—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ЛіМ

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
19
ЛІПЕНЯ
1991 г.
№ 29 (3595)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

РЭЛІГІЯ І МОВА

«Беларусы дасюль не маюць голасу ані ў касцёле, ані ў царкве... А беларускі чалавек — ці ён каталік, ці праваслаўны — мае права, каб з ім у храме гаварылі пабеларуску. Так ёсць ва ўсім свеце, так павінна быць і ў нас».
Ксёндз Ул. ЧАРНЯЎСКІ.

СВЯТЛО І СМУТАК

Дзве думкі пра творчасць Валянціны Аколавай.

НА МЯЖЫ МАСТАЦТВА І ЖЫЦЦЯ

«Першае, пра што падумалася пасля вандроўкі з тэатрам «Верасень», — дык гэта ж... другі Галубок. Традыцыя народнага тэатра, якая нібыта перапынілася назаўсёды, жыве!»

Нататкі з палескай вандроўкі.

НАША ВЕРА

Англічанка з беларускай духоўнасцю.

ДЗЕЛЯ КАРЫСЦІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ...

Лёс і творчасць Казіміра Альхімовіча.

Летнім ранкам — да вады.

Фота А. КЛЕШЧУКА

Кола Дзён

На мінулы тыдзень выпалі ажно два зацьменні — Сонца і Месяца. І хоць першае з іх можна было назіраць толькі ў Мексіцы, нямала нашых суайчыннікаў убачыла ў гэтых даволі частых прыродных з'явах, як звычайна, благі знак. На старонках друку з'явіліся чарговыя прадказанні голаду, сацыяльных успышак і аварый. Аварыі, праўду кажучы, былі. Напрыклад, у Мінску, акурат у дзень зацьмення Месяца, у адным з даследчых інстытутаў з-за ўцечкі аміячнай вады атруціліся некалькі супрацоўнікаў. Прычына гэтага здарэння, аднак, зусім не касмічная. Яна — у звычайнай чалавечай нядбайнасці.

Увогуле ж, апошнія дні былі досыць спакойнымі, напоўненымі нармальнай сур'ёзнай работай, без усплёскаў. У тым ліку — і ў палітычным жыцці.

11 ЛІПЕНЯ

па запрашэнні беларускага ўрада ў Мінск прыбыў Генеральны дырэктар Сусветнай арганізацыі аховы здароўя (СААЗ) прафесар Накаджыма. На сустрэчы з прэм'ер-міністрам рэспублікі В. Кебічам ён прапанаваў стварыць у Гомелі філіял міжнароднага цэнтра па змякчэнні вынікаў Чарнобыля, які возьме на сябе дапамогу ў падрыхтоўцы спецыялістаў па гематалогіі, лейкеміі, дазіметрыі насельніцтва, эпідэміялогіі і г. д.

12 ЛІПЕНЯ

Канстытуцыйная камісія Вярхоўнага Савета Беларусі завяршыла першае чытанне праекта Асноўнага Закона рэспублікі, які будзе цяпер вынесены на «ўсенароднае абмеркаванне».

Дэпутаты Вярхоўнага Савета СССР пасля двухдзённай дыскусіі ўхвалілі ў цэлым праект Саюзнага дагавору. На гэтым сесія ВС СССР завяршыла работу.

13 ЛІПЕНЯ

ў Мінску, нягледзячы на пратэсты грамадскасці, адкрылася Усесаюзная (!) канферэнцыя прыхільнікаў бальшавіцкай платформы ў КПСС. У прастамоўі — сталіністаў...

14 ЛІПЕНЯ

ў сталіцы Беларусі прайшло свята «Грунвальд-91», прысвечанае ўгодкам гістарычнай бітвы.

15 ЛІПЕНЯ

ў Кішынёве адкрылася пастаяннае прадстаўніцтва Беларускай ССР у Малдове.

Супрацоўнік «Навін БНФ» В. Сядоў, які праводзіў галадоўку пратэсту супраць утрымання яго ў следчым ізалятары, у цяжкім стане быў дастаўлены ў 2-ю клінічную бальніцу Мінска.

16 ЛІПЕНЯ

Украіна адзначала Дзень незалежнасці. Першай гадавіне прыняцця Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі быў прысвечаны ўрачысты сход у Кіеве.

17 ЛІПЕНЯ

ў Лондане пачаліся перагаворы Прэзідэнта СССР М. Гарбачова з удзельнікамі сустрэчы «вялікай сямёркі» — кіраўнікамі сямі найбольш развітых краін Захаду. М. Гарбачоў выступіў з праграмай эканамічных рэформ, узгодненай з саюзнымі рэспублікамі.

Дажывём да «легкавіка»

У панядзелак у Доме ўрада адбыўся брыфінг Старшыні Савета Міністраў БССР В. Кебіча для журналістаў. Такія сустрэчы з прэсай будуць цяпер рэгулярнымі.

Журналістаў цікавілі, зразумела, перагаворы ў Нова-Агарове, у якіх удзельнічаў беларускі прэм'ер. Паводле яго ацэнкі, нягледзячы на дасягнуты паміж рэспублікамі і Цэнтрам кампраміс, перспектывы падпісання Саюзнага дагавору ў бліжэйшы час застаюцца неакрэсленымі. А між тым, ёсць шмат праблем эканамічнага парадку, якія патрабуюць неадкладнага вырашэння.

Як вядома, парламент Беларусі надзяліў рэспубліканскі ўрад дадатковымі паўнамоцтвамі. Было прынята важнае рашэнне аб пераводзе саюзных прадпрыемстваў на тэрыторыі рэспублікі ў юрысдыкцыю беларускага ўрада. У сувязі з гэтым прагучала пытанне адносна спробаў прадпрыемстваў саюзнага падпарадкавання выйсці з-пад кантролю Саўміна Беларусі пад прыкрыццём «канцэрнаў» і іншых падобных структур. Дзеянні ўрада ў такіх выпадках, падкрэсліў прэм'ер, будуць самымі рашучымі — да звальнення кіраўнікоў з працы.

В. Кебіч падкрэсліў, што, на яго погляд, за апошні час удалося дасягнуць галоўнага — не даць эканоміцы рэспублікі ўпасці яшчэ ніжэй. У параўнанні з іншымі рэспублікамі сацыяльная абароненасць насельніцтва Беларусі — максімальная.

Адно з «гарачых» пытанняў — уборка ўраджаю. Яна, як паведаміў галава ўрада на брыфінгу, ускладняецца недапастаўкамі камплектуючых дэталяў для сельгастэхнікі з іншых рэспублік і высокімі цэнамі на яе. Урад, аднак, трымае сітуацыю ў руках.

Парадокс сёння ў тым, гаварылася на брыфінгу, што ў Беларусі наладжваюцца лепшыя эканамічныя стасункі з усходнееўрапейскімі і іншымі замежнымі краінамі, чым з саюзнымі рэспублікамі. Нядаўна, напрыклад, заключаны эканамічныя пагадненні з ЧСФР, Балгарыяй. У нас жа, выказаў сваё меркаванне прэм'ер-міністр, сітуацыя ў краіне ў многім некіруемая.

Што датычыць пераходу да рынку і пытанняў прыватызацыі, дык тут В. Кебіч спаслаўся на меркаванне амерыканскага эканаміста С. Норвуда, які выказаў жаданне дапамагчы нашай рэспубліцы ў якасці дарадцы. На нядаўняй сустрэчы з прэм'ер-міністрам Беларусі ён выказаўся ў тым плане, што нельга праводзіць прымусовую ўсеагульную прыватызацыю, паколькі і пакуль асноўная частка грамадства псіхалагічна да гэтага не падрыхтавана.

У той жа час, замежным інвестыцыям і капіталам, стварэнню сумесных прадпрыемстваў, як вынікала з выказванняў прэм'ер-міністра, запалена зялёнае святло. У прыватнасці, вымалёўваецца перспектыва выпуску ў рэспубліцы легкавога аўтамабіля (што, дарэчы, прэстыжна для любой дзяржавы) — з дапамогай ФРГ на ўзаемакарысных умовах.

НАШ КАР.

НАШ СЦЯГ ЛЯ СТАРОГА ТООМАСА

«Песенныя масты» — так называўся фестываль харавой музыкі, што праводзіўся з 1 па 7 ліпеня ў Таліне. Эстонія, дарэчы, даўно славіцца сваімі святамі песні. Аж з 1869 года збіраюцца тут летам лепшыя спевакі.

Сёлетняе свята песні было асаблівым. Па задумцы арганізатараў, «Песенныя масты» павінны ператварацца ў сапраўдныя масты паміж Усходам і Захадам. Таму, акрамя музыкантаў, былі запрошаны вядомыя эканамісты і палітычныя дзеячы з многіх краін свету. На канферэнцыі па эканамічных пытаннях выступілі амерыканскі палітык Збігнеў Бжэзінскі, акадэмік Станіслаў Шаталін, мэр Ленінграда Анатоль Сабчак і іншыя.

Цэлы тыдзень з раніцы да позняй ночы гучалі на вуліцах горада, у тэатрах, палацах, цэрквах і касцёлах песні на розных мовах свету. Больш за тры тысячы спевакоў са Злучаных Штатаў Амерыкі, Японіі, Канады, Даніі, Фінляндыі, Нарвегіі і іншых краін радавалі жыхароў і гасцей горада сваім майстэрствам.

Удзел у фестывалі прыняло і Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына». На Ратушнай плошчы працаваў «Беларускі дом», дзе была разгорнута выстава беларускага мастацтва, дэманстравалі свае вырабы народныя майстры. Ля ўваходу на сцэне выступалі вядомыя беларускія фальклорныя калектывы, тэатр «Дзея», прафесійныя спевакі. Рэспубліканскі камітэт «Дзеці Чарнобыля» правёў «круглы стол» і прэс-канферэнцыю, дэманстраваліся кніжная і фотавыстаўка.

Па шматлікіх водгуках наведвальнікаў «Беларускі дом» удаўся. Бел-чырвона-белы сцяг, які лунаў над ім побач з старым Тоомасам, надоўга запомніўся ўсім, хто пабываў у тыя дні ў Таліне.

Дзмітрый ЛУПАЧ.

На здымках: на Ратушнай плошчы ля «Беларускага дома»; слова трымае Яўген Лецка; Анатоль Сабчак на Полі Спеваў.

Фота аўтара.

«Гістадрут» на Беларусі

На пачатку ліпеня на Беларусі па запрашэнні Федэрацыі прафсаюзаў рэспублікі знаходзілася дэлегацыя Усесаюзнай федэрацыі працоўных Ізраіля («Гістадрут»). На чале дэлегацыі была намеснік генеральнага сакратара федэрацыі, генеральны сакратар НААМАТА (жаночай арганізацыі прафсаюзаў), віцэ-прэзідэнт Міжнароднага савета яўрэйскіх жанчын Маша Любельская.

Госці з Ізраіля, дзе не так даўно пабывала прафсаюзная дэлегацыя нашай рэспублікі, сустрэліся са старшынёй Федэрацыі прафсаюзаў БССР Уладзімірам Ганчарыкам. Ён расказаў аб складанай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі на Беларусі. Госці пазнаёмілі гаспадароў са структурай і дзейнасцю «Гістадрута», які аб'ядноўвае 80 працэнтаў працоўных Ізраіля і мае сістэму ўласных банкаў, прадпрыемстваў, лекавых устаноў і г. д.

Асобнае месца ў размове занялі праблемы Чарнобыля. Як вядома, нямала чарнобыльскіх дзяцей прайшлі і праходзяць лячэнне ў Ізраілі. Адказваючы ў гэтай сувязі на пытанне карэспандэнта «Постфактум» аб крытэрыях адбору дзяцей для паездак на аздараўленне, члены ізраільскай дэлегацыі падкрэслілі — адзіным крытэрыем тут з'яўляецца не нацыянальнасць, а медыцынскія карты ад Міністэрства аховы здароўя БССР.

Госці выказаліся за далейшае развіццё супрацоўніцтва з нашай рэспублікай, у прыватнасці — турызму, за наладжванне прамых сувязей паміж Беларуссю і Ізраілем.

Члены кіраўніцтва «Гістадрут» наведалі Хатынь, месца масавых расстрэлаў яўрэяў у Мінску ў гады фашысцкай акупацыі, мінскую сінагогу.

Дэлегацыя пабывала ў Бабруйску, дзе наведала мастацкае вучылішча. Ёсць дамоўленасць аб шэфстве ізраільскіх прафсаюзаў над адным з мясцовых дзіцячых дамоў.

Р. ЯКАЎЛЕЎСКІ.

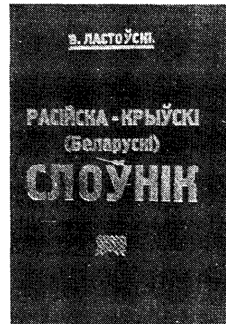
ВІНШУЕМ!

За плённую літаратурную дзейнасць і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў пісьменніку ВЯРЦІНСКАМУ Анатолю Ільічу ганаровае званне «Заслужаны работнік культуры Беларускай ССР».

●

За творчыя дасягненні ў развіцці беларускай драматургіі і тэатральнага мастацтва Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў пісьменніку-драматургу ДУДАРАВУ Аляксею Ануфрыевічу ганаровае званне «Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларускай ССР».

ВЕРНУТЫ СЛОЎНІК ЛАСТОЎСКАГА

Праз шэсцьдзесят сем гадоў зноў прыйшоў да чытача «Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік» Вацлава Ластоўскага. Як вядома, у якасці выдання Міністэрства беларускіх спраў у Літве ён пабачыў свет у 1924 годзе ў друкарні А. Бака, якая знаходзілася ў Коўне. Цяпер жа коштам Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны выдавецтва «Навука і тэхніка» зрабіла факсімільнае выданне з паасобнікаў, што захоўваюцца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа і ў бібліятэцы Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР.

Думаецца, не страціла сваёй актуальнасці прадмова аўтара, напісаная даўно і адначасова як быццам сёння: «Выпушчаючы ў сьвет гэты слоўнік я цікаваў галоўным чынам практычную мэту і даў «Расійска-Крыўскі слоўнік» дзеля таго, што, мне думаецца, карыстацца ім будуць больш тыя, якія добра ведаюць мову расійскую, але слаба сваю — крыўскую, бо кожды наш інтэлігент вучыўся расійскай мовы ў школах, а сваю найчасьцей знае тольк з наслыху».

ТОЙ САМЫ «ЖОЎТЫ ДОМ»?

Так ужо павялося ў нашым грамадстве, што каб мастаку зрабіць выставу, трэба «заслужыць на гэта права». Вось і выкідвае непадступнасць бастыёнаў Саюза мастакоў маладых творцаў на «панель», што ля мастацкага салона... Але не ўсіх задавальняе роля лубочнікаў. Яны прагнуць кантакту з людзьмі, яны жадаюць, каб на іх працы глядзелі не толькі як на тавар, але ў першую чаргу як на твор мастацтва. Вось якія маладыя мастакі, аб'яднаныя ў творчую суполку «Жоўты дом», аплаціўшы з уласнай кішэні ўсе расходы, выставілі свае творы ў выставачнай зале Музея гісторыі беларускай літаратуры, што на Траецкім прадмесці (вул. Горкага, 15). І гэта сапраўды «жоўты дом», пра які марылі некалі Ван Гог і Гаген, бо тут сапраўднае сужыццё стыляў: ад сюррэалізму Андрэя Вацуры да аскетычнага сімвалізму Сяргея Коваля.

Прыходзьце, калі ласка, на выставу, вас чакаюць. Бо побач з карцінамі — самі маладыя творцы, яны з радасцю сустракаюць кожнага наведвальніка, гатовыя пра ўсё распавесці і ўсё паказаць. А дзецям дадуць фарбы і пэндзлі, і яны таксама стануць мастакамі на кароткі час. А можа, і на ўсё жыццё...

Фота Андрэя ПЯТРЭНІ.

Заява Беларускага ПЭН-цэнтра

Дзеля выканання XII Рэзалюцыі Асамблеі дэлегатаў Міжнароднага ПЭН-клуба «Міжнародная салідарнасць з ахвярамі аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі», унесенай Беларускім ПЭН-цэнтрам (Парыж, 26 красавіка 1991 г.) і беручы пад увагу ліст Генеральнага сакратара Міжнароднага ПЭН-клуба Аляксандра Блока Прэзідэнту СССР Міхаілу Сяргеевічу Гарбачову ад 2 мая 1991 г., які адлюстроўвае адносіны Асамблеі да трагедыі, а таксама да замоўчвання праўды пра яе, Беларускі ПЭН-цэнтр працягвае трымаць чарнобыльскую праблему ў полі зроку. Сябры Беларускага ПЭН-цэнтра ўважліва азнаёміліся з нядаўна апублікаваным дакладам Міжнароднага кансультатыўнага камітэта МАГАТЭ «Радыелагічныя вынікі аварыі на Чарнобыльскай АЭС у СССР: ацэнка ўздзеяння на здароўе насельніцтва і навакольнае асяроддзе і ацэнка ахоўных мер», які з дапамогай сродкаў масавай інфармацыі атрымаў даволі шырокую вядомасць у свеце.

Прызнаючы карыснасць такога праекта МАГАТЭ, да падрыхтоўкі якога былі прыцягнуты вядомыя эксперты, Беларускі ПЭН-цэнтр бярэ на сябе смеласць не згадзіцца з шэрагам яго надта спрэчных высноў і заключэнняў, таму што яны ўлічваюць далёка не ўсе дадзеныя, а часта і супярэчаць рэальным фактам трагічнай рэчаіснасці ў Беларусі. Гэта тычыцца, у прыватнасці, беспадстаўна аптымістычных высноў даклада, калі гаворка ідзе пра ўздзеянне радыяцыі на здароўе людзей, і ацэнкі варыянтаў канцэпцыі пражывання на забруджаных тэрыторыях. Даклад, на жаль, таксама абыходзіць маўчаннем многія рэальныя бакі праблемы, якія існуюць у Беларусі.

У гэтай сувязі звяртае на сябе ўвагу той відавочны факт, што слабасць сваёй пазіцыі, непераканаўчасць сваіх вывадаў усведамляюць і самі аўтары даклада, калі яны прызнаюць у ім, што «высновы і рэкамендацыі абумоўлены рамкамі і абмежаваннямі задумы праекта», што «ў ідэальным выпадку групы экспертаў, якія працавалі над ажыццяўленнем праекта, павінны былі мець час і рэсурсы, дастатковыя для дакладнага вывучэння і незалежнай праверкі ўсёй даступнай ім інфармацыі, а таксама для правядзення больш шырокіх незалежных аналізаў», што нібыта «нерэальна было разлічваць на магчымасць правядзення такіх усеабдымных работ, ды яны і не былі б цалкам апраўданыя».

Па сутнасці, даклад МАГАТЭ адлюстроўвае перш за ўсё пазіцыю ядзернай прамысловасці, непасрэдна зацікаўленай у вытворчасці, устаноўцы і эксплуатацыі ўсё новых і новых атамных рэактараў, і, такім чынам, ва ўтойванні сапраўдных маштабаў чарнобыльскай трагедыі. Складваецца ўражанне, што экспертыза МАГАТЭ адлюстроўвае мэтанакіраваную палітыку гэтай арганізацыі, яе накіраванасць на ўсялякае развіццё атамнай энергетыкі, яе стратэгію барацьбы з узрастаючым недаверам у свеце да гэтага віду энергетыкі. Таму многія аўтарытэтныя вучоныя ставяць пад сумненне незалежнасць экспертыз і ацэнак МАГАТЭ ў адносінах да чарнобыльскай катастрофы.

У сувязі з гэтым Беларускі ПЭН-цэнтр заклікае ўсе нацыянальныя ПЭН-цэнтры:

— адшукаць магчымасць, каб апублікаваць у прэсе вышэйпамянёную Рэзалюцыю Парыжскай Асамблеі дэлегатаў, ліст Аляксандра Блока Міхаілу Гарбачову ад 2 мая 1991 г., а таксама дадзеную Заяву, і дасылаць копіі публікацый Беларускаму ПЭН-цэнтру;

— лічыць, што праведзеную МАГАТЭ экспертызу ацэнкі вынікаў чарнобыльскай катастрофы для жыцця і здароўя людзей у Беларусі і іншых пацярпеўшых рэгіёнах СССР НЕЛЬГА ПРЫЗНАЦЬ КАНЧАТКОВАЙ; таму неабходна працаваць далей у гэтым плане на нацыянальным і міжнародным узроўнях. У прыватнасці, мэтазгодна правесці дадатковыя паглыбленыя даследаванні яшчэ не ахопленых МАГАТЭ аспектаў чарнобыльскай праблематыкі з прыцягненнем спецыялістаў Беларусі, Украіны і Расіі, міжнародных арганізацый, аўтарытэтных грамадскіх рухаў, у тым ліку Міжнароднага ПЭН-клуба;

— прасіць Пагуошскі рух умяшацца і ажыццявіць сапраўды незалежную экспертызу экспертыз з дапамогай вышэйпамянёных арганізацый;

— праявіць салідарнасць з заклікам Генеральнага сакратара ААН Х. Перэса дэ Куэльяра аб шчодрай і даўгачаснай дапамозе ахвярам катастрофы ў сувязі з пятымі ўгодкамі аварыі на Чарнобыльскай АЭС;

— давесці да ведама грамадскасці, што Беларускі ПЭН-цэнтр прымае ахвяраванні ад розных арганізацый і прыватных асоб, якія жадаюць дапамагчы тым, хто пацярпеў ад аварыі; пры гэтым Беларускі ПЭН-цэнтр гарантуе эфектыўнае выкарыстанне сродкаў і поўную інфармацыю пра канкрэтнае прызначэнне кожнага ахвяравання.

Рыгор БАРАДУЛІН,
прэзідэнт Беларускага ПЭН-цэнтра.

ГРУНВАЛЬД, 581-я ГАДАВІНА

Летась у Мінску ўпершыню адзначалася 580-я гадавіна бітвы народаў пад Грунвальдам, дзе аб'яднаныя сілы беларусаў, літоўцаў, палякаў, украінцаў пры ўдзеле татарскіх, рускіх, малдаўскіх і чэшска-мараўскіх атрадаў перамаглі крыжакоў...

Сёлета гадавіна перамогі ў Грунвальдскай бітве паклікала нас у касцёл Святога Роха на Залатой горцы ў Мінску, каб набажэнствам на беларускай мове, якое вёў малады беларускі ксёндз Міхал Сапель, успомніць загінуўшых нашых продкаў, усвядоміць яшчэ раз іх подзвіг.

Затым удзельнікі дня памяці Грунвальда сабраліся на старажытным менскім замчышчы, дзе 581 год назад, відаць, сыходзіліся воіны менскага ваяводства ў паход на бітву з крыжакамі. Сёння ж нашчадкі беларускіх ваяроў, баяраў, дваранаў-шляхты ды князёў шэсцем з харугвамі Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага ды сцягамі-вымпеламі з родавымі гербамі рушылі адсюль праз Верхні горад (пляц Волі) ў зялёны Купалаўскі парк да помніка высакароднага Янкі Купалы — Івана Дамінікавага сына Луцэвіча, гербу Навіна. Тут і адбыліся ўрачыстасці з нагоды Грунвальдскай бітвы.

Гучыць урачыстая музыка, сігнал «Увага» на сурмах у выкананні Уладзіміра Пузыні і ягонага сына Алеся. Па флагштоках уздымаюцца сцягі ваяводскія і Вялікага княства Літоўскага. Побач выстраіліся з выявамі родавых гербаў прыхільнікі беларускага рыцарства са «Згуртавання беларускай шляхты» і «Выбранецкіх Шыхтоў».

Прамаўляюць народныя дэпутаты, прадстаўнікі творчых, грамадскіх арганізацый. Іх слухаюць жыхары Мінска, госці з Полацка, Наваградка, Вільні, Гомеля, Бабруйска і іншых гарадоў. Мы, беларусы, падкрэслівалася ў прамовах, павінны таксама ўвекавечыць гістарычную славутую перамогу нашых продкаў помнікамі, назвамі, мастацкімі творамі, кінафільмамі ды больш надаваць увагі выхаваўча - патрыятычнаму значэнню бітвы каля Грунвальда (Дуброўна), больш аб'ектыўна вывучаць гісторыю сваёй дзяржавы, краю і нават асобных сёлаў-родаў, захоўваць і перадаваць нашчадкам.

Леанід АКАЛОВІЧ.

АДГАЛОСКІ

Бальшавіцкая сходка

Пра канферэнцыю прыхільнікаў бальшавіцкай платформы ў КПСС, якая праходзіла ў Мінску, напісана і сказана нямала. Тое, што адбылося, павучальна ў некалькіх аспектах. Гэта — своеасаблівы індыкатар. Той, хто жыве ў плыні часу, не заўважае яго цячэння. А паслухаўшы прамовы ўдзельнікаў канферэнцыі, востра ўсведамляеш, наколькі ўсё ж змянілася наша грамадства за апошнія гады. Тое, што гадоў дзесяць назад было афіцыйным сімвалам веры, сёння стала ледзь не забаўнай экзотыкай. Пры гэтым з'яўленне ленінцаў-сталінцаў, якія выкрываюць «здрадніка і буржуазнага рэстаўратара» Гарбачова, — цалкам прыкмета нашага часу. Таталітарызм у яго нармальным стане прыцiскае любую крытыку нават з яго ўласных ідэйных пазіцый. Акрамя таго, наяўнасць любых, легальных палітычных груповак, у тым ліку і самых крайніх, — ці ж гэта не прыкмета дэмакратыі? Церпіць жа, пасмейваючыся, скажам, амерыканскае або англійскае грамадства сваіх сталіністаў і камуністаў. Свабода — гэта свабода самавыяўлення і для іх.

Аднак настроіцца на такі спакойны, іранічны, гэтакі брытанскі лад пакуль не атрымліваецца. І не таму толькі, што ў нас спецыфічны гістарычны вопыт Курапатаў і Калымы; мы ведаем і помнім, што крывавая утопія можа быць рэальнасцю. Справа ў тым, што для нас гэта утопія і дагэтуль у значнай меры — рэальнасць. І ў нашых умовах сход сталіністаў — напамінак пра тое, што мы па-ранейшаму жывём у таталітарным грамадстве. Асабліва ў Беларусі.

Невыпадкова ж бальшавіцкая сходка прайшла гэтак спакойна менавіта ў нас; з іншых гарадоў СССР гэтых таварышаў ветліва выправоджвалі. Ды і сярод дэлегатаў амаль палова была з Беларусі. А з якой пяшчотай прымаў усесаюзных сталіністаў гасцінны ЦК КПБ! Тут і будынак палітасветы абкома КПБ, і гасцініца ВПШ для прыезджых, і сакратар ЦК па ідэалогіі Аркадзь Русецкі, які ўважліва слухаў прамовы камуністычных фундаменталістаў з балкона залы палітасветы.

Вядома, камуністычныя кіраўнікі Беларусі апынуліся ў дваістым становішчы. З аднаго боку, як рэальныя палітыкі яны разумеюць, што бальшавіцкая платформа мае няшмат шанцаў на поспех ва ўнутрыпартыйнай барацьбе. Кіраўніцтву ЦК КПБ адкрыта далучыцца да гэтай платформы — вялікая рызыка, ім ёсць што губляць у адрозненне, скажам, ад іхніх калег у Балтыі. Але, з другога боку, паводле праніклівай заўвагі Ніны Андрэевай, пазіцыі бальшавіцкай платформы і ЦК КПБ вельмі блізкія. Блізкасць гэтая задушэўная. Каб перакanацца ў гэтым, не трэба нават ведаць пра сарамяжлівыя манеўры ЦК вакол канферэнцыі. Дастаткова пачытаць беларускія партыйныя газеты, «Политический собеседник», «Мы и время», «Славянские ведомости», паслухаць нашых натхнёных камуністычных прамоўцаў у Вярхоўным Савеце, на пленумах і з'ездах, каб адчуць ступень духоўнай роднасці. Нашы стаўпы камунізму, вядома, менш паслядоўныя, больш сціплыя за «платфармістаў», але гэта не столькі ад правінцыялізму, колькі ад перасцярогі.

Яны хітруюць, складаюць складаныя камбінацыі, змагаюцца з ненавіснымі дэмакратамі. Але ў душах — надзея на цуд, на тое, што ўсё вернецца. Усё! І гэтае іх спадзяванне цяжарам ляжыць на беларускім грамадстве. Не трэба разбураць помнікі Леніну. Ім будзе пра што нагадваць нашым нашчадкам.

Юрый ДРАКАХРУСТ.

ЧЫТАЧ — ЧЫТАЧУ

Dum spiro-spero!

У № 27 вашага штотыднёвіка я з цікавасцю прачытаў ліст В. Паўленкі «Не захапляцца!», у якім з вялікім непакоем і хваляваннем гаворыцца аб адраджэнні беларускай мовы. На жаль, В. Паўленка мае рацыю, пішучы аб незайздросным лёсе нашай мовы. Ды толькі хочацца нагадаць яму, што такое становішча і ў Казахстане, і ў Кіргізіі, не кажучы ўжо аб аўтаноміях. А прыгадаем, напрыклад, Ірландыю. Калі яна атрымала самастойнасць у 1919 г., то толькі 1 працэнт насельніцтва ведаў у той ці іншай ступені ірландскую (гельцкую) мову. І зараз не ўсе ірландцы валодаюць сваёй мовай, карыстаюцца англійскай.

Мову родную трэба ведаць, вядома, але не толькі яна фарміруе нацыянальны характар. Сапраўдны беларус адрозніваецца ад расейца, скажам, сваімі адносінамі да працы, да людзей, сваёй шчырасцю, талерантнасцю і іншымі рысамі свайго характару.

Зразумела, калі б нашай вярхоўнай уладзе не былі абыякавыя пытанні беларусізацыі, нацыянальнага суверэнітэту, то і справы адраджэння ішлі б хутчэй. Але, на жаль, большасць у парламенце складаюць партапаратчыкі і пенсіянеры, так званыя суперінтэрнацыяналісты, якія блакіруюць дэмакратычныя законы (напрыклад, аб грамадзянстве) і якім зусім абыякава наша адраджэнне.

І, нарэшце, на мой погляд, моцным стымулам адраджэння беларускай мовы можа стаць пераход яе на лацінку, на якой пісалі Дунін-Марцінкевіч, Ф. Багушэвіч, друкавалася газета «Наша Ніва», Б. Тарашкевічам створаны алфавіт «Беларуская антыква». Цяпер якраз самы час, калі пачынаецца вывучэнне беларускай мовы і адбываецца змена шыльдаў і ўказальнікаў, абмеркаваць гэту прапанову. Трэба ўзяць прыклад з Малдовы, там таксама моўная праблема была складанай, як і ў нас, і там перайшлі на лацінку. Варта, думаецца, для стымулу даплачваць настаўнікам, выкладчыкам, выхавальнікам і канторскім служачым, якія выкладаюць, прапагандуюць і карыстаюцца беларускай мовай ва ўстановах і прадпрыемствах.

Здзіслаў ПАЎЛЮКЕВІЧ.
г. Бабруйск.

Шаноўны знявераны Віктар Паўленка! Прачытала Ваш ліст і вырашыла даслаць сваё пярэчанне. Чалавека цяжка ганьбіць за адсутнасць веры. Страта яе — прыкмета слабасці. А кволы духам чалавек выклікае ў горшым выпадку шкадаванне, у лепшым — раздражненне. Вас я шкадаваць не буду. Такія погляды і зняверанасць — з'ява натуральная. Віктар, Вы мне нагадваеце сейбіта, які, не адвеяўшы зерне ад мякіны, не ўгноіўшы глебы, пасеяў збажыну і адразу чакае добрага ўраджаю. Але ж, акрамя таго што пасеяць, трэба палоць, палiваць і ўвогуле даглядаць сваю ніву, а не плакаць і зайздросціць суседзям. Толькі тады будзе плён. А Вы адразу пускаеце слязу і страчваеце веру. І ваша «крамольная» думка, што нацыянальны нігілізм — рыса народнага характару беларуса, — не мае пад сабой глебы. Проста трэба зразумець раз і назаўсёды, што берагчы і развіваць нацыянальную культуру, нацыянальную свядомасць — такая ж неабходнасць, як сеяць збажыну. Без гэтага чалавек чужы і сабе, і людзям, і зямлі, на якой ён жыве. Ідэя Адраджэння—жывая ідэя, і вакол яе заўсёды будуць здаровыя сілы. Разумнаму чалавеку гэта не трэба тлумачыць доўга. А дурні... Навошта яны Вам? На іх дастаткова паглядзець зверху ўніз і дараваць ім іх дурноту.

А ў тым, што мы далі ўзбуяць пустазеллю — самі вінаватыя. Культурныя расліны (ці шырэй — культура) тым і адрозніваецца ад пустазелля, што яны дораць большую радасць людзям і не растуць абы-калі і абы на якой глебе. Руплівы, разумны гаспадар патрэбен для догляду. А то ўвесь час будуць беларусы з пустой торбай. Дарэчы, аб суседзях. Не трэба абагаўляць рускіх і думаць, што ў іх з мовай заўсёды было выдатна. Рускую мову таксама зневажалі, грэбавалі ёй (успомнім «Недоросль» Фанвізіна, славянафільства і інш.). Проста руская інтэлігенцыя абудзіла лепшыя сілы народа, і ён стаў змагацца за мову і ганарыцца ёю. Дарэчы, да слова сказаць, зараз на культурнай рускай ніве не шмат развялося пустазелля.

Вы, Віктар, пішаце, што нашы адраджэнцы рызыкавалі жыццём, змагаліся— і ўсё дарэмна. Тут я з вамі не згодна. Народ цэніць сваіх лепшых сыноў і дачок. Іншая справа, што асветніцкая праца па азнаямленні з іх дзейнасцю недастатковая. Вернемся да адраджэнцаў. Па-першае, яны рабілі сваю справу таму, што мелі ў гэтым духоўную патрэбу, і ўзнагароды і ўшанаванні не адыгрывалі вялікай ролі. Па-другое, яны самі вельмі цанілі сваю працу і верылі, што рана ці позна людзі перагледзяць свае памылкі і вернуцца да агульначалавечых каштоўнасцей. Моц духу — гэта, пэўна, не вельмі зразумелая для звычайнага чалавека рэч. Яна чыста псіхалагічна выклікае ў адных пакланенне, жаданне быць падобным, а ў другіх — імкненне знішчыць, апляваць і растаптаць і такім чынам як бы сцвердзіцца. Моц сапраўды інтэлігентных людзей ды і ўвогуле людзей добрай волі не ў адзінстве, а ў падтрымцы лепшага. Таму што ад страты талентаў губляюць і першыя і апошнія.

Так і з мовай. Трэба сеяць, даглядаць, берагчы і ганарыцца цудоўнай, чароўнай кветкай. А гэта справа не аднаго дня і не аднаго жыцця. І самае галоўнае — не Вы дапамагаеце мове жыць, а яна— Вам. Не ў фізічным сэнсе, а ў культурным, маральным. Вы—Віктар, студэнт, чалавек, пэўна, малады. Як Вы можаце перадаць гонар і любоў да мовы, калі несяце гэта «каханне» як цяжкі крыж, быццам выконваючы чыноўны загад аб захаванні яе. Здрада роднай мове — вялікі грэх, які караецца Богам, і вяртанне да яе цяжкае і пакутлівае. Але хто гэтым перахварэў, у таго трывалы імунітэт супраць вонкавага бліскучага шалупіння. Вы, Віктар, шукайце для зносін людзей свайго культурнага ўзроўню і ні ў якім выпадку не апускайцеся да няшчаснага, абывацельскага разумення мовы. Трэба падняць іх — тых, хто не верыць і смяецца, да свайго ўзроўню. Гэта цяжэй. Але толькі так можна перакадаць іншых і застацца сабой. Так што ад Вас, шаноўны студэнт, я патрабую Веры. Толькі з ёй Вы знойдзеце аднадумцаў і знікне меланхолія, якая можа перарасці ў дэпрэсію—цяжкае псіхічнае захворванне, што, на жаль, амаль не лечыцца. Ну, я ўсё ж упэўнена, што дэпрэсія, як чума, не ахопіць увесь беларускі народ.

Dum spiro-spero!

Марыя ШЧУКІНА.
г. Мінск.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ЧЫЯ «АКУПАЦЫЯ» Ў ПАРЭЧЧЫ?!

Дзіцячы дом № 2 у Парэччы, што пад Гароднян, дзе я гадаваўся, зачынілі яшчэ ў 1962 годзе. Але калі ў мяне ёсць вольная часіна, заўсёды спяшаюся ў родныя мясціны дзяцінства. Наведаў іх і сёлета, і не пазнаў такога роднага мне Парэчча.

Што зрабілася з людзьмі? Ледзь пачынае днець, як усе, ад малога да вялікага, бягуць у лес і збіраюць лісічкі, бо палякі вельмі добра плацяць, за адзін кілаграм лісічак даюць ад 60 да 80 рублёў. Шчаслівыя жыхары Парэчча пацяраюць ад шчасця свае патыліцы і не паспяваюць лічыць грошы. Яшчэ некалькі гадоў, і ў тутэйшых лясах ніводнага грыба не знойдзеш, але ўжо ад гэтага нікому ні ў Парэччы, ні ў нашай дзяржаве галава не баліць.

Але гэта яшчэ не ўсё, што мяне ўразіла ў Парэччы. Іду я да возера, праходжу каля каталіцкіх могілак. А крый мяне Божа! Гляджу і вачам не даю веры! Прозвішчы на помніках зіхацяць на польскай мове. У якой гэта дзяржаве дзеецца? У Беларусі.

Школа ў Парэччы не якая-небудзь, а руская. Вуліцы названы па-руску, скажам: «Льва Толстого». Калгас не «Радзіма», а «Родина». Дальбог, не падманваю.

У Парэччы я не чуў шырока вядомай беларускай «трасянкі», тут усе размаўляюць (прынамсі, стараюцца) па-руску, а яшчэ па-польску, па-ўкраінску, па-...

Вось яшчэ сюрпрыз. Калі я ад'язджаў з Парэчча, то нават перапалохаўся, калі ўбачыў на адных змрочных дзвярах надпіс на нейкай незнаёмай мне мове, а пад ім па-руску «Посторонним вход воспрещен». Штосьці дрэннае ўвайшло ў маё нутро, падумалася, што гэты надпіс застаўся з часін гітлераўскай акупацыі Парэчча ў 1941—1944 гадах. Але мае сумненні развеяў адзін малады чалавек: «Это объявление написано на литовском языке!». Так-так, і ў вакзальнай зале беларускага Парэчча «Расписание поездов» было на рускай і літоўскай мовах. Які цуд! Такое не прысніцца і ў самым чароўным сне!

Вось так маё Парэчча, нягледзячы на Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы, катэгарычна не хоча яго выконваць. Але куды глядзяць наш Дземянцей, Кебіч, неўтаймоўны Малафееў, міністр унутраных спраў Беларусі, старшыня Дзяржбяспекі БССР, якія аніяк не супрацьстаяць ціхаму захопу нашай палітай потам і крывёй беларускай зямелькі.

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
правадзейны член Геаграфічнага таварыства пры Акадэміі навук СССР.
г. Баранавічы.

ЗАМАЛЁЎКА З НАТУРЫ

«БУДЗЕ ПРА МЯНЕ ПАМЯЦЬ»

— Гэта царква. У царкве ёсць дзядзя поп,— тлумачыць малады бацька свайму гадаваламу дзіцяці, стоячы ля ўзорыстай каванай агароджы.

Тым часам ідзе да скончэння святочная, у гонар Іаана Хрысціцеля, служба. Айцец Віталій акрапляе святой вадою кветкі і зёлкі ў руках прыхаджан. Сёння яму прадстаіць яшчэ адна багаўгодная справа — асвячэнне крыжа ля вёскі Янушаўка Слабадскога сельсавета.

Крыж паставілі пры дарозе колькі дзён назад. Зрабіў яго сваімі рукамі, размаляваў і аздобіў ураджэнец гэтых мясцін Мядзельшчыны Дзмітрый Ігнатавіч Казлоўскі. Ён стары гадамі, але на выгляд яшчэ моцны, прамы станам. Скажу без перабольшання: талентаў, адпушчаных яму прыродай, хапіла б, мабыць, на чалавек дзесяць. З трыма класамі польскай школы ён і механік-самавук, і каваль, і слесар. Наладзіў пасля вайны ў калгасе электрастанцыю, пілараму, млын, для ўсёй акругі ў тыя галодныя часы цісную алей, катаў валёнкі. А яшчэ — дываны размалёўваў, карціны пісаў і піша, на гармоніку грае. Апошнія дваццаць год немалога свайго жыцця Дзмітрый Ігнатавіч працуе мастаком-афарміцелем у суседніх Паставах, часта прыязджае ў родную вёску, дзе жывуць яго родзічы і дзе з ім, як ён кажа, кожны кусцік гаворыць.

Гэты крыж на яго вяку—трэці. Натуральна, пытаюся пра два папярэднія.

— Першы крыж я зрабіў у 39-ым годзе на месцы ранейшага, які збуцвеў (дзед мой, дарэчы, яго ставіў). Але тут памяняліся парадкі, гміну замяніў сельскі Савет, і вельмі хутка мой крыж спілавалі. Давялося чуць, нібыта тым, хто меўся ўступіць у партыю, умову такую ставілі: спілуй крыж і прынясі фігурку Хрыста. Ну, а ў партыю і ў камсамол першымі хто ішоў? Басякі і гультаі. Вось нехта з іх і пастараўся, даказаў сваю добранадзейнасць...

— А з другім крыжам як было?

— Той я ў 40-ым годзе зладзіў, ды і яму не суджана было доўга жыць. На маіх вачах звярнуў яго салдат «ЗІЛам». А потым, самі ведаеце, вайна...

— Што з вайны найбольш запомнілася?

— Наступленне, прарыў на Нарве нашых войск у 44-ым. Мясам немцы брालі, кожны метр усцілалі забітымі. І тады цудам жыць застаўся. Быў мне нават сон, што не загіну, што выжыву.

Дзмітрый Ігнатавіч расказвае мне свой сон — сапраўды прарочы. Лічыць, што толькі вера ў Бога яго выратавала, што няшчасныя тыя людзі, каторыя не вераць. Тут і гісторыя да месца згадалася:

— Насупраць царквы ў Слабадзе будавалася школа, і дырэктар яе колісь не схацеў таннага суседства. Дамовіўся з раёнам, арганізаваў трактарыстаў, і тыя тросамі звярнулі купалы. Ляжыць цяпер Лазарам гэты чалавек — спаралізаваны. Калі пазалетась збіралі грошы на адбудову храма, даў тысячу рублёў.

Колькі я чула падобных гісторый пра загінуўшых без пары рушыцеляў цэркваў і касцёлаў! Фальклор, які наўрад ці хто збірае і які варты асобнай гаворкі...

Распытваю пра пасляваенныя гады, пра першыя калгасы.

— Падаткамі нас задушылі, каб у калгас уступалі. Мусіў прадаць грамонік амерыканскі, футра, адзенне... Бачу — не адчэпяцца. Са штыхамі ноччу прыйдуць, як да многіх прыходзілі, і скажуць: збірайся... Так і запісаўся. Паўтары капейкі на працадзень атрымлівалі, а рабілі як на сябе. Дзесяць год гэтак жылі. Потым крыху палягчэла.

Загаварылі пра падзеі апошніх год.

— Не, на ногі ён краіну не паставіць. (Прэзідэнт маецца на ўвазе.—Г. К.). Пазнавата спахапіліся. От каб хаця ў 60-ых, калі на сяле яшчэ людна было... З зямлёй ніяк не вырашаць — ці то аддаваць, ці то прадаваць. А хто яе цяпер возьме?

Дзмітрый Ігнатавіч і зараз без справы не сядзіць: ладзіць падстаўку для свечкі. А яго сястра Марыя збірае ў хаце на стол — свята ўсё-такі, фэст...

— А за гэты крыж вы не баіцеся? — вяртаюся да маючай адбыцца падзеі.

— За гэты — не. Доўга стаяцьме. Памяць пра мяне людзям застанецца.

Айцец Віталій прыехаў пасля імшы з чамаданчыкам у адной руцэ і з чайнікам у другой (у ім вада для асвячэння). Найперш падзівіўся на крыж, пахваліў работу:

— Я шукаю, шукаю майстроў, а яны тут, аказваецца!

З-пад чорнай расы ў маладога бацюшкі відны «вараныя» джынсы. Зладжана пяюць пеўчыя. Кожная з машын на гравійцы ўзнімае шлейф пылу, які на момант засланяе невялікі, але шчыльны натоўп янушаўцаў. Маладзі сярод іх амаль няма. Свечка на вялікім ветры гарэць не захацела...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

РЭЛІГІЯ І МОВА

Леанід ЛЫЧ,
доктар гістарычных навук

Беларусы дасюль не маюць голасу ані ў касцёле, ані ў царкве... А беларускі чалавек — ці ён католік, ці праваслаўны — мае права, каб з ім у храме гаварылі па-беларуску. Так ёсць ва ўсім свеце, так павінна быць і ў нас.

Ксёндз Уладзіслаў ЧАРНЯЎСКІ.
Вёска Вішнева
Валожынскага раёна.

1. Каб Слова стала Богам

«Напачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Слова было Бог. Яно было напачатку ў Бога». Шмат каму вядома, што такімі словамі пачынаецца Евангелле ад Іаанна, і, напэўна ж, зразумела, які велізарны сэнс у Слова ўкладвала гэтая Свяшчэнная кніга.

Спрадвеку ўсе народы, якія вызнавалі ці вызнаюць і сёння іудаізм, іслам, хрысціянства альбо іншыя рэлігіі, вельмі важнае значэнне надавалі і надаюць мове вядзення набажэнства ў сваіх храмах. Іншая справа, што да пажаданняў вернікаў не заўжды паважліва ставіліся тыя, у чыіх руках канцэнтравалася кіраванне рэлігійным жыццём. Нязменна імкнучыся распаўсюдзіць сваю веру як на мага большую тэрыторыю з разнамоўным насельніцтвам, кіраўнікі рэлігійнага культу намерваліся адначасова з гэтым і навязаць яму сваю мову. І часта такое ўдавалася, у выніку чаго з прыняццем новай канфесіі народы гублялі сваю этнакультурную самабытнасць і асімілёўваліся.

Мова ніколі не была чымсьці пабочным і ў практыцы хрысціянскай рэлігіі. Міналі стагоддзі за стагоддзямі, а лаціна-рымская і грэка-візантыйская цэрквы і думкі не дапускалі, каб адчыніць дзверы сваіх храмаў для якіх-небудзь мясцовых, малавядомых моў народаў, якіх удалося ім схіліць у хрысціянства. Таму невыпадкова, што ледзь не да канца дзевятага стагоддзя нашай эры з вуснаў царкоўнікаў пры адпраўленні малебнаў чуліся толькі найбольш развітыя над той час мовы — старажытнаяўрэйская, грэцкая і лацінская. Толькі на іх друкаваліся Святое Пісанне і богаслужэбныя кнігі, што перашкаджала культурнаму развіццю многіх народаў, паколькі іх родныя мовы былі выключаны з гэтай сферы духоўнага жыцця.

Перадавыя людзі ўсё больш і больш разумелі такую недарэчнасць і імкнуліся мовы сваіх народаў зрабіць сакральнымі, г. зн. надзяліць іх поўным аб'ёмам функцый рэлігійнага культу, узвесці ў ранг абрадавых, рытуальных. Але царква — і ўсходняя і заходняя — не хацела прыслухоўвацца да такіх разумных патрабаванняў. Вядома, якія вялікія перашкоды з боку рымска-каталіцкай царквы давялося пераадолець Кірылу і Мяфодзію, каб дамагчыся права ўвесці ў набажэнства славянскую мову. Да самога рымскага папы Адрыяна адважыліся звярнуцца браты. І згоду атрымалі. Змяніла сваю пазіцыю і ўсходняя царква Візантыі, дазволіла ім перакласці на славянскую мову Святое Пісанне і богаслужэбныя кнігі. Усё гэта мела велізарнае значэнне для лёсу славянскай мовы, а значыцца, і славянскай культуры. Так, акрамя вышэйпералічаных трох моваў, у хрысціянскую рэлігію ўвайшла чацвёртая па ліку — царкоўнаславянская, у аснове якой, зразумела, ляжала блізкая Кірылу і Мяфодзію балгара-славянская гаворка. У рознай ступені апошняя была блізкай і ўсім іншым славянскім народам, паколькі моўная дыферэнцыяцыя паміж імі яшчэ не дасягнула выразных адценняў.

Гэты прэцэдэнт з уваходам царкоўнаславянскай мовы ў набажэнства павінен быў бы стаць важкай падставай для вышэйшага духавенства, каб з прыхільнасцю ставіцца да ўсялякай новай спробы любую мясцовую славянскую мову зрабіць мовай царкоўнай літургіі. Але на такі крок доўгі час не адважваліся. У праваслаўных храмах славянскіх народаў трывала запанавала мова Кірылы і Мяфодзія — царкоўнаславянская.

Складаная моўная праблема адразу ж паўстала і перад Кіеўскай Руссю, калі яна ў 988 годзе прыняла хрысціянства. Прыйшло яно сюды ад Візантыі разам з незразумелай для старажытнарускай народнасці элінска-рымскай спадчынай, у тым ліку і грэцкай мовай. Новая рэлігія шмат у чым магла б падарваць асновы культурнага жыцця ўсходніх славян, каб на іх зямлю не прыбылі паслядоўнікі святых прапаведнікаў братоў Кірылы і Мяфодзія. Гэта дзякуючы іх старанням у Кіеўскую Русь трапілі Біблія і Евангелле не на грэцкай ці лацінскай мовах, а на македонскім дыялекце старажытнабалгарскай (царкоўнаславянскай) мовы, якую нашы далёкія продкі больш-менш разумелі. Так прынесенае ў Кіеўскую Русь балгарамі Слова стала Богам для яе хрысціянскага насельніцтва.

Усеагульная заканамернасць любых літаратурных, а тым больш вусных моў — сталая зменлівасць пад уплывам самых розных акалічнасцяў, але зменлівасць у такой меры, пры якой мова ўсё ж застаецца сама сабой, бо ў процілеглым выпадку празмерныя навацыі ў мове могуць прывесці да поўнай страты ёю сваёй самабытнасці і арыгінальнасці. Не стаяла на месцы і жыццё ўсходнеславянскіх народаў. І калі нават у першапачатковы перыяд хрысціянства далёка не ўсе пачутыя ў час набажэнства словы былі зразумелымі, дык пазней, калі людзі ўсё больш і больш адрываліся ад моўнай агульнасці славянскіх плямёнаў, уносілі ў сваю лексіку новыя словы і звароты, станавілася даволі цяжка разумець рэлігійныя пропаведзі, а таксама прачытаныя ў Бібліі, розных рэлігійных кнігах тэксты. У такіх выпадках пачутае і прачытанае Слова ўжо магло і не быць Богам, бо яно вельмі цьмяна альбо і зусім не ўспрымалася, не закранала душы вернікаў. Слова можа быць Богам толькі тады, калі яно арганічна ўплятаецца ў тканіну жывой чалавечай душы, служыць асноўнай крывяноснай артэрыяй народа.

Добра разумеў неабходнасць шырокай даступнасці свяшчэнных кніг для народа наш славуты асветнік і першадрукар Францішак Скарына, які паклаў пачатак перакладу Бібліі з чэшскай на зразумелую паспалітаму люду мову. Паводле думкі вядомага гісторыка У. Пічэты, *«пераклад біблії на беларускую мову меў велізарнае значэнне, бо гэтым быў зроблен пачатак утварэння беларускае літаратурнае мовы, а разам з тым былі вызначаны шляхі далучэння Беларусі да таго нацыянальна-культурнага руху, якім была ахоплена Заходняя Еўропа і які раней усяго вызначаўся ў перакладзе біблії на мову свайго народа».*

Плённая перакладчыцкая дзейнасць Ф. Скарыны дала дастаткова падстаў У. Пічэту назваць яго «ўтварыцелем літаратурнае беларускае мовы, якая павінна быць найвялікшай крыніцай розвітку беларускага народу... Пераводзячы кнігі на беларускую мову і друкуючы іх у сваёй друкарні, Скарына ўводзіў беларускі народ у сям'ю еўрапейскіх народаў. Гэтым самым Скарына вызначыў тое культурнае месца, якое беларускі народ займаў у XVI веку».

Услед за ім на такі высакародны асветніцкі шлях сталі Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Мялецій Сматрыцкі. Перакладзеныя імі рэлігійныя кнігі Катэхізіс (1562 г.), Евангелле (канец XVI ст.), Новае Евангелле (1616 г.) — гэта не толькі неацэнны ўклад геніяльных людзей Беларусі ў хрысціянскую справу, але і найважнейшы фактар вывядзення нашага народа на шырокі светлы шлях культурнага прагрэсу. Цяжка параўнаць, што ў той перыяд магло так спрыяльна паўплываць на развіццё беларускай літаратурнай мовы, як пераклад на яе свяшчэнных кніг. Кожны перакладчык, несумненна, разумеў усё гэта, калі браўся за такую справу. Ды і як тут не зразумець, калі і прагрэсіўныя прадстаўнікі ўсіх іншых славянскіх народаў лічылі абавязкам несці ў масы рэлігійныя кнігі не на царкоўнаславянскай ці лацінскай мовах, а на роднай мове сваіх супляменнікаў. На тэрыторыі суседняй нам Польшчы на польскай мове выдалі не толькі свяшчэнныя кнігі, але і паступова ўводзілі яе ў богаслужэнне, выцясняючы адтуль мала каму з палякаў даступную латынь.

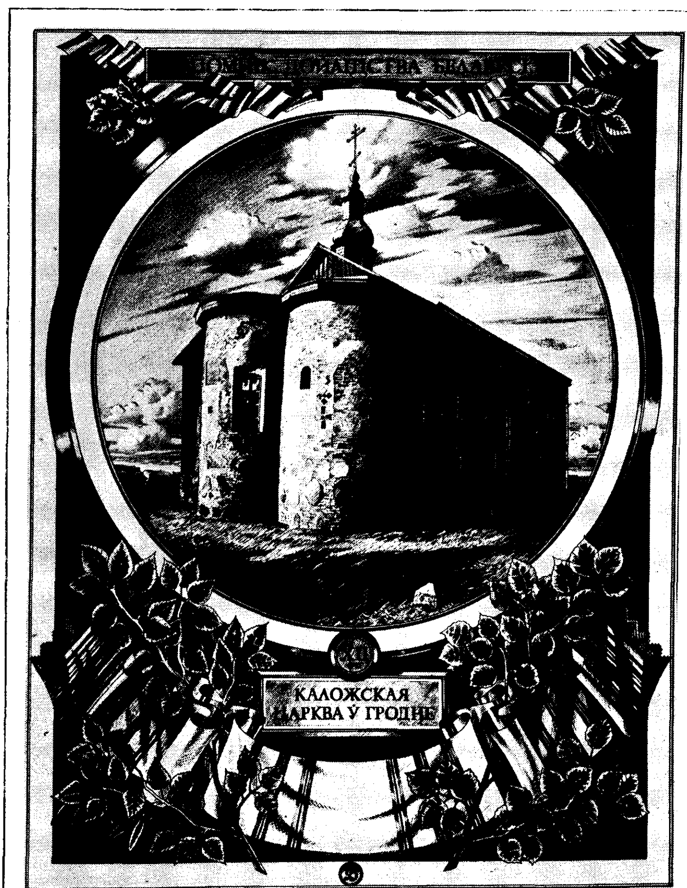
Такое свядомае і ў прынцыпе надта ж разумнае рэгуляванне моўнымі працэсамі ў царкоўным жыцці беларускага народа поўнасцю адпавядала яго карэнным духоўным інтарэсам. І ў перыяд Вялікага княства Літоўскага праваслаўная царква параўнальна доўгі час заставалася ў поўным сэнсе слова нацыянальнай з'явай для беларускага народа. Яна, г. зн. праваслаўная царква, дзякуючы ўсебаковай падтрымцы свецкіх уладаў ВКЛ, паводзіла сябе незалежна на сваёй тэрыторыі, не паддавалася ўплыву Кіева, а пазней — Масквы, у якіх знаходзіліся высокія царкоўныя іерархі. Безвыніковымі заставаліся і спробы — мірныя і ваенныя — Ватыкана, польскага каталіцызму насадзіць у нашым краі чужую для яго карэннага насельніцтва лаціна-рымскую веру. Бачачы ў праваслаўі ідэал свайго духоўнага сталення, важны сродак незалежнасці і культурнага развіцця, масы ўсяляк захоўвалі і шанавалі рэлігію сваіх продкаў. Яе мова не знаходзілася ў сур'ёзнай супярэчнасці з той, што ўжывалася ў іншых сферах жыцця беларускага народа, хаця і меліся між імі пэўныя адрозненні. Праваслаўе было найважнейшым неад'емным кампанентам яго культуры.

Ускладненне адносін паміж Вялікім княствам Літоўскім і Польшчай, а таксама Маскоўскай дзяржавай самым непасрэдным чынам паўплывала і на ўзаемаадносіны іх цэркваў. І гэта зусім лагічна, бо кожнае з пералічаных дзяржаўных фарміраванняў глядзела на царкву як на надзейны сродак правядзення сваёй палітыкі ўнутры краіны і па-за яе межамі. Чым больш экспансіяністскімі былі планы той ці іншай дзяржавы, тым больш агрэсіўную ролю, як правіла, адыгрывала і яе царква. Часцяком войны, якія вялі паміж сабой дзяржавы, вельмі цесна перапляталіся з рэлігійнай палітыкай. Прычым апошняя, паводле сваіх вынікаў, магла быць найбольш цяжкай для залежных ці пакораных народаў.

У надзвычай складаную сітуацыю трапіў у выніку адкрытай і скрытнай барацьбы каталіцкай і праваслаўнай цэркваў беларускі народ, хаця і меў сваю дзяржаўнасць у форме Вялікага княства Літоўскага. Будучы пераважна праваслаўным, ён вельмі насцярожліва ставіўся да любых дзеянняў на яго тэрыторыі пасланцоў ад Рымскага папы і адначасова зусім не жадаў наднасці пад уплыў Маскоўскай Русі толькі таму, што меў з ёю агульную праваслаўную веру.

Але ж, як вядома з гістарычнай практыкі, жаданне народаў не заўсёды супадае з рэальнасцю. Часцей бывае наадварот. Шчасце адвярнулася і ад беларускай народнасці, якая, здавалася, так удала заявіла пра сябе на гістарычнай арэне. Здольныя на самыя заблытаныя інтрыгі пасланнікі Ватыкана са служыцелямі каталіцкай царквы Польшчы аказаліся больш хітрымі і спрытнымі, чым думалі адданыя свайму народу прадстаўнікі дзяржаўных і царкоўных улад, само насельніцтва Вялікага княства Літоўскага праваслаўнай

(Працяг на стар. 12).

У. БАСАЛЫГА. З серыі «Помнікі дойлідства Беларусі».

СВЯТЛО І СМУТАК

У маім успрыманні за аўтарам паэтычнай кніжкі «За тым лугам зеляненькім» (1987) Валянцінай Аколавай на нейкі час замацаваўся імідж сучаснага, не абдзеленага паэтычным дарам *перапрацоўшчыка* і інтэрпрэтатара фальклору. Бо з усіх вершаў, змешчаных у кніжцы, багата твораў, якія напісаны «паводле народнага», узнаўляюць матывы, вобразы, інтанацыі народнай паэзіі. Нават у самой назве кніжкі, як і ў вершы пад такім жа загалоўкам, адбіваецца вобразна-інтанацыйны лад народнай песні. Склалася ўражанне, што паэтку цалкам і поўнасцю задавальняе фальклярызаваная творчасць. Аднак новыя паэтычныя нізкі і падборкі ў друку, а цяпер ужо і знаёмства з кнігай паэзіі «Вяртанне ў заўтра» ўмацавалі маё перакананне ў тым, што паэзія В. Аколавай у сваёй духоўнай і вобразна-выяўленчай існасці — з'ява вельмі шматстайная. Найперш трэба падкрэсліць, што межы форм яе паэтычнага выказвання, вершаванай стылістыкі даволі шырокія: народна-песенны танічны верш, балада, паэма ў вершах, «белыя рытмы», санет... Свае вершы яна знітоўвае ў нізкі, цыклы, аб'ядноўвае іх не толькі па агульных матывах, а на аснове ўнутранага руху і сугучча пачуццяў.

Тэматычны дыяпазон кнігі досыць поліфанічны. Кранальна аўтар гаворыць пра лёс невядомай беларускай паэткі Эміліі Плятар, звяртае да нашага сэрца роздумныя строфы пра няскончанасць дарогі ў памяць вайны («Рапсодыя сустрэч»), балесна перажывае чарнобыльскае гора («Гадавіна чарнобыльскай трагедыі», «Балада пра Вераніку Буйкову» і інш.). Але лірычную паэзію В. Аколавай не заўсёды можна падзяліць на чыста лірычную, грамадзянскую, філасофскую, сацыяльную. Духоўны кругагляд паэткі ёмісты, ён сінтэзуе ў сабе шматстайнасць праяў жыцця і часу. Такая шырыня паэтычнага светабачання і светаасэнсавання ідзе ад творчага тэмпераменту, характару, актыўнага ладу жыцця паэткі, яе думак, пачуццяў. Свет страфы ў творах В. Аколавай — гэта біццё чалавечага сэрца, выяўленне душэўнага стану ў слове праз страснасць і пранікнёнасць эмоцыі: «Цяжка дыхаюць лёгкія — гэта спачыну Не займела *сляза... яна з гордых яшчэ!*»

Эмацыянальна-цэласны свет пачуццяў увасоблены ў нізках вершаў «Лісты да мамы», «Развітанне з Яўгеніяй Янішчыц», «Дзённік зімы». «Палескі матыў» і інш. У «Эпілогу страфы» паэтка выяўляе сутнасць свайго эстэтычнага крэда, творчых *перакананняў і прынцыпаў*. Ды і ў многіх іншых творах яна імкнецца сцвердзіць права на сваё слова, палемізуе адносна перавагі ў вершы «рацыо», лагічнага сэнсу над эмоцыяй («Партрэты»), палка адмаўляе табу на тэмы, без якіх яе паэтычнае слова страціць сваю чалавеча-сутнасную і эстэтычную моц («Сталасць» і інш.). Амаль кожны пачатковы радок верша ў «Эпілогу страфы» гучыць не толькі як асабістая творчая дэкларацыя, але і як жывое дыханне душы: «Вершы — гэта калі плач супыніш у горле», «Цярпі, рука, мазольны гнеў радка!», «Гукаю верш з глыбіняў пачуцця...», «Я вершы не пішу, а дыхаю ў такт...» і *інш.* Думаецца, для лірычнага характару В. Аколавай гэта вельмі натуральныя і арганічныя высновы.

Да бясспрэчнай мастацкай удачы В. Аколавай у эпічным жанры трэба аднесці яе паэму-п'есу «Палачанка Ігрэна, альбо Вяртанне Скарыны». Паэтка дасягае высокага лёту лірычнай *фантазіі*, яе думка-пачуццё імкліва пераносіцца ў прасторы і часе. Асобныя вобразы ў гэтай фантастычнай п'есе створаны сілай яркага, эмацыянальна-рамантычнага ўяўлення: Царыца Ноч Зямная, Яго Вялікасць Дзень Блакітны... Нас вабіць апаэтызаваны аўтарам свет кахання, страсцей, змагання прыгажосці і пачварства, дабрыні і зла. У сваіх пачуццях паэтка імкнецца выявіць вечную прыгажосць існавання, адсюль і яе рэнесансныя па духу эмоцыі-высновы: «О Вечнасць! Над зямным спыніся домам!», «Сягоння пераможа ў свеце розум...»

В. Аколава — паэт пошуку. Ведаю, што ў асобных нашых крытыкаў стаўленне да яе паэм у вершах калі не адмоўнае, то даволі неадназначнае. Гэтым самым пад сумненне ставіцца плённасць распрацоўкі менавіта такога жанру. Прынамсі, пра паэму ў вершах мы не знаходзім гаворкі ў вядомых беларускіх літаратуразнаўчых даведніках. Але ж існуюць такія мадыфікацыі паэм, як раман у вершах ці паэма ў прозе, і ніхто не стане адмаўляць іхнюю эстэтычную абмежаванасць ці нежыццяздольнасць. Паглядзіце, як самавіта і па-мастацку важка гучаць новыя паэмы ў прозе Я. Сіпакова. Абжываючы і пашыраючы шмат у чым новыя эстэтычныя межы для беларускай паэмы, В. Аколава, зразумела, таксама мела перад сабой першаўзоры — найперш паэмы ў вершах рускай паэткі А. Ахматавай. Творы такога даволі нязвычнага для нашай паэзіі жанру складаюць аснову паэтычнай кніжкі В. Аколавай: «Полацкі вакзал», «Дарога ў вёсны», «Пажар слязы», «Каўказскія трывогі» і інш.

Што ж вылучае лепшыя паэмы ў вершах? Моцны лірычны пачатак, узрушальная эмацыянальная энергія, псіхалагічная напоўненасць пачуцця, якое найчасцей мае драматычную афарбоўку. Галоўнае ў творы не сюжэтнае развіццё, а рух душы, ключавыя матывы, перажыванні, развагі. Кожная частка паэмы ў вершах «Пажар слязы», напрыклад,— гэта кранальная іпастась унутранага самавыяўлення паэткі, а ўсе разам вершы сцэментаваны сілай лірычнага «я», скразным эмацыянальна-напружаным ладам гаворкі. «Я» паэткі — глыбокая і жывая сарцавіна твора, той лірычны стрыжань, які скандэнсоўвае вакол сябе шматстайнасць пачуццяў і праяў чалавечай душы: гора і святло, боль і ўспаміны... Сама В. Аколава вызначае па жанры паэму «Пажар слязы» як «лірычную хроніку аднаго дня — 27 красавіка 1986 года». Адзін дзень, першы дзень пасля выбуху ў Чарнобылі, па сутнасці, становіцца той кропляй-слязой, у якой адбіваецца трагедыя агульналюдская і боль уласнага сэрца, горкая нязбытнасць шчасця на зямлі. Лірычна-вобразная плынь твора нясе ў сабе раскаванасць, драматызм у адчуванні жыцця, чалавечага лёсу, часу:

— І хто з нас на міг ці на
Вечнасць шчаслівы? —
Чарнобыль не скажа і грому
ў траве.

Кожная грань духоўнага свету *паэткі вабіць чысцінёй* пачуцця, гранічнай шчырасцю і непасрэднасцю перажывання. Вось спавядальніцкі радок-прызнанне ў паэме «Полацкі вакзал»:

Выракаюся гневу ў душы,
Як дарога глыбокіх выбоін,
Як грамніцы зімовай цішы
І як шторм незямнога
прыбою.

Уся кніга В. Аколавай наскрозь прасякнута вялікім, усепаглынальным пачуццём кахання. У яе інтымных строфах кранае глыбіня перажытага жаночым сэрцам: і радасць кахання, і тамленне вечнай ростані... У народна-лірычным духу напісаны баладныя любоўныя песні-вяснянкі «Загукай, случанка, песню прашчуранкі!» Хвалюючай жывой паэзіяй напоўнены творы «Адзінота святла», «Найтрывожнае слова — любіць», «Ад Калінкавіч да Крутаяраў», «Споведзь адной вясны» і інш. Вось растайная мелодыя смутку і адзіноты:

Ступай-ідзі... не спатыкніся
ў летах.
Не засалодзь ніводную з
гарчын...
Растанне мае акіян
сакрэтаў:
Адзін з іх — выспяляць
слязу ўначы.

Каханне для паэткі — мерка жыцця, чалавечага шчасця, вечнасці, сэнс паўнакроўнага існавання на зямлі: «І век дыханнем сэрца саграваць, І не гукаць цябе з нябыту — а кахаць...» Нягледзячы на трагізм перажытага, шчымлівы і несуцішны боль, сапраўднае пачуццё застаецца, яно прымушае душу ўваскрасаць, жыць

АД РЭДАКЦЫІ

Перад намі відавочна не той выпадак, калі два крытычныя погляды разыходзяцца дыяметральна. І А. Бельскі, і С. Мінскевіч пагаджаюцца ў тым, што Валянціна Аколава плённа працуе ў рэчышчы фальклорна-песенных традыцый, што яе паэзія вылучаецца моцным лірычным напорам і тэматычнай разнастайнасцю.

Разам з тым, аўтары па-рознаму падыходзяць да выдаткаў у творчым багажы паэткі. Тое, што на думку А. Бельскага выглядае як прыватныя, дробныя недахопы, С. Мінскевіч (а гэта яго дэбют у крытычным жанры) падвяргае больш сур'ёзнаму аналізу. Думаецца, і чытачы, і аўтарка кнігі «Вяртанне ў заўтра» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 1990) з цікавасцю прачытаюць абодва меркаванні.

«ЦЯРПІ, РУКА, ПРЫКУТАСЦЬ ДА РАДКА...»

Новая кніга В. Аколавай *«Вяртанне ў заўтра»* ўключае ў сябе даволі розныя па форме паэтычныя творы: баладныя вяснянкі «Загукай, случанка, песню прашчуранкі!», вянок санетаў «Случ», фальклорна-іранічныя «Прыгаворкі-прыжартоўкі», паэма-балада «Зарына», фантастычная паэма-п'еса «Палачанка Ігрэна, альбо Вяртанне Скарыны» — складаюць першую частку кнігі. Безумоўна, яна самая цікавая і змястоўная.

Сакавітая мова баладных вяснянак. Матывы вясковага чыстага, *шчырага і ў нечым наіўнага* кахання. Умелае выкарыстанне фальклорных мастацкіх сродкаў: вобразаў, рытмікі, паралельных і дзеяслоўных рыфмаў, паўтораў:

Следам любага камень каціла
І ля самай гары адпусціла.
...Следам любага поўнік
каціла —
І ў абдымні зары адпусціла.

З баладнымі вяснянкамі перэклікаюцца «Прыгаворкі-прыжартоўкі». Тут таксама асноўная тэма — каханне, але больш *іроніі і гумару*.

Паэтка ў сваіх творах вельмі прафесійна выконвае стылізацыю пад фальклор, але пры чытанні не знікае думка, што гэта толькі добрае валоданне тэхнікай пераймання народнай паэтычнай творчасці.

Багаццем фантазіі вызначаецфантастычная паэма-п'еса «Палачанка Ігрэна, альбо Вяртанне Скарыны». Сплаў гістарычнага і казачнага, фальклорнага і фантастычнага. Ніо — касмічны чалавек-ікар і інкі — прышэльцы з Марса, Ігрэна — заведзьмаваная дзяўчына-палачанка і Белы бусел з чорных канапель — заведзьмаваны коннік-лекар з Ноўгарада, Вампіра *лютая* і Струпень-суддзя, Францыск Скарына і Ефрасіння Полацкая дзейнічаюць на адной сцэне. Спачатку ўсё здаецца цікавым і незвычайным, але потым, калі адаптуешся да фантастычных абставін і «нестандартных» герояў, выяўляецца вельмі простая, нават банальна-наіўная ідэя: веды, асвета, каханне перамогуць усіх (і не толькі алегарычных Струпеняў-суддзяў). На маю думку, акрамя таго, у канцы паэмы ўзнікае сэнсавая загана. Францішак Скарына, які дапамагае «разведзьмаваць» горад, ператвораны карлікам у каменне, раптам сам робіцца каменным. Праўда, гэта ўжо гранітны помнік, але калі жывая дзеючая асоба на вачах застывае ў помнік — наўрад ці гэта будзе выглядаць як пашана, тым больш, што Ефрасіння Полацкая (не менш вартая помніка) і астатнія дзеючыя асобы застаюцца жывымі.

Другая частка кнігі — «Пажар слязы» — досыць разнастайная па тэмах. Сюды ўваходзяць вершы аб чарнобыльскай трагедыі («Лірычная хроніка аднаго дня. 27 красавіка 1986 г.», «Гадавіна чарнобыльскай трагедыі»), вершы аб воінах-афганцах, аб ветэранах Вялікай Айчыннай вайны, вершы, прысвечаныя ахвярам *сталінскіх* рэпрэсій, вершы-партрэты і прысвячэнні, а таксама вершы-асэнсаванні сваёй творчасці (у асноўным гэта адказы ці нават адлуп «дзядзькам-крытыкам»).

В. Аколава — чыста традыцыйны паэт, імкнення да новых формаў у кнізе няма, калі не лічыць (з нацяжкай) раздзел «Акварэлі». Усюды стары надзейны ямб (справядлівасці дзеля трэба адзначыць, што сустракаюцца і трохскладовыя памеры, у асноўным — анапест). Кроку наперад тут няма. А ўглыб? Ёсць дадатковае майстэрства, рука пастаўлена, «*намазолена* і прыкута» да радка. І тэмы надзённыя. Але душу не кранаюць. Няма сэнсавых акцэнтаў, запамінальных вобразаў, якія прымушалі б суперажываць лірычнай гераіні. Пераважае пачуццёвая манатоннасць на пэўным, загадзя выбраным узроўні.

Часта з-за сэнсавых хібаў *губляецца ўвесь верш. Так*, у вершы «Пастскрыптум болю», якім адкрываецца чарнобыльскі раздзел, ёсць гэткія радкі:

...Дачарнобыльскім днём і
святлом нестранцонае атам-
вады,
Перацэнена сёння: пакутна,
адчайна і хутка,

Чаму **дачарнобыльскім** днём перацэнена сёння? І якім іменна? Дачарнобыльскіх дзён было шмат. Ці, мабыць (гэтак можна дайсці да абсурду), паэтка мела на ўвазе Вялікую Кастрычніцкую рэвалюцыю?! Менавіта ж «чарнобыльскі дзень» хутчэй за ўсё тут маецца на ўвазе. А што такое «нестранцоная атам-вада»?..

Дарэчы, жаданне ўціснуць дзеля рытму як мага больш інфармацыі ў радок!— вось гэткімі штучна ўзятымі з фальклору і перасаджанымі на лірычную глебу прыдаткамі-азначэннямі — спрашчае верш, робіць яго падобным да лубачнага. А гэта вельмі распаўсюджана ў паэзіі В. Аколавай: атам-вада, гігант-Зямля, буйдрасён, мядота-журба, камен-не-цені...

Трэцяя частка кнігі — «Адзінота святла». У ёй пераважае любоўная лірыка. І ўсё ж такі сказаць, што гэта вершы пра каханне, нельга. У іх бракуе таемнасці, недасказанасці, якія чытач павінен адчуць сэрцам. Не хапае подыху, каб радкі зрабіліся *лёгкімі*, узнёслымі, яны ляжаць, важкія, на зямлі. Ёсць крык, стогн адчаю, плач, просьба... Але гэта вершы не пра каханне, гэта вершы **аб тузе па каханні**, якое было, якога няма, якое ператварае ў гульню ці знявагу нейкі «цынік»... А кахання — чыстага, узнёслага, шчырага — толькі чакае лірычная гераіня і спадзяецца, што яно вернецца, вернецца заўтра. Вось у чым, напэўна, сакрэт назвы кнігі «Вяртанне ў заўтра».

А пакуль «застаецца сляза, што тапіла твой зрок».

Гэта самы распаўсюджаны і пастаянны вобраз у кнізе В. Аколавай: «слязой пільнуе», «сляза літва не знае, хоць з вады», «Даруй мне за любоў слязьмі, айчына», «і сталі каменнымі кропелькі слёз», «і ліпеньскі сухмень гаіў слязьмі», «слязу прыгалуб»...

І гэткіх прыкладаў можна *прыводзіць і прыводзіць*, та-

памяццю зведанай радасці і сягаць думкай у будучыню.

Кніга «Вяртанне ў заўтра» сведчыць пра творчы рост паэткі, яе апантаную духоўную працу. У адрас аўтара зборніка, безумоўна, хацелася б сказаць яшчэ не адно добрае слова, але роля рэцэнзента не дазваляе ўпадаць у стан эйфарыі. Асобныя творы і радкі В. Аколавай небездакорныя, а то і слабыя. З эмацыянальна-сілавога поля некаторых паэм вершы часам «выпадаюць», падаецца, што яны штучна ўведзены ў лірычную тканіну твора. У паэмцы «Паклон Беларусі», думаецца, такая выпадковая міні-частка «17 чэрвеня 1986 года», не зусім даведзены да гармоніі лірычнай думкі «Пастскрыптум для крытыка-дзядзькі», які завяршае твор «Галасую за мову случанскім радком». Па танальнасці «Пастскрыптум...»—водпаведзь былым і будучым крытыкам. Увогуле кажучы, ці не залішне ў кнізе паэтка высвятляе адносіны з «дзядзькамі-крытыкамі» і ці не завельмі часта яна рупіцца даць рэкламу свайму радку?

Там-сям страфа В. Аколавай захлінаецца ад празмерных эмоцый, зрэдку надараюцца квяцістыя і туманныя «паэтызмы»: «След ласіны травы не гукне за сабой...», «Быццам неба спрабуе хадзіць па лязу», «Пад ногі веку ўпаў туман...» і інш. У кнізе сярод інтымных радкоў сустракаюцца трафарэтныя варыяцыі аднаго і таго ж пачуцця, надакучае і аднастайнасць, устойлівасць вобразаў: каліны, гром, рабіны... Прысутнічае ў некаторых радках эфект гіпербалізацыі, які, аднак, не ўражвае нейкай псіхалагічнай яркасцю і глыбінёй: «Пра Вернасць на Зямлі загаварыла», «Стаў, як брат для Сусвету, бальнічны мне дом», «Зямны боль-прастор» і інш.

Нягледзячы на прыкрыя недахопы, трэба адзначыць, што верш у В. Аколавай сталее, набірае новай вабнасці і гожасці.

Алесь БЕЛЬСКІ.

му што на 234 старонках кнігі слова «сляза» (у розных ліках і склонах) сустракаецца больш за 80 разоў — у сярэднім у кожным чацвёртым вершы. І хоць не вельмі хочацца верыць чарговай, няхай найчысцейшай слязе, але паверым аўтару:

...Пакуль боль слоў сябе не
ашукаў —
Датуль у лёс — не штампы,
не паўторы...

Паэзія В. Аколавай прасякнута працай штодзённай, пакутнай, самаахвярнай. Яна адчуваецца амаль у кожным радку. У «Эпілогу страфы» паэтка сама гаворыць: «Цярпі, рука, мазольны гнеў радка!...» «Цярпі, рука, прыкутасць да радка!..» «Мазолі слоў. Яны да скону вучаць, Што нельга жыць без працы...»

Мабыць, ёсць станоўчае ў тым, што паэтка паказвае, якое цяжкае для яе пяро, колькі трэба намаганняў, каб выканаць загад ці просьбу натхнення. Толькі вельмі дрэнна, калі праца над вершамі ператвараецца ў механічнае «красворднае» складанне. Калі ў падсвядомасці ўжо даўно створана схема, і застаецца ўпісаць патрэбныя літары (словы). Калі пануюць застыласць формы, звычайнасць сэнсу і статычнасць пачуцця. Калі поўны штыль і ніводнага воблачка на даляглядзе...

Што ж, застаецца далучыцца да пажадання В. Аколавай з верша «Пастскрыптум для крытыка-дзядзькі», напісанага самой сабе: «Страфа мая, не апранай карсэту!»

Сяргей МІНСКЕВІЧ.

ЧАСОПІСЫ: ЧЭРВЕНЬСКІЯ НУМАРЫ

Тон задае публіцыстыка...

На вокладцы чэрвеньскага нумара «Полымя» пазначана прозвішча чалавека, які на сённяшні дзень з'яўляецца ўвасабленнем гонару нацыі: «Васіль Быкаў. Вярнуць гуманістычны ідэал. Інтэрв'ю». Пісьменнік у размове з крытыкам Ванкарэмам Нікіфаровічам закранае надзённыя пытанні нашага нацыянальнага Адраджэння, вяртання чалавеку духоўнасці. Сярод ягоных разваг ёсць і такая. В. Нікіфаровіч, згадваючы «цудоўныя дні Уладзіміра Караткевіча і тое свята, якое было ў Віцебску, а потым у Оршы... і Шагалаўскія дні, своеасаблівае вяртанне майстра на Віцебшчыну», заўважае: «значыць, не ўсё яшчэ страчана, трэба змагацца, верыць і думаць пра тое, што яшчэ шмат можна зрабіць, захаваць многае, вярнуць нацыянальныя каштоўнасці і каштоўнасці іншых народаў, якія павінны арганічна ўвайсці ў агульны духоўны набытак». В. Быкаў жа на гэта адказвае: «Што ж, як кажуць, дай Бог... Толькі я хацеў бы зазначыць, што ў культуры не трэба змагання, у культуры трэба жыць, а тут важна адпаведная дэмакратычная атмасфера, у якой павінна натуральна існаваць чалавечае грамадства. А вось тое, што ў нас звычайна робіцца ў культуры, нагадвае менавіта няспыннае змаганне. Таму многія культурныя з'явы ў нас набываюць форму кампанейшчыны і штурмаўшчыны». Нельга не прыслухацца і да такой быкаўскай высновы: «У нас жа хочуць адразу ад балалайкі перайсці да Моцарта. Такога, відаць, не бывае»...

Прызнаюся, да інтэрв'ю В. Быкаў яшчэ неаднойчы вяртаўся ў думках, чытаючы чэрвеньскія нумары часопісаў. Скажам, ягонае меркаванне пра абавязковае «змаганне» і «барацьбу» прыгадалася, калі знаёміўся з артыкулам Р. Шкрабы «З песні слова не выкінеш». Пры жаданні, у публікацыі можна знайсці і сёе-тое, што растлумачваецца абаронай «гонару мундзіра». Маўляў, мяне асмеліліся пакрытыкаваць маладзейшыя, засумняваліся ў якасці напісаных мною падручнікаў па літаратуры для сярэдняй школы і я адразу даю адлуп. Паўтараю, захацеўшы, гэта можна знайсці. Але... мне куды больш імпануе пазіцыя Р. Шкрабы. У яго няма аніякай спробы крышыць, руйнаваць усё ранейшае, імкнення пабудаваць на гэтым адмаўленні будыніну (няхай сабе і хісткую) свайго абнаўленчага светапогляду. А яшчэ звярніце ўвагу на гэтую мясціну ў артыкуле Р. Шкрабы: «крытыкуючы іншых, трэба быць гатовым да таго, што пакрытыкуюць і цябе». Сказана пра канкрэтнага аўтара, але ці не падыходзіць гэтая аксіёма да большасці з нас? Ой, якія ваяўнічыя мы, калі справа тычыцца іншых! Калі ж зачэпяць мяне, тут ужо спуску быць не можа. Спрацоўвае правіла, накшталт: што дазволена Юпітэру, не дазволена быку...

Пачаў з публіцыстыкі, крытыкі, бо гэтыя публікацыі даюць своеасаблівы зарад аптымізму. Не ўсё ў нас, аказваецца, і блага. Вядома, хацелася б, каб лепшага было болей, каб і ўзаемаадносіны між людзьмі станавіліся чысцейшымі, але ж — у рэшце рэшт — гэта залежыць ужо не ад нейкага іншага, а ад нас саміх.

У «Полымі» ўзрушыла і яшчэ адна публікацыя, звязаная з імем Міхася Стральцова. Нястомная праца ягонай душы адбывалася, хоць і спакваля, але пастаянна. Чалавек жыў, мо не да канца зразуметы іншымі, але жыў, гарэў, а не тлеў. Цяпер на адлегласці, няхай пакуль што і не такой вялікай, якая аддзяляе нас, жывых, ад яго, мёртвага, гэтае гарэнне высвечваецца, полымным агнём загадкавасці. Той загадкавасці, якая заўсёды спадарожнічае сапраўднаму таленту.

Падобная загадка Міхася Стральцова — у апавяданні В. Карамазава «Гарэла свечка ў акне», прысвечаным памяці пісьменніка і сябра. Яно — як бы яшчэ адзін раздзел да кнігі В. Карамазава «Проста ўспомніў я цябе...» Рэальнае і фантастычнае ў аповядзе перакрыжоўваецца, але апошняе не адцяняе тое, што было ў сапраўднасці, а наадварот, падае яго ў іншым, рамантычна-ўзнёслым ракурсе. Апавядальніку ўвесь час мроіцца прысутнасць М. Стральцова ў Ялце, дзе ён адпачывае (і дзе, дарэчы, той, пішучы «Загадку Багдановіча», ніколі не быў), і гэта як бы паядноўвае часавыя пласты. Разам з тым існуе паралель і іншага плана: Стральцоў — Багдановіч — Чэхаў. Нечаканы рад? Як сказаць. Бадай што — заканамерны. Лучыць іх еднасць лёсаў і еднасць талентаў.

Загадка творцы і вечная загадка чалавека... Сейбіта і разбуральніка, гуманіста і чалавеканенавісніка. Над гэтай загадкавасцю чалавецтва задумваецца цягам стагоддзяў. Задумваецца над гэтай загадкавасцю А. Каско ў вершы «Катаклізмы» (ягоная падборка — таксама ў «Полымі»). «Адны героямі былі, ішлі на крыж, на эшафот за годнасць ды за свой народ... Другія катамі былі, іх спадчына — бізун-турма... Сумніўцы — трэція былі, іх душы спапяляў агонь, іх боль спыняла куля ў скронь...»

Квінтэсенцыя твора — у заключнай страфе:

А кім чацвёртыя былі,
што ўмелі толькі сеяць, жаць,
што спрэс — мільёнамі —
ляжаць?..
Няўжо інача не маглі?!

Не маглі, не хацелі, баяліся? У чужую душу не зазірнеш, літаратура ж спрабуе рабіць гэта. І ў новых вершах С. Грахоўскага («Полымя») пра той трагічны час жыве роздум аб выпакутаваным і перажытым і паэтам, і народам. Адначасова адбываецца і выпроставанне лірычнага героя над абставінамі:

З мяне смяяліся зладзеі,
Не злітаваўся нават Бог,
Сумлення толькі і надзеі
Ніхто ў мяне адняць не мог.
Жыццё як знічка праляцела,
А я такі, як быў спярша,
Бо з кожнай стратай багацела
Мая збалелая душа.

Апавяданне А. Крэйдзіча («Маладосць») «Хуліган» не пазбаўлена сюжэтнай рыхласці, расцягнутасці, пэўнай зададзенасці. Але ж гэта — адна з першых публікацый маладога аўтара. А. Крэйдзіч (імя гэтае варта запомніць, ён нарадзіўся ў вёсцы Заверша Драгічынскага раёна ў 1965 годзе) даволі арыгінальна вырашае ўсё тую ж тэму чалавечай загадкавасці. Студэнт інстытута культуры Жэнік, выпадкова пазнаёміўшыся з дзяўчынай, не надта высокай думкі аб ёй, хоць яму і прыемна бавіць час з Валяй. Але, архісучасная, яна пастаянна як бы адштурхоўвае яго ад сябе. Іншая справа Марына, што засталася ў вёсцы. Напаверку ж атрымліваецца ўсё інакш — менавіта Валя гатова падтрымаць юнака ў цяжкую хвіліну. Імпануе жаданне аўтара пільней зірнуць у схovы чалавечай душы, радуе, што А. Крэйдзіч у ацэнцы паводзін сваіх герояў прытрымліваецца цвёрдых маральных арыенціраў.

У «Маладосці» важкі публіцыстычна - літаратуразнаўчы сшытак. (Праўда, сёлета часопіс чамусьці з зайздросным пастаянствам абыходзіцца без рэцэнзій). Падборка эсэ-ўспамінаў Б. Сачанкі «Маладзейшыя» — штрыхі да партрэтаў А. Сербантовіча, В. Бечыка, Я. Янішчыц, Р, Семашкевіча, І. Хадановіча якія, як вядома, у розныя гады заўчасна пайшлі з жыцця. Навідавоку аўтарская тактоўнасць у гаворцы пра тых, чые імёны і цяпер, як кажуць, на слыху, уменне зразумець талент нават у цяжкі для яго момант.

Складаныя лёсы паўстаюць у нарысе В. Зданюка «Дысбат: радавыя пераменнага саставу» і ў артыкуле А. Сачанкі «Бязбацькавічы». У «Маладосці», праўда, яны змешчаны не побач, аднак жа хіба не з такіх, абдзеленых увагай бязбацькавічаў, якія пакутуюць у нашых, як меркавалася раней, самых лепшых у свеце дзіцячых дамах, вырастаюць затым юнакі, што трапляюць у дысбаты?

Прачытаюцца, безумоўна, матэрыялы, прымеркаваныя да 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. У «Полымі» — артыкулы-роздумы В. Зуёнка «Цвяток радзімы васілька...» і А. Клышкі «Будзь тым, каго Беларусі не стае!» Па традыцыі шмат плошчы аддае юбілейным матэрыялам часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе». Зрэшты, матэрыялы гэтыя, хоць і друкуюцца з нагоды юбілею, маюць не толькі юбілейны, а і навуковы характар. Маю на ўвазе публікацыі «Музей Максіма Багдановіча» А. Бяляцкага і «Вяззе» В. Бяляўскай.

У «Беларусі» ж заўсёды прываблівае дзіцячая старонка «Сонейка» (чаму б ёй не стаць штомесячнай!). Думаецца, што і «тоўстым» выданням не лішнімі былі б творы для дзяцей.

З іншых матэрыялаў знойдуць свайго чытача, думаецца, нарыс А. Астрэйкі і К. Клебана «Калгас дзеліць акцыі», артыкул Э. Іофе «Той самы Някрашэвіч...», лісты П. Сергіевіча («Полымя»); артыкулы А. Трусава «Зварот з нябыту» і І. Хозерава «Полацкая архітэктура XI — XII стагоддзяў у святле новых даследаванняў» («Маладосць»), і, канечне ж, паэтычныя старонкі часопісаў, дзе чытачы спаткаюць імёны Д. Бічэль-Загнетавай, Ю. Голуба, Н. Загорскай, Ю. Свіркі, С. Сокалава-Воюша...

А. М.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

Першы крок «Скарыніча»

СКАРЫНІЧ

Да Масквы сёння пераважная большасць з нас ставіцца з аглядкай... Маўляў, ці не ва ўсіх бедах Цэнтр вінаваты. Не будзем унікаць у сутнасць гэтай, не такой простай, як на першы погляд падаецца, праблемы, паспрабуем засведчыць адваротнае: «Маскоўская зямля мае на свой лад цікавую традыцыю спрыяння беларушчыне. Згадаць хоць бы, калі трымацца толькі новага часу, пра выхад у свет «Сыгнала» Гаршчынавага ў перакладзе Ядвігіна Ш., выданне «Дзянніцы» Жылуновічам, іншых друкаў пад эгідаю Беларускага нацыянальнага камісарыята, Беларускага навукова-культурнага таварыства, асобных студэнцкіх перыёдыкаў у першай палове дваццатых гадоў («Змаганне», «Чырвоны шлях» і інш)».

Гэта цытата са звароту «Да чытача», якім адкрываецца першы выпуск літаратурна-навуковага гадавіка «Скарыніч» (выдавецтва «Мастацкая літаратура», укладальнік Аляксей Каўка). Выданне якраз і ставіць перад сабой задачу «карыстаць з прыязнага маскоўскага асяроддзя дзеля ўзбагачэння нацыянальнае культуры» усё лепшае. Дадамо: і тое, што рабілася раней, і тое, што робіцца сёння, як у працяг таго ж, ранейшага. Таму ў выпуску суседнічаюць матэрыялы гістарычна-даследчыцкага плана з інфармацыйна - аналітычнымі. Аб'яднаны яны ў тры раздзелы, кожны з якіх узнаўляе сам дух маскоўскага беларускага асяроддзя.

У раздзеле «Вячыстае святло Скарыны» — падрабязная справаздача з абмеркавання даведніка «Францыск Скарына і яго час», праведзеная па ініцыятыве Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага сумесна з Саветам па беларускай літаратуры пры праўленні СП СССР і Маскоўскім Таварыствам беларускай культуры імя Ф. Скарыны; Ю. Лабынцаў расказвае пра унікальны экземпляр «Кнігі Іова» Ф. Скарыны. Тут жа адказы на анкету «Францішак Скарына і адраджэнне беларускай літаратуры», падрабязны «Кнігапіс» публікацый (кніг, часопісных матэрыялаў), прысвечаных першадрукару.

Аднак, не адмаўляючы значэння ўсіх гэтых матэрыялаў, усё ж мушу засведчыць: асноўную нагрузку ў зборніку нясе раздзел «Гісторыя грукае ў сэрца» і частка матэрыялаў з раздзела «Служыцьме маці-Беларусі».

Мяркуйце самі. Ужо адзін упамінак прозвішча М. Улашчыка шмат гаворыць дасведчанаму беларусу. Тут яго аўтабіяграфічныя нататкі, а па сутнасці «дакументальная аповесць пра лёс беларускага інтэлігента ў сумна вядомых трыццатых...» А хіба так шмат ведаем мы пра Б. Эпімаха-Шыпілу?! А тут, калі ласка, новыя архіўныя матэрыялы з яго жыццяпісу. Ды і «Письмо русскому другу» А. Каўкі, датаванае яшчэ 1976—1977 гадамі. Яно ў абарону беларуса, у абарону беларускасці. Яно—яшчэ адзін напамінак: мы маем права «людзьмі звацца» ў самым шырокім значэнні гэтага слова. Нарэшце, расказ пра тое, як жылі беларусы ў Маскве ў дваццатыя гады (насычаны фактамі артыкул Я. Лецкі «Згукі дзён мінулых» і ўзнаўленне асобных з тагачасных публікацый).

Астатнія матэрыялы? «Скарыніч» задуманы, як гадавік Маскоўскага Таварыства беларускай культуры імя Ф. Скарыны. Зразумелае жаданне сяброў яго як мага паўней расказаць пра сваю дзейнасць (паўтаруся, па-сапраўднаму адраджэнцкую, вартую ўхвалы). Толькі не будзем забываць, што перад намі КНІГА. У цвёрдай вокладцы, з густам афармленая. Няўжо так патрэбны ў ёй віншаванні з нагоды ўстаноўчай канферэнцыі таварыства? Хіба нельга было карацей падаць паведамленне пра адно з пасяджэнняў? Тэма надзіва надзённая? Безумоўна — «Беларуская мова: Адраджэнне». Ды чытачу прапануецца зусім не чарговы нумар газеты. Тое ж тычыцца і падборкі «Галасы студэнтаў».

А. АН-ЕВІЧ.

Алег САЛТУК

Наш век

Наш век, як ты яго ні назаві,
Якое ні прыдумай яму слова,
Трымаецца зусім не на любві
І ўсё ў ім да роспачы часова.

Па ім прайшла страшэнная вайна
І культ яго страшней вайны знявечыў.
І нам, яго надломленым сынам,
Цяжар нечалавечы лёг на плечы.

Мы боль нясем на стомленых плячах
І нашы душы прыкрасцю пакрыты
Касцямі ў камунізм уклалі шлях,
А сталі ля разбітага карыта.

Чарнобыль нас дашчэнту даканаў.
Яшчэ не гэта ўспомніць нам прырода!..
Вышэй Кітайскай вырасла сцяна
Паміж уладарамі і народам.

Мне покуль — сорак пятая вясна,
Здавалася б, і здзейсніць нешта можна,
Ды вось стаіць нябачная сцяна
І на маёй любві непераможна.

●

Такуем, як цецерукі —
Забалбаталі ўсё на свеце.
А каля высахлай ракі
З пяском гуляе вольны вецер.

Ён чорны сёння вецер той,
Ён напалам з атрутным дымам...
Жывы яшчэ, хоць пад зямлёй
Рэактар, які стаў на дыбкі.

І стануць дыбам валасы,
Калі ўміраць ад жаху будзем...
Знікаюць рэкі і лясы,
І на хаду кладуцца людзі.

Па грыбы

Акрайчык хлеба,
Лёгкі кош,
Пад пахі лахі — і ў дуброву
Пабегла сцежка басаног
За ціхім шчасцем грыбніковым.

Не выесць вочы мне раса
І доля мне не будзе злою;
Сябрук надоечы казаў,
Што там грыбоў — касі касою.

Іду, ды не — бягом бягу...
А вось і першыя лісічкі.
Я іх на потым зберагу —
Аздобяць кошык, быццам знічкі.

А тут — і бацька-баравік
І падасінавікаў сонцы.
Ды прашаптаў мне лесавік,
Што ўсе грыбы абсыпаў стронцый.

Ён

А ён застаўся на вайне,
На цэлы век на ёй застаўся.
Ён быў равеснікам бы мне,
І жыў бы, плакаў і смяяўся.

Ды ён застаўся на вайне —
Такая выпала вось доля.
І фотаздымка на сцяне
Яго не будзе аніколі.

Бо ён застаўся на вайне.
Ён сваю маці не сустрэне
І ў сваёй роднай старане
Прад ёй не стане на калені.

Бо ён застаўся на вайне.
Там засталося і каханне.
Жаночых вуснаў не кране
Яго гарачае дыханне.

Бо ён застаўся на вайне...
А тут у нас такія вёсны!
У небе, аж на самым дне,
Маладзічок плыве без вёслаў.

Ды ён застаўся на вайне,
Хлапчук, які не нарадзіўся
У сорак шостым.
Толькі ў сне
Сягоння мне ён і прысніўся.

БО ЁН ЗАСТАЎСЯ НА ВАЙНЕ...

Вера

Перакшчуся на абразы —
Вера хай не пакіне,
Ды ад чыстай слязы
Пасвятлее ў хаціне.

Добрай верай жыву
У зямлю, у нябёсы,
У агонь і траву,
У світальныя росы.

Скроні мне апячэ
Хутка сумная шэрань,
А я веру яшчэ
І жыву гэтай верай

У радню, дабрыню,
У таемнага Бога...
Божа, можа, маню!
Не судзі ж мяне строга.

Цішыня

Ад цішыні даўно адвык,
Ды вусціш выспела такая,
Што чую — чорны баравік
Праз мох бялюткі прарастае.

Я чую, як мураш ідзе,
Як звоніць серабром рачулка
І як на повадзе вядзе
Лясун патомства на прагулку.

Я чую цішу,
Ці-шы-ню,
Я свет спрадвечны адкрываю
І тут душу адаграваю
Ля верасовага агню.

Начлег

Дзяцінства коні!
Ноч каля кастра
Здавалася задумлівай сяброўкай.
Ляцела, тлела кволая іскра
І вецер з туманоў круціў вяроўкі.

Патроху засыналі хлапчукі.
На конскіх шыях глухлі балабоўкі.
Бацькоўскія хавалі армякі
Бялявыя і русыя галоўкі.

А я не мог ніяк тады заснуць.
Я слухаў неба, поплаў і азерца
І з вуснаў дзядзькі тую даўніну,
Што прымушала гулка біцца сэрца.

Я быў і на кані, і пад канём,
Прымаў, што лёсам мне наканавана.
І дзякуй Богу — тое хлапчанё
Жыве ўва мне адчайна-апантана.

Падарунак

Любові АЛЯКСЕЕВАЙ

Маленькі крыжык ты мне падарыла,
Асвенчаны і небам, і табой.
І срэбнае распяцце засвяціла
Таемнай сілай на душы маёй.

Параненая зайздрасцю і злосцю,
Яна ўваскрэсла раптам, аджыла,
Я глянуў на яго і мне здалося,
Што ты са мной усё жыццё была.

І толькі я, аслеплены другімі
І сам сабой, цябе не заўважаў.
Свяціся ж над пакутамі маімі,
Мой боль, мой паратунак і мой жаль.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

САМАЛЁТ ляцеў у начной цемры. Цемра была густая, вязкая, яна не давала самалёту ляцець хутка. Здавалася, ён цяжка плыў, як у чорным мазуце. Гушчыня цемры глушыла гул матора, і ў салоне было ціха, ціха. І ніякай прасветлінкі ні на небе ўверсе, ні на зямлі ўнізе, скрозь густая цемра.

Іван Альбінавіч Карабанаў ляцеў у гэтым самалёце з жонкай і дачкой першакласніцай. Акрамя іх, у салоне на дзвюх бакавых прадольных лаўках сядзелі яшчэ дзевяць пасажыраў. Ліхтары са столі кідалі ў салон дрогкае святло, і нерухомыя, застылыя ў дрымоце твары людзей здаваліся Івану Альбінавічу мёртвымі. Быццам то ляцелі людзі не жывыя, а застылыя ў сядзячых паставах мерцвякі. Мёртвай здавалася яму і жонка Паліна, худая, разы ў два лягчэйшая за яго. Перапёлачкай дохлай называў ён жонку ў час сварак за гэту яе худзізну. Сам ён быў мажны таўсцяк з рэльефным жыватом і двайным чырвоным падбародкам, за які яго калегі-службоўцы празвалі Чэрчылем.

Вярталіся яны з паўднёвага курорта, дзе адпачывалі два канікулярныя летнія месяцы. Іван Альбінавіч на курорце не пахудзеў, як меў намер, а пацяжэў кілаграмаў на пяць — вельмі ж там добра пілося і елася. Паліна, нягледзячы на ўсе намаганні і старанні патаўсцець і пацяжэць, такой худой і засталася, толькі ўся загарэла амаль да негрыцянскай чарнаты, не пакінула на целе нават маленькага белага лапічка. Дачка Тэрэза падрасла і добра адпачыла. Праз тыдзень Тэрэза пойдзе ў школу ў першы клас, Паліна будзе ў той жа школе вучыць дзяцей спевам і музыцы, а дацэнта Карабанава чакае універсітэцкая кафедра марксізму-ленінізму і лекцыі студэнтам вось ужо колькі год па адным і тым жа напісаным ім некалі канспекце. Таму ўсе трое паспелі ўжо і засяродзіцца на сваіх абавязках, якія ім прыйдзецца выконваць праз некалькі дзён. Іван Альбінавіч жадаў хутчэй дарвацца да працы, яму падабалася яго навука. У Паліны наадварот псаваўся настрой, калі думала пра сваіх бяздарных і тупых да музыкі, з казлінымі галасамі, дзетак, якіх яна павінна вучыць азам музыкі. Тэрэзе і хацелася хутчэй стаць вучаніцай, і ў той жа час згодна была б прадоўжыць лета яшчэ на столькі і паўстолькі.

Ляцець самалёту было яшчэ больш за гадзіну, і ляцеў ён гэтак жа марудна, цяжка і на здзіўленне па-ранейшаму бязгучна.

Іван Альбінавіч ужо ў каторы раз зноў зірнуў у ілюмінатар і зноў нічога не ўбачыў — ні агеньчыка, ні якой-небудзь светлай прасінкі. Цемра, як дзёгаць, заляпіла шкло ілюмінатара.

«Мы ж не ляцім,—падумалася яму,— мы стаім на месцы. Матор жа не працуе».

Падумаў так, але не спалохаўся, бо бачыў, што ніхто з пасажыраў не адчуваў гэтага, не трывожыўся, усе спалі ці глыбока драмалі.

Святло ў салоне яшчэ як бы гусцей пасінела, і твары пасажыраў, у тым ліку і нерухомых жонкі і дачкі, таксама больш пасінелі.

«Усе спяць, адзін я не сплю. А можа, і лётчыкі заснулі? То куды ж мы ляцім?» Занепакоіўся на гэты раз Іван Альбінавіч, трывога захаладзіла яго грудзі. Спытаць бы ў каго, што адбываецца з самалётам, ды няма ў каго, усе спяць.

Спала глыбока, бестурботна і жонка, што пачало раздражняць Івана Альбінавіча. Спіць сабе і хоць бы што ёй. Як жа, адпачыла, нагулялася, пакруціла хвастом, павыпендрывалася, курортніца... Не можа быць, каб яе выпендрыванні былі нявіннымі забавамі. Не можа быць.

Рэўнасць абпякла яму сэрца. Узнік адразу перад вачамі грузін Вахтанг, з чорнымі вусікамі і жаночым чырвоным ротам. Амаль месяц круціўся той грузін каля яе, а яна ажно шалела ад радасці ў яго кампаніі.

Ён штурхнуў жонку ў плячо, хацеў распытаць пра Вахтанга.

Ад штуршка Палініна галава бяссільна, як мёртвая, матнулася, але вочы яе адплюшчыліся, губы слаба ўздрыгнуўшы, прашапталі:

— Я сплю, не чапай.

Тады ён штурхнуў і Тэрэзу, і тая, гэтак жа, не расплюшчваючы вачэй, злосна адказала праз сон:

— Як ляпну цябе па руках, каб не штурхаўся.

«Можа, і я сплю? — здзівіўся свайму стану Іван Альбінавіч.— Самалёт жа сонны, ён не ляціць, спіць, бо спяць і лётчыкі». І каб удасведчыцца, што ён не спіць, ушчыкнуў сябе за нагу. Было балюча. У грудзях шкрабанула гэткімі вострымі кіпцюрамі злосць: усе спяць, а ён не спіць, за ўсіх трывожыцца. Ён захацеў усіх разбудзіць, раскатурхаць і пачаў тужыцца, каб крыкнуць, ды крык яго згасаў недзе ў грудзях або ў горле і не вырываўся вонкі. Крык ператвараўся ў сіпенне, падобны на сіпенне паветра з праколатага надзьмутага шарыка.

— Сы-сы-сы...

І яшчэ больш раззлаваны, ён зноў штурхнуў жонку ў бок і ў спіну, У адказ яна брыкнула яго нагой па назе.

— Дай мне даляцець спакойна,— сказала яна.— Я сплю.

Паліна вырвала з рук мужа большы кошык і скінула ў люк.

— Малайчына, Паліна,— пахваліў яе Вахтанг.

— А гэты я не аддам, не аддам,—учапіўся Іван Альбінавіч за другі кошык абедзвюма рукамі. — Тут важныя навуковыя матэрыялы.

— Ха, важныя, дзяр-р-мо,— засмяяўся Вахтанг. З дапамогай Паліны і Тэрэзы ён вырваў з яго рук кошык і кінуў туды ж у люк.

— Цяпер хопіць? — спытала Паліна.

Вахтанг зірнуў у кабіну на прыборы, сказаў:

— Самалёт усё яшчэ перагружаны. А скідаць больш не было чаго.

— Застаецца сем мінут да катастрофы,— дадаў ён.

Усе маўчалі са скамянелымі тварамі, і ніхто ні на кога не глядзеў, баяўся зірнуць.

— Ваня,— не вытрымала і жонка,— не будзь эгаістам. Ты можаш нас уратаваць. Уратуй.

— Пашкадуй мяне, татачка,— загаласіла Тэрэза.

Злосць і нянавісць да жонкі ледзь не ўзарвалі Івана Альбінавіча, ён схапіў яе за плечы, пачаў трэсці.

— Цябе ратаваць? Такую шлюху. На курорце толькі і старалася ўвільнуць ад мяне. Уцякала да гэтага кібернетыка...— Вочы Івана Альбінавіча раптам застылі на Вахтангу, да яго дайшла здагадка.— А, дык вы абое згаварыліся мяне загубіць, хочаце ад мяне пазбавіцца... Не, не выйдзе.

— Дурань, я старалася не перашкаджаць табе працаваць над дысертацыяй, таму і пакідала цябе аднаго.

Але ашалелы ад падазрэння ў змове Вахтанга з жонкай, ён ужо не чуў нічога, пачаў цягнуць яе да люка. Паліна, здавалася, такая лёгкая, кволая, і яе, думалася, можна было адным рыўком сарваць з лаўкі і кінуць у прорву, аказалася моцнай, цяжкай, як свінцовая. Яна мёртвай хваткай учапілася за лаўку. А дачка Тэрэза калаціла бацьку па руках, крычала, называла яго забойцам.

Абяссілены жончынай упартасцю Іван Альбінавіч папрасіў пасажыраў памагчы яму.

— Яе і дачку ў люк, і мы ўсе ўратуемся.

Паліна на момант адпусціла рукі ад лаўкі і сама штурхнула Івана Альбінавіча да люка. Ён упаў галавой у той чорны люк і паляцеў. Паляцеў, не выпускаючы з рук жонку і дачку. Разумеў, што зараз ударыцца аб нешта цвёрдае-смяротнае, таму вывернуўся, каб упасці на каго-небудзь з іх...

Ён упаў на мяккі дыван, што быў разасланы на падлозе каля ложка, і прачнуўся.

Пры сіняватым святле начніка ў спальне ўбачыў, што ляжыць на падлозе не адзін, а з жонкай. Дачка Тэрэза, якая ўвечары прылегла побач з маці на хвілінку ды так і заснула, сядзела на ўскраі ложка з разяўленым ад страху ротам.

— Ідыёт, — закрычала Паліна,—што ты мяне сцягнуў з ложка.— Яна балюча ўдарылася локцем і цяпер цёрла яго рукой. — Ты што, чокнуўся?

Іван Альбінавіч устаў, сагнаў дачку з ложка, загадаў ёй ісці дасыпаць у свой пакой. Яна выйшла.

— Ідыёт,— паўтарыла жонка,— скалечыць мог. Што ты сніў?

— Я сніў, як ты на курорце блядавала. Скажы, што было ў цябе з тым грузінам Вахтангам?

З курорта яны вярнуліся ўчора. Увечары, перад сном, пагаварылі пра гэтага Вахтанга. Паліна толькі пасмяялася з мужа за ягоныя падазрэнні. А ён хоць і не паверыў у яе шчырасць, зрабіў выгляд, што паверыў.

І цяпер ноччу ён зноў пачаў дапытваць яе.

— Ты ж позна вечарамі колькі раз некуды хадзіла.

— Мне не хацелася спаць, я хадзіла да мора і сядзела на беразе адна.

— Не, ты не адна сядзела, а са сваім Вахтангам.

— Чаму ён мой? Гэта ж ты яго прывёў да нас і пазнаёміў. Ты не залюбіў яго, што ён падсмейваўся з тваёй навукі.

Яны яшчэ доўга так гаварылі, высвятлялі адносіны і сціхлі толькі на світанні.

«А было б такое на яве, яна б не пашкадавала мяне, штурхнула б у люк»,— падумаў ён і, успомніўшы чорны страшны квадрат у падлозе самалёта, ажно ўздрыгнуў — так страшна яму стала...

Ён устаў, зайшоў у кабінет, уключыў настольную лямпу. Вось яна яго доктарская дысертацыя, амаль гатовая. Дарагія яму напісаныя на курорце старонкі пра ролю партыі ў перабудове вёскі ў трыццатыя гады, пра калектывізацыю, якая зрабіла сялян шчаслівымі, а вёску — сацыялістычнай і заможнай.

— Не, я ўсё-такі нечаму варты, для навукі нешта зрабіў і зраблю,—сказаў ён і ўхваліў свае паводзіны ў тым самалёце, хоць яны былі і ў сне.

Васіль Хомчанка

ПАЛЁТ УНАЧЫ

апавяданне

— Не даляціш. Лётчыкі заснулі, і мы ўсе зараз грымнемся аб зямлю.

Ён чакаў, што ад гэтых слоў прачнуцца ўсе. А ніхто не прачнуўся.

— Ну і спіце, чорт з вамі. Гіньце ўсе, разбівайцеся ўсе. — Ён з такой радасцю жадаў усім смерці, нібы сам быў не ў гэтым самалёце. — І лётчыкі няхай спяць.

Лётчыкі прачнуліся. Адзін з іх выйшаў з кабіны ў салон, з сінім ад святла ліхтарoў тварам. Гэта быў Вахтанг у лётчыцкай форме. Уражаны Іван Альбінавіч хацеў спытаць у яго, чаму ён тут, бо ў кампаніі называў сябе кібернетыкам, і ніхто не падазраваў, што ён авіятар, ды не паспеў. Вахтанг хоць і пазнаў Карабанава, але не павітаўся і сказаў не яму, а ўсім пасажырам:

— Слухайце ўсе. Няшчасце. Самалёт перагружаны, пачынае зніжацца і страчвае хуткасць. Трэба скінуць частку грузу. У каго цяжкія рэчы, скідвайце.

Ён адчыніў у падлозе люк.

Усе адразу прачнуліся. Цяжкіх рэчаў у пасажыраў не было, адны партфелі, невялікія пакункі. Толькі Карабанавы мелі два цяжкія кошыкі з фруктамі, прадуктамі і іншымі рэчамі.

— Таварыш Карабанаў,— паказаў Вахтанг на гэтыя кошыкі, — выкідвайце.

— Як гэта — выкідвайце?—запярэчыў Іван Альбінавіч і падсунуў кошыкі да сваіх ног.— Я ж за іх добрыя грошы заплаціў. Не дам. Тут і матэрыялы для маёй доктарскай дысертацыі.

— На якую тэму дысертацыя? — спытаў Вахтанг.

— Сацыялістычнае ператварэнне вёскі ў трыццатыя гады.

— Дзяр-р-мо, не навука,— з асаблівым грузінскім акцэнтам сказаў Вахтанг і зірнуў на свой гадзіннік.— Выкідвайце. Праз дзесяць хвілін самалёт упадзе.

Тады і пасажыры замахалі рукамі на Івана Альбінавіча і на яго кошыкі, патрабуючы падначаліцца, але моўчкі, як нямыя. Іх твары перакасіліся ў злосных грымасах. Замахалі рукамі і Паліна з Тэрэзай, з такімі ж злоснымі тварамі. Іван Альбінавіч спалохаўся пагроз пасажыраў, але кошыкі трымаў моцна, не адпускаў.

— Мае матэрыялы для дысертацыі, не дам,— гаварыў ён.

Адчынены люк чарнеў начной цемрай, але з яго чамусьці ніякага свежага подыху паветра не цягнула ў салон. Самалёт, значыць, сапраўды не ляцеў, а вісеў на адным месцы.

— Карабанаў, скідвай рэчы, — паўтарыў Вахтанг.

Люк чакаў, чарнеў страшным бяздоннем.

Вахтанг сказаў:

— Вас дванаццаць пасажыраў. Трэба самага цяжкага выкінуць. Тады астатнія ўратуюцца. Вырашайце хаго.

Усе цяпер глядзелі на Івана Альбінавіча. Твары іх ажывелі, а самыя лёгкія, худыя пасажыры нават заўсміхаліся. І жонка Паліна, і дачка Тэрэза таксама глядзелі на яго, і ў іх позірках ён прачытаў настойлівую просьбу ахвяраваць сабою. Тэрэза дык нецярпліва тупнула.

— Ну, тата...

Ступіў да яго блізка Вахтанг, сказаў:

— Іван Альбінавіч, толькі вы адзін зможаце ўратаваць усіх нас.

У Івана Альбінавіча нібы спынілася ў целе кроў, замёрзла ў ледзяшы, ён адчуў, як скаваў яго жах. Ён хацеў жыць, не хацеў ахвяраваць сабой дзеля гэтых чужых мордаў, нават дзеля сваёй жонкі і дачкі, якія таксама гоняць яго скокнуць у люк. Яму ж трэба жыць, жыць, яму ж толькі сорак, ён патрэбны навуцы, ён яшчэ не на вышыні дасягнутага ў жыцці, і можа многае дасягнуць. Ён узбагаціць навуку сваёй доктарскай дысертацыяй. Таму паміраць яму ніяк нельга... Ды і чаму ён павінен ахвяраваць сабой, а не іншы? Вунь яны сядзяць, ухмыляюцца, не іх жа прымушаюць скокнуць у люк. І хто яны? Што здольны зрабіць для народа, дзяржавы? Не вінаваты ж ён, што прырода надзяліла яго такой вагой.

— Застаецца да катастрофы пяць хвілін,— папярэдзіў лётчык Вахтанг.— Калі паважаны Іван Альбінавіч, не зробіце геройчны высакародны ўчынак для ўратавання жонкі, дачкі і нас усіх, то ўсё адно ж загінеце, толькі разам з намі.

— Я жыць хачу! — закрычаў Іван Альбінавіч.— Чаму я? Няхай вунь тыя два скачуць у люк.— Ён паказаў на двух маладых мужчын, што сядзелі на лаўцы насупраць яго.— Хто вы такія?

— Я дэмабілізаваны салдат,— сказаў пра сябе маладзейшы.

— А я — дамовы сантэхнік,— адказаў старэйшы, з чырвоным носам алкаголіка.

— Ну дык хто ж важней для грамадства, я ці яны? — яшчэ мацней закрычаў Іван Альбінавіч.— Я — дацэнт, гісторык па гісторыі партыі.

— Цю,— зарагатаў сантэхнік,— спраўныя водаправодныя краны і клазеты важней гэтай тваёй гісторыі.

— А навошта двум гінуць, калі можна аднаму,— не адступаўся Вахтанг.

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Уладзімір ПЕЦЮКЕВІЧ

Споведзь збуджанага

Не будзе, не будзе мне вечнага раю,
Не пусцяць і ў пекла — зацесна,
Пакуль не пяю, а другім падпяваю,
Забыўшыся матчынай песні.

Не будзе, не будзе ніколі мне волі,
Не скіну з душы я знямогу,
Пакуль не згадаю прапрадзедаў поле —
Адкуль я і роду якога!

Не будзе, не будзе спакою начамі,
Бы хтосьці сурочыў — Чарнобыль,—
Пакуль не пазбудуся гора-адчаю
І д'ябальскіх чараў... чарговых.

Не будзе, не будзе ад свету павагі,
Не будзе вясёлых ігрышчаў,
Пакуль толькі словы, малітвы, развагі,
А зло верхаводзіць і нішчыць.

Зямля не дарue, пакуль не павею
Вятрамі збавення над ёю,—
Пакуль не развею крутую завею
Бяспамяцтва, здрады, застою.

●

Мы сонныя сталі, счарнелыя
Ад гора — то войны, то стронцый...
Прачнуцца ці здолеем белымі,
Ці ўбачым вясёлае сонца!

Прабем разняволеным розумам
Шкарлупку няпамяці крайняй!
Мы — людзі, мы ў Бога — не розныя.
Хто выдумаў класы ды кланы!

Хто вызначыў, «мудры, настойлівы»,
Пасаду старэйшага брата!
На белыя плямы гісторыі
Спускаецца цень Курапатаў.

Нам хочацца чыстага, светлага,
І цягнемся крыламі ўгору,
Працятыя думкай паэтавай,
Што ўсе мы імчымся да зораў.

●

— Не спяваем. Што нам песні
З галубінаю пяшчотай,
Дай нам музыкі нябеснай,
Што гукае да палёту!

— Не чытаем. Што нам словы
З перапёлчынаю смагай,
Дай нам гукаў перуновых,
Што гартуюць нас адвагай!

Дзе знайсці мне песням сілы,
Каб спявалі іх ахвотна,
На распраўленыя крылы
Падымалі дух свабодны!

Дзе знайсці мне словам моцы,
Каб іх з тымі параўналі,
Што ўзнімалі каліноўцаў,
Меч у рукі падавалі!

МО МЕЎ РАЦЫЮ Пушкін: тэатр напраўду нарадзіўся на плошчы сярод народных забаў? Ва ўсякім разе пасля знаёмства з мазырскім тэатрам-студыяй Міхаіла Коласа думкі пра тое, што тэатр—мастацтва элітарнае і квітнее толькі ў добрапрыстойным грамадстве, здаюцца недарэчнымі.

Вядома, тэатр як стандартная, груваcткая і немабільная дзяржаўная ўстанова, якую мы сёння маем,абслугоўвае тую сацыяльную структуру, што яго нарадзіла. І нават эксперыментальныя студыі, якія ўзніклі не так даўно, надзіва падобныя на дзяржаўныя тэатры.

Здавалася, што сцэнічнае мастацтва сёння не патрэбна нікому, а перадусім — гледачу. А такія з'явы, як знакаміты легендарны тэатр Галубка — засталіся назаўсёды ў далёкім мінулым. Аднак першае, пра што падумалася пасля вандроўкі з тэатрам «Верасень»,— дык гэта ж... другі Галубок. Традыцыя народнага тэатра, якая нібыта перапынілася назаўсёды,—жыве! Мазырскі «Верасень» прымусіў яшчэ раз задумацца аб прыродзе, сэнсе і прызначэнні тэатра.

ДОЎГА ЕДЗЕМ у маленькім, старэнькім, брынклівым, але вабна размаляваным фургоне. Палескае сяло Ударнае Лельчыцкага раёна. Праз паўгадзіны пачынаецца спектакль у перапоўненым клубе, куды яшчэ і яшчэ прабіраюцца дзеці,— яны ўжо апанавалі прыступкі і шнуруюцца ўздоўж сцен. Хутка на сцэне акцёры разыгрываюць малавядомую бразільскую казку «Выкраданне скарбаў». Лёгкія шырмы з аплікацыяй, драўляны пагорак, дзе расце цудоўная цыбуля, якую мерыцца скрасці даўгалыгі сышчык Хамелеён. Калі М. Колас—Хамелеён са сваёй грацыёзнай пластыкай, крыху стылізаванай пад камедыю дэль артэ, з'яўляецца на сцэне, падзеі спектакля адсоўваюцца на другі план. Акцёр і яго персанаж робяць дзяцей саўдзельнікамі—то змоўшчыкамі, то «здраднікамі»,— і гэты «спектакль» акцёра з гледачом больш значны за дзеянне п'есы. Тая самая перапоўненая зала, якая нязмушана і востра рэагуе на ўсё, што адбываецца на сцэне, і на спектаклі «Люцікі-кветачкі». У перапынку гуляем па вёсцы, вакол якой суцэльныя тарфянікі і лес, натыкаемся на стары прыдарожны крыж, абкручаны квятастымі рушнікамі. Сюды прыходзяць памаліцца... І як натуральна праяўляецца рэлігійнасць людзей у гэтых формах сувязі чалавека з Богам, гэтак жа натуральны, не чужародны тут менавіта гэты тэатр. Тэатр — не храм, не кафедра, а як той стары, пахілены, але такі свой святы прыдарожны крыж...

Паміж акцёрамі «Верасня» і гледачамі няма звычайнай паласы адчужэння, неразумення, якія раздзяляюць сцэну і глядзельную залу на «мы» і «яны». Калі акцёры пачынаюць спектакль «Люцікі-кветачкі», яны быццам выходзяць з глядзельнай залы,— натуральны кантакт даверу і разумення паміж сваімі ўстанаўліваецца імгненна. Гэта амаль недаступна шмат якім гарадскім тэатрам...

ТЭАТР

На мяжы мастацтва і жыцця

Нататкі з палескай вандроўкі

Мабыць, упершыню за апошнія дзесяць-пятнаццаць гадоў я бачыла тэатр, патрэбны як хлеб: тэатр, што з'яўляецца часткай арганічнага жыцця, а не забавай, выхаваннем, ідэалогіяй, палітыкай. Тэатр М. Коласа — працяг жыцця. Спачатку ў вёску на фургоне прывезлі хлеб, а потым гэткі ж фургон прывёз артыстаў.

...На сцэне разыгрываецца такая знаёмая, непрэтэнцыёзная, бачаная-перабачаная гісторыя пра тое, як у вёску да бацькоў прыязджае цяжарная дачка, якая пакаштавала гарадскога жыцця, а яе спакуснікам (потым і жаніхом) аказваецца суседскі хлопец, які таксама набраўся розуму ў горадзе. Анекдатычны сюжэт гэтых «сцэн з сельскага жыцця» Г. Марчука адсоўваецца, а ў цэнтр увагі трапляюць выдатныя акцёрскія дуэты — М. Коласа і М. Тарасенка, А. Лазароўскага і З. Нагорнай, якія іграюць перасвараных бацькоў. І зноў зала ў захапленні ловіць кожную імправізацыйную рэпрызу Коласа і Лазароўскага. Сцэнічнае дзеянне рухаецца марудна, нетаропка, кожнаму акцёру прадастаўляючы магчымасць выявіць па-свойму, напрыклад, смачна абыграць фактуру маленькага, худзенькага Лазароўскага і мажной Нагорнай, на сцэне — мужа і жонку. Альбо камічная мізансцэна двух задзірлівых пеўняў Коласа і Лазароўскага, доўгага і малога. А які вобраз стварае Мальвіна Тарасенка! Яе Вольга — у нейкім салдацкага колеру касцюме — злосная, грубая, сквапная мяшчанка і пакутуючая маці. Побач з каларытнымі выказваннямі вострай на слова гандляркі — раптам прычытанні, якія вырываюцца забытай інтанацыяй,— у самы раз фальклярыстам запісаць.

М. Колас — Кузьма, вядома, душа гэтага спектакля. Яго натапыраны, вуглаваты, зухаваты герой у галіфэ ды вайсковых ботах можа з армейскай акладнасцю нож шпурнуць у стол; але, задумаўшыся, безабаронна і жаласна шкрабае і шкрабае лыжкай па донцу міскі, забыўшы, навошта ён трымае яе ў руках...

Нават штучнасць наіўнага фіналу п'есы (дзе з аптымізмам абвяшчаецца, як на месцы градак і вясковых падворышчаў узнікае пралетарскі гліняны завод) «здымаецца» тым, як без слоў паказвае Колас дырэктара гэтага будучага завода, або адносінамі да атрыбутаў сацспаборніцтва: пачэпяць партрэт на дошку і чырвоны значок дадуць. Трэба аддаць належнае і акцёрскай моладзі: Т. Валанцэвіч, якая іграе Кацю натуральна і без меладраматызму, М. Кліменка — Змітраку, акцёру яшчэ некалькі манатоннаму, але тэмпераментнаму і шмат занятаму ў рэпертуары на ралях маладых герояў. Як закончаная карцінка, як асобны спектакль у спектаклі выглядае эпізадычная роля Гнаткі-кухара, сарамяжлівага, наіўнага, вясковага цельпука ў жоўтых вельветавых штанах з махрамі па модзе сямідзесятых, у выкананні Стаса Шмыгарова. Малады акцёр па-свойму ўдала вырашыў ролю.

І зноў тэатр калясіць па дарогах Палесся.

— Мы часам летам спектакль пачынаем у 11-12 вечара.

— Чаму?

— Каровы яшчэ не падоены. Даяркі не вызваліліся. Вось і чакаем да 11. Дадому вяртаемся гадзіны ў тры ночы.

— Часам прыязджаем у вёску, а там клуб — хата 5 на 6 метраў. 70 бабулек сядзяць: маладыя ў іншыя месцы падаліся. Як іграць спектакль? А просяць: сыграйце, ніхто да нас ніколі не прыязджаў. І іграем. Просяць — прыязджайце яшчэ. А хто, акрамя нас, у чарнобыльскую зону ездзіць? А людзі ж усюды жывуць.

Наступны прыпынак — мазырскі дзіцячы дом для глуханямых, дзе акцёры «Верасня» з'яўляюцца не ўпершыню. На гэты раз прывезлі «Трох парасят» для 4—5-гадовых гледачоў.

Нават не хочацца разважаць пра добрыя і благія якасці гэтага дзіцячага спектакля. Хочацца проста падзякаваць акцёрам, якія прыносяць абяздоленым дзецям свята, а яшчэ — расказаць пра нечаканы «віраж» аднаго акцёрскага лёсу мазырскага тэатра — Людмілу Гуло. Некалі і яна зіхацела на мазырскай, яшчэ аматарскай сцэне, а М. Колас дагэтуль успамінае яе тэмпераментную Ганну ў «Людзях на балоце». Цяпер яна — дырэктар гэтага дзіцячага дома. Стандартнае памяшканне янаператварыла ў маленькі ўтульны дом з ігравымі пакоямі, з драўляным караблём, з добрай спартыўнай залай, амаль утульнымі хатнімі спальнямі, цудоўна абсталяванымі спецкабінетамі. Гэты чалавек робіць усё магчымае для сваіх маленькіх гадаванцаў. З апошніх вялікіх спраў—правядзенне марафона на карысць дзіцячага дома. У выніку было сабрана 90 тысяч рублёў. Грашыма Людміла Мікалаеўна распарадзілася так: на кожнае дзіця заведзена ашчадкніжка з тысячай рублёў. Спалучэнне высакароднай справы, дабрыні, мастацтва — такое забытае, здаецца, але ж яшчэ жыве...

ТРУПА «Верасня» складаецца ўсяго з дзесяці акцёраў на чале з Міхаілам Коласам—мастацкім кіраўніком, рэжысёрам і акцёрам тэатра. Самі дэкарацыі ўстанаўліваюць, за гукам сочаць, машыну грузяць і разгружаюць. Акрамя акцёраў, у тэатры працуе яшчэ дзесяць чалавек: мастак, адміністратар, загадчык літаратурнай часткі, гукаапаратар... Ва ўтульным фае стацыянара, у мазырскім Доме культуры, усё зроблена сваімі рукамі (галоўным чынам, рукамі М. Коласа) — разныя дзверы, парэнчы, паркет. Па сценах вісяць маляўнічыя эскізы мастака Пятра Захарэнкі, які працуе ў тэатры ўжо 30 гадоў. Спектаклі ў стацыянары даюцца не часта (5—10 у месяц), астатні час тэатр праводзіць у вандроўках. І не таму, што гледачоў у Мазыры не хапае, а таму, што тэатр існуе па законах старадаўняй традыцыі вандроўных камедыянтаў. Беларускі нацыянальны варыянт камедыі дэль артэ. Традыцыя, якая цягнецца з глыбіні стагоддзяў і перарываецца на Галубку...

Хтосьці назаве гэты тэатр лубачным, бо сцэны з яго спектакляў нагадваюць лубачныя малюнкі. Хтосьці параўнае гэтую з'яву ў нашым тэатральным жыцці з наіўным мастацтвам, з такім феноменам, як Алена Кіш у беларусім жывапісе або Пірасмані ў грузінскім. Ясна адно — трупа Коласа не падобная ні на адзін існуючы тэатр у рэспубліцы. І гэта цудоўна. Мы прывыклі жыць у адной дзяржаўнай сістэме, наведваць адзіны дзяржаўны тэатр, мысліць стандартнымі катэгорыямі і словамі. Але да гэтага тэатра звычайныя меркі не падыходзяць, і звычайны арсенал мастацкіх сродкаў спектакля (сюжэт, скразное дзеянне, вобраз спектакля, падтэкст, «чацвёртая сцяна») не спрацоўвае. Тут наогул не прымяняльныя толькі эстэтычныя крытэрыі. Гэты тэатр трэба разглядаць як адкрытую сістэму, на грані эстэтыкі-этыкі-жыцця, г. зн. у іншай сістэме каардынат. Эстэтыка тэатра М. Коласа будуецца на прынцыпах тэатральнай сістэмы, што існавала яшчэ ў мінулым стагоддзі. Трупа ўяўляе сабой набор пэўных амплуа. Амплуа гэтыя, з аднаго боку, тыпізаваныя нацыянальныя беларускія характары, з другога боку — вельмі індывідуальныя амаль у кожнага акцёра. Ступень індывідуальнасці амплуа вызначае яго дыяпазон у цэлым.

Амплуа Коласа, магчыма, самае багатае: ад даўгалыгага, траха смешнага Кузьмы, які такі чалавечны, жыццёва бездапаможны і мудры, — да паліцая ў «Трыбунале», такога «свайго», плоць ад плоці беларускай вёскі, і ад гэтага яшчэ больш небяспечнага, — да маўклівага, загадкавага Мужыка, які перабірае кнопкі гармоніка ў п'есе Н. Садур, ці то зэка, ці то вясковага апівохі. У спектаклях яго героі, незалежна ад драматургічнага раскладу, заўсёды аказваюцца ў цэнтры дзеяння, выпраменьваюць энергію сцэнічнага прадстаўлення. У іх, як правіла, ёсць унутраная мяккасць, пластычнасць, парадаксальнасць вобраза дум і рэакцый. І — дзівакаватасць. Ягоныя героі, як і сам акцёр у жыцці, — крышачку Дон Кіхоты. Вобраз Дон Кіхота, мабыць, ідэальны тэатральны архетып гэтага цудоўнага акцёра.

Амплуа Андрэя Лазароўскага — камічны, хітраваты, дзіўны для іншых, разумны для сябе. Маленькі, худзенькі, хуткі, — ён поўная процілегласць М. Коласу, і разам з тым складае з ім пастаянны камедыйны дуэт: Дон Кіхот і Санча, Тарапунька і Штэпсель, што пераходзіць з адной п'есы ў другую. Яго галоўная роля ва ўбачаных спектаклях, вядома ж, Калабок у «Трыбунале», якую акцёр іграе ўжо дваццаць гадоў. Ён і цяпер там — адзіны жывы чалавек, варты жалю, ён заблытаўся, не давярае нават сабе самому сярод халоднага бесчалавечнага патрыятызму жонкі і дзяцей.

Амплуа Мальвіны Тарасенка таксама багатае. Яна можа сыграць і блудлівую, крыклівую, поўную здароўя і весялосці, цяжкую на руку жонку Трахіма ў «Прымаках» і жорсткую скнару Вольгу ў «Люціках-кветачках». Яе жаночы тып кан-

цэнтруе самыя традыцыйныя і пазнавальныя рысы беларускай бабы.

Амплуа Зінаіды Нагорнай — блізкае да таго, што іграе М. Тарасенка, але без жорсткасці, без рэзкасцей у характары. Гэта больш мяккі, добры і хітраваты народны характар. Абедзве актрысы нязменна выступаюць у пары з Лазароўскім і Коласам у ролях жонак, сясцёр, сваячак. Тут таксама ёсць свае традыцыйныя камічныя трукі і ўстойлівыя ўзаемаадносіны, якія пераходзяць з спектакля ў спектакль.

Кожная п'еса — геніяльнае тварэнне класіка або другасортная літаратура, трапляе на моцны, пастаянны ансамбль гэтых акцёраў. Сцэнічны вобраз кожнага з іх напалову зроблены яшчэ да таго, як пачалі ставіць новы спектакль. Кожная п'еса можа быць успрынята, як тэма для новага варыянта аднаго спектакля, бо ў гэтым тэатры сэнс прадстаўлення не ў сюжэце, не ў падтэкce, не ў тых падзеях, якія перажываюць персанажы, а ў «спектаклі» акцёра з публікай і партнёрамі, у рэпліках акцёраў... Гэта тэатр, у якім арганічна няма і не можа быць «чацвёртай сцяны». Тут кантакт з гледачом — панібрацкі, прамы і пастаянны—усталёўваецца проста і хутка (мара многіх нашых тэатраў). Таму спектаклі «Верасня» павольныя па звычайных мерках, амаль статычныя. Сцэнічныя прыёмы, мізансцэны (прычытанне М. Тарасенкі, ваяўнічыя пеўні і інш.) часта паўтараюцца, а спектаклі трымаюцца ў рэпертуары дзесяцігоддзямі. Але побач з пастаяннымі рэпрызамі ўзнікаюць імправізацыйныя, і спектакль застаецца жывым. І гэта таксама тыповыя рысы сапраўды народнага традыцыйнага мастацтва. «Верасень» — тэатр пераважна камедыйны, «пакуты», калі яны не прыкрыты іроніяй, або сыграны без неабходнай умоўнасці жанру — кепска атрымліваюцца, між іншым, гэтак жа, як і патэтыка. Дэкарацыі ўяўляюць сабой, як правіла, лёгкія шырмы з ласкутнай аплікацыяй або самыя простыя выгарадкі. Скажам, дзіцячы спектакль «Тры парасяці» будуецца, як гульня з кубікамі. На іх намаляваны літары, якія дзеці з энтузіязмам адгадваюць, з іх узводзяць свае дамкі парасяты.

ТЭАТР У МАЗЫРЫ існуе ўжо трыццаць гадоў. Большую частку — на правах аматарскага калектыву. Год назад «Верасень» атрымаў статус прафесійнага тэатра з дзяржаўнай датацыяй. Рашэнне, безумоўна, правільнае, бо прафесіяналізм тэатра не выклікае сумненняў, а яго лепшыя акцёры ўпрыгожылі б любую нацыянальную сцэну, але, магчыма, запозненае. Энтузіязму і запалу ў многіх паменела: жыццё склалася іначай і пераход у прафесійны статус з маленькай зарплатай і бясконцымі раз'ездамі аказаўся занадта цяжкім. Таму многіх сваіх акцёраў тэатр страціў.

Для «Верасня» патрэбна зусім асаблівая рэжысура, з элементамі трэнінгу і педагогікі для маладых і асцярожнай аправы для вядучых акцёраў, з разуменнем свайго стылю існавання тэатра, яго асаблівай прыроды. Калі рэжысёр звычайнага тэатра спрабуе ставіць тут стандартны спектакль, атрымліваецца тое, што адбылося з «Прымакамі» Купалы ў пастаноўцы С. Клименкі (спектакль, які рэжысёр перанёс на мазырскую сцэну з Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча) — стылізацыя пад народнае мастацтва у тэатры, які па сваёй прыродзе, па сутнасці, з'яўляецца сапраўды народным. Сапраўдны лубок ператвараецца ў пошлы сувенірчык. Тэатральныя персанажы губляюць кантакт з гледачом — яны «адпрэчаны» часам і стылізацыяй. І тады адзіным сапраўдным імгненнем робіцца простая песня, якую спяваюць «жыўцом» персанажы, ды як спяваюць!..

Рэпертуар тэатра, праўда, не выдае на адметнасць ці разнастайнасць: Купала, Макаёнак, Марчук. Хацелася пажадаць акцёрам прыгледзецца да рэпертуару Галубка, у прыватнасці, да п'ес Ф. Аляхновіча, М. Чарота, а можа, Н. Сямёнавай, М. Куліша, Эдуарда дэ Філіпа...

І нечакана, і дзіўна было ўбачыць на афішы мазырскага тэатра п'есу Ніны Садур, з іменем якой звязваюцца самыя авангардныя ідэі ў сучасным савецкім тэатры. «Ехай» Н. Садур паставіў студэнт БДТМІ С. Паляшчанкоў. І што ж? Драматургія абсурду, якая кепска даецца сучаснай сцэне, аказалася дарэчнай у гэтым тэатры. Парадаксальнасць мыслення ультрасучаснага аўтара блізкая традыцыйнаму народнаму мысленню. Як нечакана пацвердзілася думка аб тым, што абсурд і традыцыйнае народнае мастацтва судакранаюцца адзін з адным не фармальна! «Ехай» — адзін з лепшых спектакляў тэатра.

У ім расказваецца пра тое, як спыняецца цягнік і ягоны машыніст спатыкаецца з мужыком, што вылягаецца на рэйках. Адзін — загадкавы, летуценны самагубца, які ўвасабляе загнаны, жабрацкі, лагерны, але не згубіўшы годнасці народ, другі — выканаўца, рычаг вялікай дзяржаўнай машыны, ён і размаўляе нібыта іншаю мовай.

Дэкарацыі П. Захарэнка — поліэтыленавыя шырмы з фантастычнымі малюнкамі вугалем, вёдры на матузах. За шлагбаумам — жалезны ложак пад нумарам (як добра, што не рэйкі, а менавіта намерны ложак, што адразу стварае аб'ёмны вобраз). Эфектны пачатак дзеяння з песняй «Наш паровоз вперед лети» і дырыжорам-машыністам задае высокі ўзровень абагульнення ў спектаклі: гаворка ідзе пра краіну, якая спатыкнулася на ўласныя канцлагеры.

Машыніст — М. Кліменка ў незвычайнай сітуацыі спрабуе растлумачыць ходкай логікай, ходкімі словамі тое, што адбываецца з ім і з мужыком. Ен гаворыць, гаворыць, гаворыць... А мужык М. Коласа толькі слухае, гмыкае, прамаўляе літаральна некалькі слоў — ды з якой інтанацыяй і пластычным падтэкстам! — ён літаральна «іграе» маналог партнёра. Цэлы «тэкст» сказаны тут акцёрам — тым, як звыкла журботна ляжыць ён на ложку і перабірае клавішы гармоніка, як ён умела б'е машыніста, але без злосці, а потым, здзіўляючыся, дае пагрэць яму свае рукі. За гэтым мужыком устае палова лагернай краіны, разумнай, цынічнай, іранічнай, маўклівай і смуткуючай па дабрыні і чалавечнасці.

У другой частцы спектакля з'яўляецца некаторая сентыментальнасць у адносінах мужыка і старой, якая кліча яго да сябе ў дом. Губляецца нечаканасць рэакцый персанажаў і ўспрымання глядзельнай залы, парадаксальнасць паваротау думкі. Але ў цэлым спектакль пакідае моцнае ўражанне. Маладому рэжысёру ўдалося раскрыць нечаканыя магчымасці гэтага калектыву, злучыўшы традыцыйную эстэтыку і парадоксы сучаснага драматургічнага мыслення.

З ЦЯЖКАСЦЮ ЎЯЎЛЯЮ, як прыйдзе ў гэты тэатр «нармальны» рэжысёр «нармальнага» тэатра, і «Верасень» стане жыць як стандартная тэатральная ўстанова. (І тады... у нас будзе яшчэ адзін гарадскі тэатр «мясцовага значэння»?).

А памагчы акцёрам можна і трэба. З якой горыччу расказваюць людзі пра зацягнутае змаганне з Міністэрствам культуры і Саюзам тэатральных дзеячаў пра званне для Андрэя Лазароўскага, які ўсё жыццё, з 15 гадоў іграе ў тэатры, на плячах якога і сёння — амаль увесь рэпертуар. Кажуць — ён «выйшаў з узросту», як быццам талент залежыць ад «камсамольскага ўзросту». А цудоўная актрыса Мальвіна Тарасенка? А Зінаіда Нагорная? І, вядома, нязменны кіраўнік — душа гэтага тэатра — Міхаіл Колас? Няўжо таксама не ўпісваюцца ў «палажэнні і інструкцыі»? А ў якім старым фургоне ездзяць акцёры: там і сесці няма дзе, і дэкарацыі і касцюмы скласці няма дзе...

— Ну што ж, мастацтва вымагае ахвяр, — сказала адна з старэйшых актрыс Вера Казлоўская, выходзячы каля гадзіны ночы пасля чарговае вандроўкі.

Таццяна РАТАБЫЛЬСКАЯ.

«ПРЫЦЯГНЕННЕ» НАРОДАЎ— НЕ ВЫПАДКОВАСЦЬ...»

Закончыўся 53-і канцэртны сезон Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Ён быў адзначаны многімі яркімі падзеямі: фестывалі, адметныя канцэртныя праграмы беларускіх выканаўцаў, сустрэчы з цудоўнымі савецкімі музыкантамі і замежнымі гастралёрамі.

Сёлетні сезон, відаць, увойдзе ў гісторыю музычнага жыцця рэспублікі дзякуючы і такой падзеі: упершыню за доўгія гады вядучыя філарманічныя калектывы атрымалі магчымасць выязджаць з канцэртамі за мяжу.

Адметны прыклад — выкананне Акадэмічным сімфанічным аркестрам БССР і Акадэмічнай харавой капэлай імя Р. Шырмы твора «Чырвоная кніга з Мантсерат» іспанскага кампазітара Ксаўера Бенгерэла на фестывалі ў нямецкім горадзе Шпаеры, потым у Ленінградзе і, нарэшце, у Мінску, дзе да музыкантаў далучыліся артысты ансамбля пантамімы «Рух». (Яго рэжысёр У. Колесаў прапанаваў пластычны «кантрапункт» гэтага вакальна-сімфанічнага твора.) Ксаўер Бенгерэл са сваёй чароўнай жонкай-імпрэсарыа Сільвіяй прысутнічаў на мінскай прэм'еры, і нам давялося пагутарыць.

Дырыжор Л. Крэмер, салістка Н. Руднева, мастацкі кіраўнік Акадэмічнай капэлы БССР Л. Яфімава, кампазітар К. Бенгерэл пасля прэм'еры.

— Сеньёр Бенгерэл, я рада вітаць вас на беларускай зямлі. І, паколькі гэта ваша першая сустрэча з чытачамі «ЛіМа», думаю, ім будзе цікава даведацца, як складваўся ваш творчы шлях.

— Нарадзіўся я ў Барселоне, але музыкай пачаў займацца ў Сант'яга-дэ-Чылі, куды бацькі эмігравалі з ахопленай грамадзянскай вайной Іспаніі. Мне тады споўнілася 9 гадоў. А ў Барселону давялося вярнуцца і прадоўжыць музычную адукацыю толькі ў 54-м. Мяне можна назваць кампазітарам-самавукам: мастацтва стварэння музыкі я спасцігаў саматугам.

— Мне здаецца, што разнастайнасць і інтэрнацыяналізм вашых музычных сімпатый суадносіцца са шматстайнасцю ўласных жыццёвых уражанняў. Іспанія, Чылі...

— У 60—70-х гадах я шмат падарожнічаў па Германіі. Там мне пашанцавала пазнаёміцца не толькі з таленавітымі музыкантамі, а і выдаўцамі, якія зацікавіліся маімі творамі. За 15 гадоў у Германіі было апублікавана звыш 40 маіх партытур, і выданні раскупляліся вельмі добра. Аднак пазней я вырашыў не імкнуцца абавязкова публікаваць сваю музыку, бо значная частка ганарараў ішла выдаўцам. Больш часу ўдзяліў дырыжорскай дзейнасці...

— Сеньёр Бенгерэл, ці пішаце вы на заказ, ці ўсе вашы творы нараджаюцца толькі пад уплывам унутранага творчага імпульсу?

— Ахвотна бяруся за заказы (дарэчы, яны і аплачваюцца лепш), асабліва прапанаваныя салiднымі музычнымі калектывамі, выканаўцамі. Менавіта так былі напісаны творы для Берліна, Бадэн-Бадэна, Мадрыда, іншых гарадоў. Адзін з самых вялікіх і цікавых нядаўніх заказаў — «Рэквіем» памяці вялікага каталонскага паэта Сальвадора Эспрыу. Прэм'ера «Рэквіема» адбылася летась у Коста Брава — гэта курорт на паўночным узбярэжжы Міжземнага мора. Канцэрт праходзіў у невялікай старадаўняй царкве і трансліраваўся па тэлебачанні на ўсю Іспанію.

«Чырвоная кніга з Мантсерат» — таксама заказ, на гэты раз Барселонскай оперы, дзе і адбылася прэм'ера. Гэты твор заснаваны на песнях і танцах XIV стагоддзя, сабраных у знакамітай каталонскай рукапіснай кнізе, якая захоўваецца ў Мантсерацкім манастыры. У 1812 годзе, у час вайны з Напалеонам, кніга здабыла другое нараджэнне: яна была цудам выратавана з агню. А сваю цяперашнюю назву — «Чырвоная кніга» — рукапіс атрымаў пазней, дзякуючы новаму пераплёту з чырвонага аксаміту. Гэтым творам я спрабаваў пракласці мост паміж мінулым і сучаснасцю, перадаць пачуцці і думкі, увасобленыя ў старадаўніх мелодыях, мовай сучаснай музыкі. Гэта не першая мая спроба зазірнуць у далёкае мінулае. Думаю, сёння еўрапейская музыка перажывае пэўны крызіс. Ці не здаецца вам, што занадта бурнае яе развіццё ў папярэднія дзесяцігоддзі прывяло да нейкага адчування тупіка? Вельмі ўжо многа плыняў, павеваў, тэндэнцый... А галоўнае — згубілася мелодыя! І, паколькі я палічыў, што наўрад ці здолею стварыць мелодыі, якія кампенсуюць гэтую страту, то вырашыў іх «пазычыць» у XIV стагоддзя.

— Партытура «Чырвонай кнігі» разышлася па розных краінах. І вось — прэм'ера ў зале Беларускай філармоніі. У гэтым манументальным музычна-сцэнічным дзеянні ўдзельнічаюць два хоры, сімфанічны аркестр, салісты і балетная (ці пантамімічная) група. Вядомыя біблейскія матывы складаюць яго сюжэтную канву. Твор гэты, досыць незвычайны і нязвыклы для нашага слухача, здзіўляе сваімі маштабамі і кантрастамі выяўленчых сродкаў. Суровая архаіка старажытных аднагалосных напеваў змяняецца найскладанай поліфанічнай вяззю харавых сцэн; прастадушныя песенныя інтанацыі пагружаюцца ў гукавую атмасферу сучаснай, вострa дысанантнай музычнай мовы; празрыстыя, «астральныя» акорды дзіцячага хору адцяняюць поўныя драматычнай экспрэсіі арыі салістаў. І над усім гэтым уладарыць усемагутная магія фарбаў і рытмаў. Ва ўсякім разе, у мяне менавіта такое адчуванне выклікалі насычанасць і яркасць тэмбравай палітры і неўтаймоўная стыхія самых разнастайных рытмічных малюнкаў.

Канечне, падрыхтоўка такога складанага і нетрадыцыйнага твора вымагала ад выканаўцаў самаадданасці, і, магчыма, не ўсё задуманае ім удалося ажыццявіць у поўнай меры. Тым не менш шматлікіх аматараў музыкі прывабіла афіша незвычайнай прэм'еры, якую прадставілі Акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, Акадэмічная харавая капэла імя Р. Шырмы, ансамбль пантамімы «Рух», салістка беларускай оперы Н. Руднева і вядомы нямецкі дырыжор Л. Крэмер, дзякуючы мастацтву якога і ажыццявілася гэтае музычнае прадстаўленне...

— Сеньёр Бенгерэл, а якое ўражанне беларускія выканаўцы зрабілі на вас, аўтара?

— Вельмі спадабаліся! Гэта — адна з лепшых інтэрпрэтацый маёй музыкі. Паверце, такія словы — не проста доўг ветлівасці. Мяне асабліва кранула, з якім густам і тактоўнасцю музыканты і спевакі выконвалі мой твор, што магчыма толькі пры глыбокім пранікненні ў мастацкую задуму, — гэта прыносіць аўтару самае вялікае задавальненне. Я шчаслівы, што беларускія артысты паедуць у жніўні ў Іспанію і, у ліку многіх канцэртаў, двойчы будуць выконваць «Чырвоную кнігу» ў Мантсерацкім манастыры. Я думаю, што ўзаемнае «прыцягненне» нашых народаў не выпадковасць: мне здаецца, што ў нас аднолькавае ўспрыманне наваколля і мы ў нечым падобныя ў музычнай перадачы гэтага ўспрымання; і вы, і мы адносімся да ліку нацый тэмпераментных, страсных. І хоць для нас, іспанцаў, Расія, Белая Русь — сінонімы холаду, я ўпэўнены, што сэрца вашага народа падобнае да сонца! Гэтымі словамі я і хацеў бы закончыць нашу гутарку.

— Дзякуй за інтэрв'ю. Мы будзем спадзявацца, што цяперашнія і будучыя гастролі нашых калектываў у Іспаніі і іншых краінах, супрацоўніцтва з замежнымі музыкантамі, абмен праграмамі і выканаўцамі, — усё гэта будзе яшчэ адным крокам на шляху вяртання беларускага мастацтва ва ўлонне еўрапейскай культуры, паўнапраўнай часткай якой яно некалі было.

Вольга САВІЦКАЯ.
Фота А. КАЛЯДЫ.

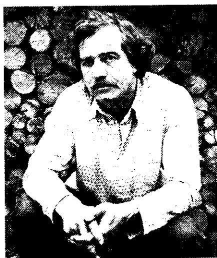
Свая песня

Феліксу Гумену — 50

Пяцьдзесят гадоў — гэта ўзрост, калі ў чалавека з'яўляецца жаданне азірнуцца назад і задумацца: ці ўсё ты зрабіў, што хацеў, што было задумана, пра што марыў? Пяцьдзесят гадоў для мастака — гэта асаблівы ўзрост. Гэта час сталасці. Творца адчувае за плячамі вялікую апору пражытых гадоў, набывае вялікі вопыт і ўжо больш спакойна і ўпэўнена робіць адбор у сваіх памкненнях і пошуках.

Выстаўка акварэляў Ф. Гумена працавала ў Віцебску адразу ў дзвюх залах: абласной і гарадской. Гэта ўжо не першая выстава вядомага беларускага акварэліста.

Фелікс Фёдаравіч Гумен нарадзіўся ў Амурскай вобласці, вучыўся на мастацка-графічным факультэце Віцебскага педінстытута. А тое, што ён сын афіцэра, паездзіў па Савецкім Саюзе, толькі ўзбагаціла яго рознымі ўражаннямі, якія для мастака асабліва каштоўныя. Шмат вострых уражанняў атрымаў будучы мастак, жывучы ў пасляваенныя гады ва Усходняй Прусіі. Там ён па-сапраўднаму сутыкнуўся са слядамі вайны, убачыў сваімі вачамі, што нясе людзям вайна.

Фелікс Фёдаравіч шчодра дзеліцца сваім талентам і майстэрствам не толькі са студэнтамі мастацка-графічнага факультэта Віцебскага педінстытута, дзе ён выкладае. У яго майстэрню прыходзяць яго сябры-прафесіяналы, самадзейныя мастакі, аматары мастацтва. Прыходзяць, каб павучыцца — як працаваць у тэхніцы акварэлі, далучыцца да тайнаў творчасці. Ён нікому не адмаўляе ў сваёй дапамозе.

«Сон пра стары Віцебск».

Творы Ф. Гумена экспанаваліся на мастацкіх выстаўках у Парыжы, Марселі, Берліне, Варшаве, Празе, Дэлі, Хельсінкі, Будапешце, Сафіі. Ён — удзельнік многіх усесаюзных, рэспубліканскіх, міжрэспубліканскіх, абласных мастацкіх выставак. Многія акварэлі мастака знаходзяцца ў музеях СССР і за мяжой.

На выстаўцы было прадстаўлена некалькі сот акварэлей. Характэрнай асаблівасцю твораў Ф. Гумена з'яўляецца іх незвычайная напоўненасць колерам, магутная насычанасць каларыту, гучнасць фарбаў. У яго няма вялых па колеры акварэлей. Фарбы гучаць сакавіта і выразна. Уражвае майстэрства мастака змешваючы фарбы не згубіць, не забіць іх чысціні і насычанасці.

«Сакавіцкія цені».

Фелікс Фёдаравіч стварыў свой свет фарбаў, у яго свая песня, а ў песні гучыць жыццесцвярджальная, вечная мелодыя прыгажосці. Хацелася б, каб гэтая мелодыя гучала як мага даўжэй.

А. КАВАЛЕЎ.

г. Віцебск.

ПЕРАКЛАДЫ

Ад Алексы Юшчанкі, даўняга сябра беларускай культуры, атрымаў чарговы ліст. У ім — расказ пра вечар Сяргея Палуяна, што адбыўся ў кіеўскім Доме літаратара. Вёў вечар вядомы паэт-перакладчык Дмытро Білавус, выступалі на ім Дмытро Чараднічэнка, Васіль Сідарэнка (апошні — на беларускай мове)... Алекса Якаўлевіч шкадуе, што з-за хваробы не мог прысутнічаць на вечары, прачытаць нядаўна напісаныя вершы, прысвечаныя Сяргею Палуяну.

Недамаганне ў паэта тады яшчэ зусім не прайшло. Але, спадзяваўся ён, «днямі, як перабаліць галава, вазьмуся за невялікі аповяд пра перагук дружбы Уладзімір Сасюра — Уладзімір Дубоўка. Дарэчы, з Дубоўкам быў добра знаёмы наш цудоўны празаік Іван Сенчанка (пачынаў ён з вершаў). Нават у апошні год свайго жыцця ён ліставаўся з Дубоўкам... Хачу пра гэта напісаць, бо вельмі люблю верш Дубоўкі «О Беларусь, мая шыпшына!..» і не менш — Сасюру... Дарэчы, гэты верш я таксама пераклаў на ўкраінскую мову».

Алекса Юшчанка прыслаў і свой новы твор «Сэрца Сяргея Палуяна» — невялікі вершаваны цыкл з двух санетаў. Прапаную ўвазе чытачоў свой пераклад гэтых санетаў нашага ўкраінскага пабраціма. Заўважу толькі, што згаданая тут «Українська хата» — гэта кіеўскі літаратурна-мастацкі часопіс, у якім ахвотна друкаваўся Сяргей Палуян.

Вячаслаў РАГОЙША.

Алекса ЮШЧАНКА

Сэрца Сяргея Палуяна

I

Які ты непрыветны, жорсткі, свеце!
А змрок навокал крылле распасцёр...
Ды словы, што навеяў волі вецер,—
Шукаць красу, і светласць, і прастор!

У мудрым, вечна юным запавеце:
«Народ, не кідай мовы, каб не ўмёр!»
Вы ў госці волю, людзі, не завеце—
Змагайцеся! Праз церні — і да зор!

Бярыцеся за працу ўмела, смела,
Каб думка ваша праменем зырчэла
І асвятляла ўсенародны ход,

Каб рукі ў поціску былі адзіным, —
Тады упэўнена, хоць цяжка, йсці нам,
І не спыніць нікому той паход!

II

Вось Кіеў. Барацьбы цяжкі пачатак.
Чартапалохам леравіты лёс,—
Не толькі расфуфыраны Хрэшчатык
Ды мройны лрыднялроўскі вербалоз.

Навукі высь, мастацтва і граматык—
Усё б спасцігнуць! Дасягнуць нябёс!..
Хацеў бы кожнаму прачула: «Братыкі!»—
Але не час, не да уміљных слёз.

Далёкі браце, дружа Палуяне,
Гарэла тваё сэрца палымяна,
Збялелае ж, скарылася журбе.

Ды шчасны я, што «Українська хата»,
Якая чым багата тым і рада,
Усё-ткі стала роднаю табе.

ДАПАМОЖАМ БІБЛІЯТЭКАМ

Не так ужо іх шмат — бібліятэк, якія носяць імёны беларускіх песняроў Максіма Багдановіча, Янкі Купалы і Якуба Коласа. Супрацоўнікі гэтых сховішчаў кніжнай спадчыны клапоцяцца не толькі аб тым, каб поўніліся бібліятэчныя фонды. Іх турбуе і тое, як зацікавіць чытачоў, як вярнуць ці далучыць людзей, перагружаных надзённымі праблемамі, да багацця кніжнай культуры.

Шмат сёння турбот у актывістаў бібліятэчнага савета, створанага не так даўно пры Беларускім фондзе культуры. Адна з іх — дапамагчы зрабіць залы бібліятэк утульнымі, аформіць іх з густам, у нацыянальным стылі.

На наваселлі бібліятэкі імя Якуба Коласа ў Серабранцы вабілі вока карціны-падарункі У. Баранцава «Асветнікі», З. Літвінавай «Вечар на Мазыршчыне», «Беразіна». А вось набліжаецца 100-годдзе Максіма Багдановіча. Фонд выдаткаваў 5 тысяч рублёў на выкананне барэльефа пісьменніка для бібліятэкі, якая носіць яго імя.

Члены савета бачылі на выстаўках дароў фонду культуры цудоўныя творы Л. Шчамялёва і У. Гоманава, А. Кашкурэвіча і М. Купавы, У. Басалыгі і Г. Лойкі. Частка іх па жаданні дарыцеляў перададзена школам-інтэрнатам, музеям, бібліятэцы імя Я. Коласа. На апошнім пасяджэнні савета ўзнікла думка: а ці не звярнуцца да мастакоў па дапамогу? Можа, адгукнуцца майстры пэндзля і аддадуць даніну памяці славутаму земляку — перададуць у дар бібліятэцы імя Максіма Багдановіча свае творы?

В. КУДРАЎЦАВА.

РЭЛІГІЯ І МОВА

(Пачатак на стар. 5).

арыентацыі. Уплыў каталіцызму ўсё больш пашыраўся і ў нашым краі. Не ўдалося да канца разабрацца нашым продкам і з тым, што несла ім распаўсюджанне тых ідэй, якія нараджаліся ў лоне рускай праваслаўнай царквы Маскоўскай дзяржавы. Ей, як і каталіцызму, сапраўдныя нацыянальныя і канфесійныя інтарэсы беларускага народа былі зусім чужыя.

Разумелася гэта далёка не ўсімі, бо адукацыйны ўзровень народа быў нізкі, а этнічная самасвядомасць пакуль яшчэ да канца не сфармавалася. Не будзе перабольшаннем сказаць, што агульнасць рэлігіі пераважнай часткі насельніцтва Вялікага княства Літоўскага з рускай праваслаўнай царквою Маскоўскай дзяржавы адыгрывала ледзь не вырашальную ролю ў тым, што і многія жыхары нашага краю ў этнічным плане вызначалі сябе як «рускія». У гэтым, думаецца, канфесійны фактар адыгрываў не меншую ролю, чым успаміны аб колішнім сумесным пражыванні гэтых двух народаў у складзе Кіеўскай Русі. Такое вельмі добра разумелася літоўскімі князямі каталіцкай арыентацыі, а затым каралямі Рэчы Паспалітай, каталіцкай царквою, якія вялі барацьбу з праваслаўем не проста як з нялюбай ім рэлігіяй, а як са з'явай, што нагадвала тутэйшаму праваслаўнаму насельніцтву аб тоеснасці веравызнання, агульных каранях паходжання з жыхарамі Маскоўскай Русі і, значыцца, магло быць выкарыстана апошняй для ажыццяўлення сваіх планаў па заваяванні заходнерускіх зямель ВКЛ. Таму вызначэнне даволі вялікай часткай праваслаўнага насельніцтва гэтай дзяржавы свайго этнічнага паходжання толькі паводле рэлігіі ахвотна падтрымлівалі палітычныя ўлады і руская праваслаўная царква Маскоўскай дзяржавы, тым больш, што і ў апошняй у дачыненні да асноўнага карэннага насельніцтва побач з шырока распаўсюджаным этнонімам маскавіцянін усё часцей сустракалася і назва рускі.

Карэннай ломкі этнічнай самасвядомасці беларусаў імкнуўся дамагчыся і каталіцызм з яго лацінскай, а найперш польскай мовай, захапляючы ўсё новыя і новыя абшары ў Вялікім княстве Літоўскім. Палітычныя ўлады Польшчы былі зацікаўлены пагалоўна ўсіх акаталічаных беларусаў, пакуль яны яшчэ як след не вызначыліся этнічна, залічваць да польскага народа, і гэтым самым апраўдаць перад гісторыяй сваю экспансію на ўсход. Людзі, будучы гвалтоўна ці падманам загнаныя ў каталіцызм, калі не ў першым, дык у другім, трэцім пакаленні і сапраўды маглі лічыць сябе ўжо не беларусамі, а палякамі.

Вось з такой недарэчнасцю даводзілася мець справу беларускай народнасці на працягу многіх стагоддзяў сваёй гісторыі. Гучыць гэта як парадокс, бо і сапраўды, калі для многіх народаў рэлігія з'яўлялася і з'яўляецца адной з галоўных этнавызначальных прыкмет, дык у галовы беларусаў яна ўносіла толькі блытаніну. Кіруючыся памылковым поглядам, што ўсе ў нашым краі праваслаўныя — гэта рускія, а каталікі — гэта палякі, мы на розных этапах сваёй гісторыі гублялі для будучага сваёй народнасці і нацыі вялікую колькасць этнічных беларусаў.

Рэдка можна сустрэць на планеце народ, рэлігія якога не стаяла б на абароне яго нацыянальных інтарэсаў. Больш таго, у многіх яна з'яўляецца крыніцай, з якой сілкуецца нацыяналізм, бяруць вытокі розныя шавіністычныя плыні. У беларусаў жа, наадварот, рэлігія такі працяглы час з'яўлялася і з'яўляецца чымсьці для іх антынацыянальным, асабліва ў дачыненні да роднай мовы.

Рэлігійная экспансія як з захаду, так і ўсходу магла ўсур'ёз паставіць пад рэальную пагрозу само існаванне самабытнай беларускай нацыянальнай культуры і мовы. Захаванне нацыянальна-духоўных каштоўнасцей у рэлігійным жыцці беларусаў станавілася першачарговай задачай, ад вырашэння якой шмат у чым залежыў лёс самога народа. І надзвычай важным у гэтай сітуацыі было захаваць родную мову, тым больш, што яна ўсё далей адыходзіла ад той, якая выкарыстоўвалася праваслаўнай царквой на Беларусі.

Сучасныя пакаленні беларусаў могуць ганарыцца, што на ўсіх этапах гісторыі ў іх не было недахопу ў людзях (сустракаліся яны і сярод свяшчэннаслужыцеляў), якія добра разумелі значэнне роднага слова ў адпраўленні рэлігійнай службы, выданні каканічнай літаратуры, бо гэтым можна было самым істотным чынам уплываць на паглыбленне іх этнічнай самасвядомасці, рабіць устойлівымі супраць паланізацыі і русіфікацыі.

Роля роднай мовы ў богаслужэнні добра разумелася бадай што ўсімі інтэлектуальнымі прадстаўнікамі беларускага народа, і таму, нягледзячы на строгія ахоўныя законы духавенства ў адносінах да царкоўнаславянскай мовы, яны імкнуліся хоць бы ў нязначнай ступені ўносіць у яе і словы з гутарковай мовы простага люду. Першым, як ужо гаварылася вышэй, такі лагічны крок зрабіў наш выдатны першадрукар і асветнік Францішак Скарына. Недарэмна шмат хто з даследчыкаў мову перакладзенай ім з чэшскай мовы Біблії называе беларускім варыянтам царкоўнаславянскай мовы.

Не будучы ад прыроды абдзелены цвярозым розумам, уменнем крытычнага аналізу самых няпростых жыццёвых сітуацый, беларускі народ нястомна шукаў шляхі пранікнення роднай мовы ў богаслужэнне. Але ўсе намаганні разбіваліся аб цвёрдую пазіцыю рускай праваслаўнай царквы ў пытаннях мовы літургіі. Прызнавалася толькі царкоўнаславянская. Са свайго боку і каталіцызм заставаўся непахісным у пытаннях моўнай палітыкі: толькі латынь, якую пазней з «вялікай ласкі» Польшчы можна было замяніць польскай.

Тагачасную канфліктную сітуацыю на Беларусі вельмі добра прыкмеціў актыўны ўдзельнік нацыянальна-вызваленчага руху Я. Канчар: «Праваслаўе ішло (маецца на ўвазе ў Беларусь.— Л. Л.) з Усходу, з Грэцыі, а пазней з Масквы, і хто прытрымліваўся праваслаўя, той успрымаў усходнюю — агульнарасійскую, праўдзівей — Маскоўскую культуру і ўвесь свой гістарычны лёс ахвотна давяраў маскоўскай (пазней рускай) дзяржаве. Наадварот, каталіцызм ішоў цераз Польшчу з Рыма і Варшавы і нёс з сабой культуру Польшчы».

У такіх варунках арыентацыя беларускай народнасці на любую з гэтых рэлігійных плыняў не гарантавала ёй спрыяльнага этнакультурнага развіцця, наадварот, немінуча магла б прывесці да асіміляцыі. Далёкавідушчыя, глыбока заклапочаныя лёсам свайго народа людзі не адзін дзесятак гадоў патрацілі, каб ва ўмовах зламыснай экспансіі рэлігій Польшчы і Рускай дзяржавы на былыя заходне-рускія землі знайсці правільныя шляхі па недапушчэнні такога закабалення. Лічылася, што важную ролю тут можа адыграць і стварэнне незалежнай ад польскай каталіцкай і рускай праваслаўнай цэркваў канфесіі.

(Працяг будзе).

«Вожык» святкуе...

Вечарына, прысвечаная 50-годдзю часопіса «Вожык», прайшла ў Доме літаратара. Перад пачаткам яе прысутныя змаглі пазнаёміцца з разгорнутай у фае выстаўкай малюнкаў аўтараў-вожыкаўцаў — Т. Зяленчанкі, П. Козіча, А. Гармазы, А. Папроцкага, А. Папова, В. Дубовіка і іншых.

З юбілеем калектыў і чытачоў-гледачоў вітаў сакратар ЦК КПБ А. Русецкі. Сваімі ўражаннямі аб супрацоўніцтве падзяліліся народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў, Н. Гілевіч. Цёплыя словы ў адрас юбіляра сказалі Г. Бураўкін, галоўны рэдактар часопіса «Крокодил» А. П'янаў, галоўны рэдактар часопіса «Полымя» С. Законнікаў, прадстаўнікі сатырычных часопісаў Украіны, Літвы, Латвіі і іншыя.

Заслужаная артыстка БССР Г. Рыжкова выканала «Малітву «Вожыка» і творы К. Крапівы, У. Корбана... У канцэртнай праграме прынялі таксама ўдзел народны ансамбль «Крупіцкія музыкі», сям'я музыкантаў Лявончыкаў, вакальны ансамбль «Друкар» друкарні Выдавецтва ЦК КПБ пад кіраўніцтвам Г. Мішчанкі і іншыя.

П. ГАРДЗІЕНКА.

НАШ КАЛЯНДАР

140 гадоў з дня нараджэння беларускага паэта-дэмакрата Янкі Лучыны споўнілася 6 ліпеня (памёр 16 ліпеня 1897 года). Пісаў на беларускай, польскай, рускай мовах. Упершыню выступіў у друку ў 1886 годзе. Пры жыцці кніг не меў. Найбольш поўна творчая спадчына Я. Лучыны прадстаўлена ў кнізе «Творы» («Мастацкая літаратура», 1988, укладанне, прадмова і каментарыі У. Мархеля).

●

120 гадоў з дня нараджэння беларускага савецкага этнографа, фалькларыста Паўла Дземідовіча споўнілася 10 ліпеня (памёр у 1931 годзе). Вывучаў абрады, сямейны побыт беларусаў. Аўтар прац «Радаўніца ў Беларусі», «Беларускія дзіцячыя гульні», «Калядныя святы» і іншых.

●

80 гадоў з дня нараджэння Янкі Чабора споўнілася 11 ліпеня (памёр у 1943 годзе). Вёў культурна-асветную работу, удзельнік камуністычнага падполля ў Заходняй Беларусі, адзін з ініцыятараў стварэння Літаратурнага фронту сялянска-рабочых пісьменнікаў.

●

115 гадоў з дня нараджэння паэтэсы-рэвалюцыянеркі Цёткі споўнілася 15 ліпеня (памерла 18 лютага 1916 года). Адна з пачынальніц беларускай прозы. Дбала аб выхаванні дзяцей: «Лемантар», «Гасцінец для малых дзяцей», «Першае чытанне для дзетак-беларусаў».

●

195 гадоў з дня нараджэння беларускага і польскага паэта, фалькларыста Яна Чачота (памёр 23 жніўня 1847 года). Найбольш поўна творчая спадчына прадстаўлена ў кнізе «Наваградскі замак», выпушчанай у 1989 годзе выдавецтвам «Мастацкая літаратура» (укладанне, пераклад польскамоўных тэкстаў, прадмова і каментарыі К. Цвіркі).

●

90 гадоў з дня нараджэння польскага і рускага савецкага пісьменніка Бруна Ясенскага споўнілася 17 ліпеня (памёр 20 кастрычніка 1941 года). Пераклаў на рускую мову асобныя творы Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі. У «Анталогіі беларускай літаратуры», якая выйшла ў 1934 годзе, выступіў з артыкулам «Пра паэтаў».

●

100 гадоў з дня нараджэння ўкраінскага савецкага пісьменніка і перакладчыка Сяргея Піліпенкі спаўняецца 22 ліпеня (памёр 3 сакавіка 1943 года). Папулярызатар беларускай літаратуры і культуры на Украіне. Рэдактар і адзін з перакладчыкаў альманаха «Нова Білорусь». (Харкаў, 1929). Адзін з першых перакладчыкаў твораў Я. Купалы. Перакладаў таксама творы Ц. Гартнага, К. Крапівы, З. Бядулі і іншых пісьменнікаў.

ВІНШУЕМ!

ВЁРСТАМІ ЛЮБВІ І НЯНАВІСЦІ

Паўлу Прудлікаву — 80

Неспадзяваныя шляхі-дарогі... Студэнтам-выпускнікам факультэта журналістыкі перачытваў зборнік вершаў Паўла Пруднікава «Час майго нараджэння», які тады, у 1968 годзе, толькі што выйшаў у выдавецтве «Беларусь». Прапанаваў нават рэцэнзію часопісу «Беларусь». Аднак і падумаць не мог, што праз нейкія два гады апынуся ў мясцінах, пра якія пісаў паэт. Не, не на роднай П. Пруднікаву Клімаўшчыне, а ажно ў Бураціі, ледзь не на самай мяжы з Манголіяй, у пасёлку Гусінае возера...

Спякотны чэрвеньскі дзень не шкадаваў *промняў*. Сонца шчыравала да таго ўвішна, што, здавалася, пачне плавіцца каменне на дарозе. Не дапамагаў і цянёк кволых дрэўцаў, якія сям-там, быццам маўклівыя часавыя, маркоціліся пад промнямі. Ды і адкуль той *прахалодзе* было ўзяцца, калі наўкола пасёлка пачынаецца стэпавая роўнядзь, толькі далёка, ля самага гарызонту, акружаная гарамі. Выратаванне бачылася ля вады.

Міжволі прыгадаліся радкі верша П. Пруднікава «Гусінае возера».

Ёсць на ўсходзе сіняе
Возера Гусінае,
Возера Гусінае —
Песня лебядзіная.

Гусі там і лебедзі
З ранку і да вечара
Карагодзяць з песнямі,
Песнямі адвечнымі.

Дваякія пачуцці авалодвалі мною. Радасць, што давялося пабываць там, дзе калісь жылі дзекабрысты, нават сам Мікалай Бястужаў. Адначасова давала знаць тая пакутлівая туга, якая зразумела кожнаму, хто знаходзіцца далёка ад бацькоўскай хаты. Пра што, аднак, не падумаў, дык пра тое, як трапіў сюды, у Бурацію, П. Пруднікаў. А, можа, такая думка падсвядома і ўзнікла. Праўда, калі і ўзнікла, хутчэй адагнаў яе прэч. Мала куды заносіць лёс чалавека, тым больш паэта, якому, як кажуць, і лёсам наканавана шукаць рамантыку далёкіх дарог.

Здагадка, якой магла быць гэтая «рамантыка», з'явілася куды пазней, калі прачытаў аўтабіяграфію П. Пруднікава «Далёкае і блізкае», змешчаную ў кнізе «Вытокі песні» — яе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла ў 1973 годзе. Запынілася ўвага на наступных радках: «У 1937 г. пасля заканчэння педінстытута імя Пакроўскага (Бубнава) мяне паслалі ў аспірантуру Акадэміі навук СССР вывучаць славянскія мовы, але па незалежачай ад мяне прычыне вучыцца мне не давялося. Замест славянскіх моў я доўгі час на практыцы вывучаў усходнія і паўночныя раёны нашай краіны і яе багацці». Пасля гэтага куды большы падтэкст набыло і сказанае ў тым вершы: «Многа ж успамінаў з гэтай песняй звязана, многа ёю сказана, многа й не дасказана».

Дасказваць не спяшаўся і сам П. Пруднікаў. Ды і не толькі ён, такі ўжо быў час, таму і ў чацвёртым томе Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі, у якім друкуецца нататка пра паэта, пра гэты перыяд яго жыцця гаворыцца літаральна наступнае: «З 1937 у Бураціі, Іркуцкай, Омскай абл., Краснаярскім краі...» Выйшаў том ужо ў 1987 годзе.

...Як і сотні гадоў назад, так і сёння ды і, відаць, у неагляднай будучыні, як бы ні спрабавалі мы яе ідэалізаваць, не страціць свайго першаступеннага значэння мудрае народнае выслоўе: «Жыццё пражыць — не поле перайсці...» Каб жа толькі падобных пераходаў, якія ламаюць лёс, руйнуюць мары і спадзяванні, гатовы цалкам падарваць веру ва ўсё светлае, святое, чыстае, меней было. У П. Пруднікава ж яны былі — доўгія, цяжкія ды такія, што, здавалася, ніякай магчымасці выжыць няма. Застаецца *тольні годна памерці*. І з пакутамі меншымі.

Перажытае, выпакутаванае стала для паэта нязгаснай, хоць і балючай, але такой патрэбнай, і не толькі яму самому, а ўсім нам, памяццю. Памяць гэтая над ім — пасівелым, пацяжэлым у хадзе, але з паставай упэўненай, за якой не бачыцца пакутнік, цярплівец, а паўстае барацьбіт, змаганец, перакананы і ў сваёй сумленнасці, і ў праваце, і ў праве менавіта на сваю ўласную праўду, вынесеную з пекла фізічных і маральных пакут і пранесеную праз гады і адлегласці — адзіны суддзя.

Пісаць вершы П. Пруднікаў пачаў рана. Адзін з іх з'явіўся пры даволі нечаканых абставінах. Маладая настаўніца, *якая прыехала* ў вёску ў 1919 годзе, сказала дзецям: «Буду вучыць вас, бо такое заданне мне даў сам Ленін. Ён прыслаў вам і падарункі, каб добра вучыліся і хутка раслі». П. Пруднікаву дасталася ружовая кашуля і пяцьдзесят рублёў. «З гэтага выпадку,— успамінае паэт,—я тады ж напісаў верш «Падарунак», які прысвяціў сваёй першай настаўніцы Д. П. Селіванавай».

У 1932 годзе ў яго разам з Я. Субачам выйшла кніжка «Песні грузчыкаў». Вершы П. Пруднікава былі адбіткам часу. Часу як сведчання актыўнага абуджэння грамадства, і часу, што ставіў адпаведныя задачы перад самой літаратурай, даволі часта звужаючы іх да звычайнага адлюстравання, у лепшым выпадку «летапісання». Таму *відавочна і лозунгавая* поклічнасць: «Усё пераможам! Не страшны цяжары! У сэрцы пульсуе гарачая кроў!», абавязковае жаданне тое, што адбываецца ў рэспубліцы, параўнаць з працоўнымі рытмамі ўсёй краіны. Сведчанне гэтаму *верш* «Тарфяны Данбас», у якім здабыча торфу параўноўваецца з шахцёрскай працай, гучыць упэўненасць: «Загамоніць энергіяй чорнаю тарфяны беларускі Данбас».

На свабодзе, будучыні П. Пруднікава крыж паставіў цёплы вечар 10 жніўня 1937 года. Як адбывалася гэта, паэт падрабязна расказаў у дакументальнай аповесці «Яжовыя рукавіцы» («Полымя», 1989, №№ 5—6). Месяцы зняволення ў Ленінградскай турме, так званых «Крыжах», дзе да Кастрычніка адбывалі пакаранне палітычныя вязні. Здзекі, катаванні і няпэўнасць, што будзе заўтра. Нарэшце, 15 студзеня 1938 года П. Пруднікава з гэткімі ж бедалагамі пасадзілі ў таварняк з нарамі і кратамі на вокнах: «Пачалася новая старонка ў маім жыцці-быцці ці мукаx-пакутах». Не адразу даведаўся, што вязуць на паўднёвы ўсход, у Бурацію, дзе на той час размяшчалася Упраўленне ЮЖЛАГА.

Нядаўна пісьменнік праехаўся мясцінамі сваіх былых пакут, пасля чаго напісаў нарыс «На знаёмых пякучых сцежках» («Беларусь», 1989, № 10). ЮЖЛАГ, «нібы спрут, распасцёр свае шчупальцы на 250 кіламетраў — да самай мяжы з МНР. Іменна адгэтуль і пачыналіся доўгія пераходы зняволеных, ці тагачасных рабоў, а разам з імі і невыносныя пакуты. Кожны дзень са студзеня 1938 г. адгэтуль адзін за адным адпраўляліся тысячныя атрады рабочага цягла да месца свайго прызначэння. Каму якая выпала карта: хто ішоў 50 кіламетраў, хто 100, а хто і ўсе 200. Асабіста на маю долю выпала рушыць 200 кіламетраў па заледзянелым рэчышчы ракі Селенгі».

Будаўніцтва чыгункі Улан-Удэ — Наушкі, гэткая ж катаржная праца на тагачаснай станцыі Білютай (цяпер Селендум) — «тут на працягу цэлых месяцаў пілаваў і калоў дровы, загружаў вагоны-платформы лесам і разгружаў з іх друз і камяні. Насыпаў палатно чыгункі, укладваў шпаламі і рэйкамі станцыйныя пуці, будаваў само памяшканне станцыі»...

Білютай... Яшчэ адзін успамін, гэткі ж страшны і пакутліва балючы: «...мяне, хворага, «за отказ от погрузочных работ» загналі ў вахтавы кандзей, адкуль пасля ўжо ледзь жывога на падводзе адвезлі ў мясцовы лагерны лазарэт, дзе я потым праляжаў з запаленнем лёгкіх тры месяцы!»

Зноў даўняе — успаміны П. Пруднікава, як міны, узрываюцца нечакана: «...а яшчэ раней, у час паводкі таго ж самага года, я ледзь не кінуўся ў сцюдзёныя хвалі паўнаводнай і хуткацечнай Селенгі. І каб не сябар, Канеўскі Мікола, ураджэнец Мсціслаўскага раёна, я гэты «скачок» ажыццявіў бы».

Мікола Канеўскі неўзабаве загінуў — стралок-канваір застрэліў яго за тое, што адважыўся на адзін метр ступіць у «забароненую зону», каб адшчыпнуць колькі сцяблінак палявога часнаку — сродку ад цынгі, якая не давала яму спакою. П. Пруднікаў пайшоў далей «этапамі», апынуўся ў пасёлку Гусінае возера, працаваў і ў «механічных майстэрнях», на месцы якіх цяпер, як зазначае, «нейкі гараж з невялікімі аўтамайстэрнямі». У гэтым жа «нейкім гаражы» мне таксама давялося быць, ужо зімой, 1971-га...

Балючая памяць, балючае вяртанне для паэта... І тое, што адбылося яно не адразу, не віна П. Пруднікава. Наколькі мог і наколькі дазвалялі абставіны, аб перажытым расказваў у вершах, якія пісаліся яшчэ задоўга да сённяшніх дэмакратычных працэсаў, хоць многае па-ранейшаму не дагаворваў. Гэтая недасказанасць адчувалася і ў другім паэтычным зборніку П. Пруднікава, які выйшаў у 1968 годзе. Зусім невыпадкова аўтар даў яму назву «Час майго нараджэння»: і пасля вызвалення доўгі час ён быў у многім адарваны ад літаратуры — спачатку настаўнічаў на Смаленшчыне, потым выкладаў мову, літаратуру і гісторыю ў Слабодскай сярэдняй школе Браслаўскага раёна. У Мінск пераехаў толькі ў 1968 годзе.

Кніжка «Час майго нараджэння» стала адначасова і вяртаннем імя, забытага літаратурай, і па сутнасці прыходам у яе новага паэта. Адбывалася сапраўднае творчае нараджэнне. П. Пруднікаў, які меў свайго чытача ў трыццатых гадах, павінен быў знайсці чытача новага.

Не сказаць, каб гэта адбывалася лёгка. Сказвалася доўгая адарванасць ад творчасці, адсутнасць мастакоўскага вопыту, які пры пэўных задатках таленту прыходзіць пад час кантактаў аўтара з аўдыторыяй — і непасрэдна пры выступленнях, і праз самі кнігі.

Падобны свой стан разумеў і П. Пруднікаў, *калі ў вершы* «Маладым паэтам» пісаў: «Яшчэ і не жыў як належыць, і песень амаль не спяваў, з кійком не ўзбіраўся на вежы і пальцам з вышынь не ківаў; пачуцці яшчэ не астылі, да працы напружнай гатоў, а ўжо *юнакі ахрысцілі «паэтам трыццатых гадоў»*. Сказалі, што «я застарэлы», што ў вершах маіх «сівізна». Пісаў з непрыхаванай тугой, нейкім смуткам, але разам з тым і разумеў: далейшае вяртанне ў літаратуру, творчая «рэабілітацыя» залежаць ад самога. Таму і заканчваў верш упэўнена, паюначы бадзёра: «Я з вамі, сябры маладыя, не ўчорашні — сённяшні я!»

Шкада, што за гэтым аптымізмам, хоць паэта не толькі можна, але і трэба зразумець, не заўсёды паўставала складанасць жыцця. Разам з тым адчувалася, што П. Пруднікаў можа дасягнуць жаданага поспеху ў творах спавядальна-публіцыстычнага плана, пабудаваных на канкрэтных рэаліях жыцця, напоўненых ветрамі і бедамі дарог, па якіх давялося прайсці аўтару. Гэты публіцыстычны напал, прага праўды ўзрасталі ад кнігі да кнігі: «Прысады», «Мая магістраль», «Заасцёр'е», нарэшце нядаўняя — «Позмія ягады».

Замест адцягнена агульнага прыходзіла ў вершы канкрэтнае, уласна-перажытае:

Кліча зноў мяне ў госці тайга,
Клічуць тундра і мёртвыя сопкі.
Па сябрах заядае туга...
Пэўна, рана шчэ ставіць тут кропку.

Верш «Памяць» з'явіўся ў 1980 годзе. П. Пруднікаў ужо маўчаць не мог. Спакою не давала перакананасць, што нешта недагаварыў, не данёс усю праўду, якую ведаў. І самі гады падганялі. Спяліліся «познія ягады» яго паэзіі. Познія ж ягады заўсёды з гарчынкай. Гарката, ды яшчэ якая, і ў паэме «Таймыр» (П. Пруднікавым напісаны таксама паэмы «Заасцёр'е» і «Запозненае прасвятленне»).

Споведзь перад сваім пакаленнем і пакаленнем сённяшнім, споведзь перад часам і ў пэўнай ступені падрахункаванне ўласных дарог:

Больш паўвека таіў у грудзях
Невыносную горач і муку...
Гэта споведзь душы і працяг
Тых пакут, што данёс я да ўнукаў.

Паэма «Таймыр» упісваецца ў шэраг твораў так званай лагернай літаратуры. Праходзячы дарогамі П. Пруднікава, крочыш праз боль, слёзы, смерць. Усё гэтае, выпакутаванае, перажытае аўтарам, адпаведным чынам адгукаецца ў тваёй душы, абуджаючы сумленне.

Гэткае ж пачуццё з'яўляецца і калі знаёмішся з кнігай успамінаў П. Пруднікава «Далёкае, але не забытае». Аўтар прыводзіць многія малавядомыя і невядомыя факты з жыцця Янкі Купалы, Якуба Коласа, Цішкі Гартнага, Кузьмы Чорнага і іншых пісьменнікаў, з кім у розныя гады звялі яго дарогі. І, вядома ж, з прыязнасцю прыгадвае ён сяброў-аднагодкаў, паэтаў і празаікаў, якія назаўсёды засталіся маладымі. Па праву дружбы, па праву памяці піша, як адзін з нямногіх, каму пашчасціла выжыць.

У П. Пруднікава ёсць і такое прызнанне: «На жыццёвых сцежках-кручах я душой не выцек...» Душа ягоная спагадная на дабро і ласку, яна заўсёды прымала і прымае спагаду. Адмаўляла ж і адмаўляе хцівасць, здраду і подласць.

Гэтаму навучылі паэта яго жыццёвыя вёрсты любві і нянавісці.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

НАША ВЕРА

Англічанка з беларускай духоўнасцю

Усяго некалькі дзён пабыла ў Мінску англійская паэтка, журналістка і перакладчыца беларускай паэзіі на англійскую мову Вера Рыч. Але за гэты час паспела наведаць таварыства «Бацькаўшчына», зняцца для тэлеперадачы, сустрэцца са студэнцкай дабрачыннай арганізацыяй і пабываць у гасцях у студэнтаў філалагічнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна.

«Дзіа міс Рыч...» — зашаптала я, і быццам у бездань паляцелі словы майго перакладу на англійскую мову. Хацелася дакладна данесці, не разліць захаплення і цеплыні залы, што не ў словах нават, а ў постацях, руках і вачах. Але чую вокліч Веры: «Не, не трэба, я ўсё разумею — беларускую мову ведаю вухам. А можа, гэта і лепш, калі жанчына толькі разумее, размаўляць ёй і неабазязкова!»

Вось дык так! Ад Верынага жарту маленькая зала, дзе адбывалася пасяджэнне «Бацькаўшчыны», заблішчала ўсмешкамі, як дыханне пранеслася: «Свая... Наша...»

Вера Рыч — англійская «беларуска» чыста брытанскай крыві. Пра гэта сведчыць старажытная радаслоўная яшчэ з дванаццатага стагоддзя. Але ў гэта зусім не верыцца, калі слухаеш яе ўсхваляваную гутарку аб Чарнобылі, бачыш, як пранікнёна слухае беларускія вершы, расказвае аб жыцці беларусаў Англіі, з якімі вось ужо колькі год жыве аднор сям'ёй.

Святар Лонданскай каталіцкай царквы, якую наведала Вера, аднойчы вырашыў звадзіць сваіх вернікаў на экскурсію ў іншую каталіцкую канфесію. Ёю аказалася беларуская уніяцкая святыня. Для ўсіх Верыных спадарожнікаў гэты паход стаўся проста цікавым здарэннем. Вера ж... духоўна засталася тут наста́ла.

І вось вынік: шматлікія пераклады беларускай паэзіі на англійскую мову, лекцыі па славянскіх літаратурах у Бірмінгемскім універсітэце, падрабязныя каментарыі да кніжак вершаў, з якіх паўстаюць творчыя партрэты Бядулі, Багдановіча, Гаруна. А галоўнае — самі вершы. Вераю створана анталогія беларускай паэзіі ў перакладзе на англійскую мову ад Паўлюка Багрыма да Анатоля Вярцінскага і Алеся Звонака.

Пасля сустрэчы і знаёмства з сябрамі «Бацькаўшчыны», дзе мне давялося быць перакладчыцай, я запрасіла Веру ў госці да студэнтаў філфака.

У аўдыторыю, што даўно чакала нас, мы зайшлі спяшаючыся і не вельмі ўрачыста. Вера — як каралева, зусім не па-каралеўску загружаная шматлікімі падарункамі, я — як паж, які замест шлейфа нясе букеты кветак: перадыхнуць, або пакінуць кнігі, часопісы, плакаты, якія спяшаліся падарыць усцешаныя сустрэчай пісьменнікі, мастакі, тэлевізійшчыкі, проста не было часу. На сустрэчу да нас Вера прыехала адразу пасля запісу для тэле.

Здаецца, Вера не расказвае аб сваёй паэзіі: яна проста дзеліцца з намі сваёю нястрымна трапяткою, шчодрай на фарбы і надзвычай багатай натурай. Нездарма яе прозвішча па-англійску значыць «багатая».

На мове Шэкспіра гэтак жа першародна звініць Купала, пяе Бядуля, струменіць Багдановіч, бо пераклад для Веры не проста перадача думкі, ідэі, слоўнага зместу верша, а паглыбленае пранікненне ў ягоную форму і зліццё з жывым целам яго мелодыкі. Калі форма і была калі-небудзь вопраткай верша, то яна, на думку Веры, так зраслася са зместавым сэнсам, што амаль немагчыма разабраць, дзе тут «душа», а дзе «цела». Рытміка, гучанне, унутраная структура верша і складаюць яго паэтычную сутнасць, робяць паэзіяй, таму, безумоўна, не могуць не мець самастойнага значэння. «Вось я і лаўлю верш вухам, чапляю быццам вудай, выцягваю ягоную мелодыю і, толькі калі выразна адчую яе, пачынаю «апранаць» верш словамі,— разважае перакладчыца.— Прыслухайся прагным вухам, смела заходзь у верш, як у госці да старога сябра,— і ён раскрые перад табой свае таямніцы».

Вось як гэта адбылося з вершам «Завіруха» Алеся Гаруна: «Нешта зачароўвала і адначасова збівала мяне са звычайнага шляху ўспрымання верша ў гэтых радках:

Завіруха скача ноччу,
Патарочай плача, вые;
Пухавыя сыпе ў вочы
Снегавінкі мне, рагоча.

Я спявала яго, цалкам зачараваная, і раптам дайшло — па-

«Любіў бязмер свой край пакутны...»

Лёс і творчасць Лявона Гмырака

Што ведаем мы сёння пра Лявона Гмырака, аднаго з самых яркіх публіцыстаў «Нашай Нівы»? Не больш, чым сказана пра яго ў кароткай біяграфічнай даведцы «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі». А між тым, сёлетняй вясной споўнілася сто гадоў з дня яго нараджэння. Яшчэ адзін журботны юбілей беларускай літаратуры!

Упершыню «запісаў» яго ў нацыянальны мартыралог Максім Гарэцкі ў «Гісторыі беларускай літаратуры» (1920). Усяго некалькі радкоў: «Гмырак Лявон (М. Бабровіч)— малады, надта здольны нашаніўскі публіцыст. Пісаў і белетрыстыку (Б. Заяц). Быў родам з Віленшчыны (двор Пархвенава Вілейскага павету), забіты на вайне пад Коўнаю 30 чэрвеня 1915 года» (13 ліпеня 1915 года па новаму стылю).

У часопісе «Рунь» (9. 05. 1920) змешчана кароткае слова пра пісьменніка, напісанае, здаецца, З. Бядулем: «Ён родам з-пад Буцлава Вілейскага павету... У сваіх творах заўсёды адстойваў правы беларускага селяніна. Ён быў вельмі шчыры беларус і вялікі ідэаліст у жыцці».

Крыху пазней Яфім Карскі («Белорусы». Т. III. Выпуск 3. Художественная литература на народном языке. Петроград, 1922) паведаміў у раздзеле «Матэрыялы для слоўніка іншых беларускіх пісьменнікаў апошняга часу»: «Заяц Б. Лявон Гмырак. Абодва псеўданімы Мечыслава Бабровіча... Пісаў апавяданні ў «Нашай Ніве»; пісаў і крытычныя артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў...

Біяграфічныя звесткі пра яго — у «Беларусі», 1920, № 145».

Адшукаць гэты нумар нядаўна яшчэ «забароненай» у нас беларускай газеты аказалася не лёгка. У кнігасховішчах і архівах Беларусі чамусьці якраз яго няма. Здаецца, ці не адзіны экземпляр гэтага выпуску «Беларусі» захаваўся у Фундаментальнай бібліятэцы Акадэміі навук Літоўскай рэспублікі. Копію адпаведнай старонкі дастаў мне Аляксей Каўка, за што — шчыры дзякуй нашаму калегу. Там, аказваецца, надрукаваны малавядомы артыкул Максіма Гарэцкага «Лявон Гмырак (1891—1915)».

«Нарадзіўся ён,— паведамляе М. Гарэцкі,— 6 красавіка (па ст. стылю. — **У. К.**) 1891 году ў фальварку Пархвенава Вялейскага павету Віленскай губерні. Бацька яго служыў ляснічым у паноў Слатвінскіх. Матка яго — полька з Варшавы. Пад яе ўплывам рос Гмырак і змалку быў вельмі рэлігійны. На адзінаццатым годзе жыцця паступіў ён у 1-ю віленскую гімназію. Спачатку вучыўся дужа добра і затым быў пераведзены ў бясплатны пансіён. Надта многа чытаў, асабліва па-польску; галава яго была забіта героямі Сянкевіча, і ён нават рабіў тады дзіцячую спробу пісаць аповесць — па-польску і з польскай гісторыі. З прыходам 1905-га году чад польскага патрыятызму ў яго значна слабее; хлопца захопліваюць ідэі сацыялізму, ён заводзіць бібліятэчку з забароненых кніжак, пішыць у вучнёўскі часопіс. Калі ж рэвалюцыя была знішчана і царскі ўрад не даравaў нават дзецям, на Гмырака таксама нехта данёс, да яго прыйшлі з рэвізіяй, знайшлі забароненыя кніжкі і павялі ў турму. Дзякуючы малалецтву, суд зменшыў кару да 6 месяцаў астрогу, якія Лявон і адседзеў у Вільні. Маці яго ў гэты час захварэла на сухоты.

Выйшаўшы на волю, Гмырак прыехаў дамоў, дзе троху чытаў, троху вучыў дзяцей у суседа-пана, а найболей сядзеў, заціснуўшы вусны, і слухаў ад бацькі розныя дакоры. У 1908 годзе яму ўдалося паступіць у прыватную тэхнічна-прамысловую школу ў Варшаве, якую скончыў у 1912 годзе. У Варшаве Гмырак пазнаёміўся з беларускім рухам і сам прымкнуў да яго. Гэта была новая непрыемнасць для бацькоў, і на гэты раз абое ішлі ў адно проціў няўдалага сына. Шмат было прыкрасцяў. Але сын незвычайна любіў усё роднае, любіў родны народ. Чытае, напрыклад, меншая сястра аб расійскім «прянике» і думае, што гэта беларускі пранік да бялізны,— Лявон з радасцю крычыць: **«Вось беларускае дзіця»**. Паставіў яго бацька (тады ён ужо меў свой фальварачак ля Пархвенава) даглядаць работнікаў, а Лявон, пабачыўшы, як адной старой бабульцы цяжка цягаць кошыкі з бульбаю, сам працуе за яе цэлы дзень, забыўшыся на сваю ролю прыганятага».

Восенню 1912 года, паведамляе далей М. Гарэцкі, Лявона забралі ў салдаты, некалькі месяцаў служыў ён у Маскве ў грэнадзёрах, але пазней быў адпушчаны па льгоце. Вярнуўшыся ў Вільню, працаваў па сваёй спецыяльнасці, працаваў і як просты работнік. Самаахвярна супрацоўнічаў у беларускім друку, пакінуў шмат артыкулаў, «пісаў ён і папулярныя рэчы ў месячніку «Лучынка», даў спробу чыста народнага апавядання. Але ўсё гэта, на думку Гарэцкага, «самая нязначная частка таго, на што можна было спадзявацца».

Урэшце, М. Гарэцкі расказаў пра апошні шлях маладога пісьменніка: «Вайна 1914 года захапіла і Лявона. Блізка году прабыў ён у апалчэнскай дружыне ў Коўне, а пасля як прапаршчык лайшоў на пазіцыю, і ў баях пад крэпасцю загінуў 30-га чэрвеня 1915 года, здабыўшы за адвагу Георгіеўскі крыж».

Гісторыкі беларускай літаратуры, здаецца, яшчэ не звярнулі ўвагу на адну загадкавую і трагічную асаблівасць: нашу літаратуру і нацыянальную культуру ў пачатку XX стагоддзя стваралі зусім маладыя людзі. І большасць іх паміралі маладымі.

Аўтару геніяльнага «Вянка» было толькі 22 гады. Сяргей Палуян закончыў самагубствам на дваццатай вясне свайго жыцця. Менш вядомы яго сучаснік, паэт і карэспандэнт «Нашай Нівы» Альфонс Петрашкевіч жыў усяго 24 гады. Алесь Гарун крыху больш — 33 гады. Аўтару першай «Гісторыі беларускай літаратуры» М. Гарэцкаму ў 1920 годзе споўнілася 27 гадоў. Браніслаў Тарашкевіч апублікаваў (з вялікімі цяжкасцямі і са спазненнем!) «Беларускую граматыку для школ» (1918), калі яму было 24 гады. Аўтарка «Курганнай кветкі» (1914) — дваццацігадовая дзяўчына Канстанцыя Буйло. Сярэдні ўзрост тых, хто найбольш друкаваў вершы, апавяданні, артыкулы карэспандэнцыі ў «Нашай Ніве», часопісах «Маладая Беларусь», «Лучынка» — недзе каля 20—22 гадоў.

Беларускія «блудныя сыны» і дочкі «Северо-Западного края» Расійскай імперыі!

Да трыццацігадовых Янкі Купалы, Якуба Коласа, Антона Луцкевіча і Вацлава Ластоўскага яны звярталіся з сыноўняй павагай — дзядзька. Алаіза Пашкевіч, якой было таксама трыццаць, калі пачалі выходзіць газеты «Наша Доля» і «Наша Ніва», стала Цёткай беларускай літаратуры.

Гэта, відаць, і была вядомая ў нашым літаратуразнаўстве паскоранасць. У дачыненні да жыццёвага лёсу творцаў яна азначала гераічны прарыў з нябыту ў быццё. Гераізм і трагічнасць — прыкметы беларускай нацыянальнай культуры. Трагізм незакончанасці творчага выяўлення: тады, калі яно пачалося занадта позна, як у Багушэвіча і шмат каго з яго паслядоўнікаў-нашаніўцаў; і асабліва тады, калі жыццё абрываецца ў пачатку творчага ўзыходжання, як гэта сталася з Гмыракам.

Творчая індывідуальнасць пісьменніка выявілася неяк раптоўна ў 1913—1914 гадах: на старонках «Нашай Нівы» і блізкіх да яе выданняў (зборнік «Вялікодная пісанка», часопіс «Лучынка») з'явіліся таленавітыя публіцыстычныя артыкулы і вясковае апавяданне «Васілёва вяселле». Яны звярнулі на аўтара пільную ўвагу беларускіх чытачоў і літаратурнай грамадскасці. Л. Гмырак цяпер — вядучы публіцыст газеты, яе карэспандэнт і дарадчык.

У архіве «Нашай Нівы» (аддзел рукапісаў Фундаментальнай бібліятэкі Акадэміі навук Літоўскай рэспублікі, фонд 21) захаваліся аўтографы некалькіх артыкулаў Мечыслава Бабровіча і лістоў у рэдакцыю. Артыкулы (з рэдакцыйнымі папраўкамі і скарачэннямі) друкаваліся ў газеце за 1914 год. Лісты высвятляюць творчую асобу пісьменніка, яго светапогляд, літаратурныя схільнасці і антыпатыі. Апрача таго, яны нешта даюць для яго біяграфіі, мабыць, паслужаць ключом для архіўных пошукаў, без якіх яго жыццяпіс нельга пакуль што напісаць.

У лісце ад 25 лютага 1914 года Мечыслаў Бабровіч просіць прыслаць яму ў Варшаву беларускія кніжкі, у першую чаргу «Вянок» Максіма Багдановіча, на які абяцае напісаць рэцэнзію. Скардзіцца на сваю ізаляцыю ад нацыянальна-культурнага руху: «Жыву я ў чужой старане, далёка ад беларускага жыцця, находжуся, адным словам, зусім не ў «курсе спраў»... Вось цяпер мне яшчэ некалькі месяцаў прыдзецца жыць у Варшаве». Просіць даць адрасы варшаўскіх беларусаў, пазнаёміць з Гальяшом Леўчыкам, якога, паводле яго слоў, тут хваляць. Да паштовых марак, дасланых для аплаты Багдановічавага «Вянка», дабаўляе яшчэ маркі на 60 капеек для аплаты падпіскі на дзіцячы часопіс «Іскрачка», які планаваўся нашаніўцамі, аднак не здзейсніўся. Часопіс планаваўся на 1915 год, і М. Бабровіч просіць пасылаць яго на адрас: «Паштовая станцыя Даўгінава, Віленскай губерні, Шымкоўшчына, С. І. Бабровічу».

С. І. Бабровіч, бясспрэчна,— бацька пісьменніка, а Шымкоўшчына—вёска, альбо, хутчэй, фальварак, бо ў «Слоўніку назваў населеных пункаў Мінскай вобласці» Яўгена Рапановіча вёскі пад такой назвай няма. У лістах пісьменнік называе яшчэ два свае часовыя прыстанішчы. 20 студзеня 1914 года ён просіць прысылаць «Нашу Ніву» на адрас: «Паштовая станцыя Іван-горад Люблінскай губерні, Сабешынскае сельскагаспадарчае вучылішча ў маёнтку Бржазова, тэхніку-практыканту М. Бабровічу». А на адным з канвертаў яго, пазначаным паштовым штэмпелем «Варшава, 12. 5 (19) 14», ёсць адрас-аўтограф: «От М. С. Бобровича из Варшавы, Золотая ул., дом № 56, кв. I». Пісьменнік адчуваў сябе ў гэтым горадзе чужым, жыў беларускімі справамі, марыў праз год канчаткова асесці ў роднай Даўгінаўшчыне.

Перапіска Л. Гмырака з рэдакцыяй «Нашай Нівы» мала што дадае да скупых звестак пра яго жыццё, затое раскрывае кола яго пісьменніцкіх інтарэсаў, дачыненні да розных плыняў у беларускім адраджэнскім

эт выкарыстоўвае кругавы рытм. З канца папярэдняга радка ён пераносіцца на наступны, такім чынам утварае кругі, карагоды, сугучныя тым, якімі водзіць нябогу завіруха. У канцы верша завіруха перамагае, над паміраючым героем круглая гурба снегу — вось вам і лагічнае, сэнсавае пацвярджэнне рытмічнага зместу верша».

«Гарун — вялікі, непаўторны 'майстра»...— заміраe паэтка. У вялікіх вачах слёзы. Зала заварожана прыціхае. І, не даючы сабе і нам перадыху, Вера тут жа дадае: «Праўда, актрыса, выканаўца вершаванага перакладу са сцэны (дарэчы, таксама англічанка), напэўна, не адразу асэнсавала, чаму ўвесь час на рэпетыцыях ёй даводзілася круціць галавой. Мой пераклад, які захаваў гэтую асаблівасць, не даваў ёй стаяць нерухома».

Круціць галавою і Вера, для яе іскрыстага тэмпераменту, які літаральна праменіцца на нас, не хапае месца — Вера даўно ўжо пакінула зручнае крэсла, яна побач з намі: ходзіць, даводзіць, дэкламуе. Не хапае і часу, хоць дзве гадзіны лекцыі напоўніліся нечаканымі адкрыццямі аб прыродзе вершаў савецкага Купалы і іх сувязях з ранняй лірыкай, песнямі роспачы, новымі думкамі пра паэтычныя вынаходніцтвы Багдановіча і Коласа.

«Неверагодна,— падумалася нам: — Хто гэта? Памылкова народжаная англічанкай беларуска? А можа — украінка або полька: сваімі перакладамі Вера Рыч узбагаціла таксама культуры і гэтых народаў?»

У Кіеве, дзе таксама пабывала Вера, людзі падыходзілі да яе і гладзілі па плячах — пяшчотна, як маці ці дачку. Ад усяго ўкраінскага сэрца прымалі яе ў дочкі і ў маці. Бо нельга не прыняць у сям'ю чалавека, які сам узяў на сябе часціну яе болю, які адарыў яе магутнай цеплынёй творчага духу, далёка ад дому бярог і ратаваў яе здабыткі. І захаванне, адоранае новым гарачым дыханнем, гучыць на ўвесь свет паэтычнае слова: украінскае, беларускае, стараанглійскае, польскае. Яно і пякельнае, і гаючае, і неўміручае — пераказанае вуснамі Веры Рыч, нашай Веры.

На факультэце нам сустрэўся аспірант кафедры літаратуры Сева Рагойша. «А якая тэма вашых доследаў?» — прыязна запыталася Вера. «Алесь Гарун». Імя выбухнула як заклік, і Вера ўжо расчулена і парывіста абняла свайго беларускага калегу. Не зважаючы на здзіўленыя позіркі навокала, абняла за мужнасць, любоў і веру ў вялікага паэта, што так імгненна паяднаў іх, такіх розных. Абняла, быццам спрабуючы засланіць нас ад бруду і зняваі, што выліліся на Гаруновы плечы, ад драпежнага бяспамяцтва і трагедыі нашай без'языкасці, ад хмар Чарнобыля над мінскімі дахамі.

І захацелася стаць побач і спрычыніцца да маўклівага абраду, і абняць, ды не рукамі, а цэлымі карагодамі нашых душ гэтую жанчыну, якая нясе непакорнае і падчас невымоўнае слова шматпакутнай зямлі ліцвінаў «на свет цэлы».

Аліна МЯСНІКОВА,
студэнтка філфака БДУ
імя У. І. Леніна.

руху. У шэрагу сваіх лістоў пісьменнік прапанаваў выдаваць пры «Нашай Ніве» 2—3 разы ў год «Работніцкую лістоўку», альбо «Работніцкую пісанку», каб друкаваць у ёй праблемныя артыкулы пра жыццё беларускіх рабочых і парабкоў, карэспандэнцыі і хроніку рабочага руху, вершы і іншыя творы. «Падумайце, дзядзька, аб гэтым,— заклікаў ён рэдактараў, — парайцеся, пагаварыце з другімі. Справа вельмі важная, варта яе наладзіць. Калі б не знайшлося другіх супрацоўнікаў, я адзін абавязваюся пісаць гэтулькі стаццей, колькі будзе трэба». Раіў звярнуцца па дапамогу да Ц. Гартнага, А. Гурло, да рабочых-беларусаў, якія працавалі па розных гарадах. Абяцаў арганізаваць «невялікія складкі, як гэта робяць свядомыя рускія». Урэшце, Гмырак прапанаваў ідэйныя прынцыпы новага выдання: «Беларуская работніцкая лістоўка павінна стаяць на становішчы класавай барацьбы. Партыйнага, а тым больш фракцыйнага характару насіць яна не павінна. Работніцкая праграма — адна і тая ж у народнікаў і ў марксістаў... «Спрэчных пунктаў» лепей не чапаць, калі ўпамянуўшы мімаходам. Трэба прыпамінаць, што патрэбна салідарнасць усіх напрамкаў у супольных выступленнях...»

Л. Гмырак быў паслядоўнікам радыкальна-народніцкай канцэпцыі «сялянска-работніцкага сацыялізму» і абаронцам вясковага «міру», сялянскай абшчыны. Сутнасць яе — у спадзяванні на адзінства ўсіх працоўных — сялян-працаўнікоў, гарадскіх работнікаў і народнай інтэлігенцыі, супроцьпастаўленых «класу капіталістаў», пад якімі разумеліся буйныя абшарнікі, фабрыканты, вясковыя «ліхвяры-міраеды», урадавая бюракратыя.

Літаратурныя погляды Л. Гмырака вызначаюцца шчырым дэмакратызмам, натуральнай непадробленай народнасцю. Яго крытычныя і публіцыстычныя выступленні добра ўпісваліся ў радыкальна - дэмакратычную плынь газеты «Наша Ніва», асабліва палемічныя артыкулы («Яшчэ раз аб сплачванні доўгу» і інш.), дзе ён спрачаўся з артыкулам Юркі Верашчакі (В. Ластоўскага) «Сплачвайце доўг» (1913 г., 5 ліп.) і падтрымліваў вострапалемічнае выступленне «Аднаго з Парнаснікаў» (Я. Купалы) «Чаму плача песня наша?» (1913 г., 26 ліп.). Спрэчка гэтая ў нас празмерна «палітызавалася», у ёй бачылася толькі сутыкненне дэмакратычных і ліберальных тэндэнцый у крытыцы. А на самай справе гэта было часовае разыходжанне дзвюх тэндэнцый у літаратуры, якія дапаўнялі адна адну: выкрыццё існуючага грамадска-палітычнага ладу царскай Расіі, бяспраўнага становішча ў ёй беларусаў, з аднаго боку, і ўслаўленне красы роднага краю, прыгажосці і гераізму працоўнага народа, яго духоўнага подзвігу, з другога боку.

Папрацаваўшы ў роднай літаратуры ўсяго тры гады (1913—1915), Л. Гмырак пакінуў адносна багатую і шматжанравую пісьменніцкую спадчыну. Яму бясспрэчна належыць даволі прафесійна напісанае апавяданне з вясковага жыцця «Васілёва вяселле», тры літаратурна-крытычныя нарысы (названы вышэй палемічны артыкул, «Беларускае нацыянальнае адраджэнне» «Тарас Шаўчэнка») і дваццаць грунтоўных публіцыстычных выступленняў на разнастайныя тэмы, якія і сёння застаюцца самымі актуальнымі для нашага нацыянальнага Адраджэння. Дасціпна і таленавіта абараняў публіцыст гістарычнае права народа на сваю родную мову («Жыла, жывець і будзе жыць!», «Мова ці гутарка», «Хто з намі, хто проціў нас», «Нацыя і рэлігія»), на сваю нацыянальную школу («Якой нам трэба школы», «Сіла з народу», «Аб вясковай інтэлігенцыі» і інш.), вызначаў шляхі духоўнага адраджэння вёскі («Прыгонная спадчына», «Вясковае буянства і барацьба з ім», «Хто вінаваты?»), яе сацыяльна-эканамічнага адраджэння (цыкл артыкулаў «Земства і воласць», «Колькі слоў аб хутарах» і інш.).

Відавочныя мастацкія вартасці яго апавядання «Васілёва вяселле» (каларытныя сялянскія характары, жывапісная пластычнасць вобразаў) сведчылі, што аўтар мог стаць цікавым празаікам. Аднак зноў жа не паспеў развіць свой талент. Яму не хапала ведання жывой народнай мовы, на што звярнуў увагу З. Бядуля ў нататцы «Думаць і гаварыць трэба па-беларуску» («Наша Ніва», 24 кастрычніка 1913 г.), падпісанай крыптонімам С. П. (Самуіл Плаўнік).

На маю думку, ёсць падставы лічыць Лявона Гмырака аўтарам яшчэ аднаго апавядання пад назвай «Хутара-ра, хутара», апублікаванага годам раней у альманаху «Маладая Беларусь» (1912) і падпісанага псеўдонімам Лявон Хмуры. Ёсць шмат аргументаў на карысць гэтай здагадкі. У сваіх лістах ён абяцае пісаць для «Маладой Беларусі», але толькі пры ўмове, што яго творы будуць друкаваць кірыліцай (першая кніжка «Маладой Беларусі» ў 1912 годзе друкавалася часткова лацінкай, і якраз гэтым шрыфтам было набрана апавяданне Лявона Хмурага). Лексіка і стылістыка апавядання блізкія да вядомых тэкстаў Гмырака. Тэма апавядання — хутарызацыя, да яе адносяцца скептычна Гмырак і Лявон Хмуры. Урэшце — семантычная тоеснасць псеўданімаў: паводле «Слоўніка беларускай мовы» Івана Насовіча (па ім пісьменнікі-пачаткоўцы вывучалі беларускую мову) «гмыра» альбо «гмура» азначае суровага, хмурага чалавека.

Урэшце, ёсць важкія аргументы на карысць таго, што Мечыслаў Бабровіч — аўтар шэрагу артыкулаў, апублікаваных у рускай віленскай «Вечерней газете» за 1912—1915 гг. («Из белорусской жизни». «Из жизни белорусов. Новый курс», «Выступление белорусов-рабочих», «Борьба за родной язык», «Принципиальный спор», «М. Горький о белорусах»), падпісаных псеўданімам Бо—вич. Грамадска-палітычная «Вечерняя газета» ліберальнага кірунку (1912—1915) выкарыстоўвалася нашаніўцамі для прапаганды нацыянальнага адраджэння і беларускай літаратуры.

Паводле сведчання М. Гарэцкага, Мечыслава Бабровіча любілі і паважалі пісьменнікі. У сваім памінальным цыкле «Задушкі» ягоны блізкі сябра З. Бядуля пісаў:

Лявон Гмырак, з душой магутнай
Любіў бязмер свой край пакутны,
Сасонка Віленшчыны сумнай,
Дзіця Вяльлі, ракі задумнай,
Хацеў рассеяць ён туман,
Хацеў ён волі для сялян.
Святлейшых, лепшых, шчасных дзён
Жадаў для брата свайго ён...

Сёння, калі на Беларусі падымаецца новая хваля адраджэнскага руху, а ва ўсім свеце народы вяртаюцца да першакрыніц сваёй традыцыйнай культуры, літаратурная спадчына гэтага пісьменніка, равесніка Максіма Багдановіча і аднолькавага з ім нешчаслівага лёсу, блізкая нам па духу.

Уладзімір КОНАН.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

З КАЛІДОРА—НА СМЕТНІК?

У шмат якіх публікацыях дзеячы беларускага адраджэння выказваюць думку, што знікненне беларускай мовы прывядзе да знішчэння нацыянальнай культуры і свядомасці. А гэта, у сваю чаргу, прывядзе да паступовага скасавання беларускай дзяржаўнасці. Яны ў асноўным маюць рацыю. Але трэба мець на ўвазе, што на гэткае спрэчнае пытанне, як суадносіны мовы, нацыі і дзяржавы, адназначнага пытання даць немагчыма.

На першы погляд відавочна, што без сваёй мовы народ страчвае многія рысы нацыянальнай своеасаблівасці. Першы крок да асіміляваання народа — гэта страта мовы. Але ці заўсёды адсутнасць асобнай нацыянальнай мовы нязменна вядзе да страты дзяржаўнасці? Шмат дзяржаў гаворыць на іспанскай, англійскай, партугальскай мовах.

Дык вось. Абапіраючыся на сусветны вопыт, можна дапусціць, што Беларусь і без афіцыйнага ўжывання на яе тэрыторыі роднай мовы застанецца ў большай ці меншай ступені незалежнай дзяржавай. Але што гэта будзе за дзяржава? Цяжка ўявіць, якія катаклізмы будуць чакаць у такім выпадку тутэйшых жыхароў, аб'яднаных толькі тэрытарыяльным інстынктам. Хутчэй за ўсё мы з еўрапейскага калідора, у які і так дзверы адчыняюць нагамі, ператворымся ў сметнік. Дык няўжо гэткая перспектыва задавальняе тых, хто праводзіць адкрыты і скрыты сабатаж закона аб мовах?

Віктар НАГНІБЯДА.
г. Масква.

АБ'ЯВА

МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС
на замяшчэнне пасад:

галоўных і вядучых спецыялістаў міністэрства (музыка, выяўленчае мастацтва, тэатр, кіно, музейная справа, бібліятэчная справа, клубная справа, народная творчасць, фальклор, самадзейнае мастацтва);

начальнікаў аддзелаў (эканамічнага, развіцця матэрыяльна-тэхнічнай базы, капітальнага будаўніцтва, міжнародных культурных сувязей);

галоўнага бухгалтара;

кансультанта па сацыяльна-прававых пытаннях.

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна падаць наступныя дакументы: асабісты лісток па ўліку кадраў, аўтабіяграфію, копію дыплома, дзве фотакарткі памерам 6x4 см.

Абавязковай умовай для ўдзелу ў конкурсе з'яўляецца свабоднае валоданне беларускай мовай.

Тэрмін падачы заяў на конкурс — 1 месяц з дня апублікавання аб'явы.

З умовамі конкурсу і заключэння кантракта можна азнаёміцца ў Міністэрстве культуры.

Тэлефон для даведак: 29-65-49. Адрас: 220010, Мінск, вул. Савецкая, 9.

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ
у аспірантуру-стажыроўку ў 1991 годзе з адрывам ад вытворчасці па спецыяльнасцях:

I. **Інструментальнае выканальніцтва** (фартэпіяна; аркестравыя струнныя інструменты: скрыпка, альт, віяланчэль, кантрабас; аркестравыя духавыя інструменты: габой, фагот, валторна, трамбон; народныя інструменты: баян, цымбалы, балалайка, домра; камерны ансамбль).
II. **Сольныя спевы.**
III. **Дырыжыраванне** (аркестравае, харавое).
IV. **Кампазіцыя.**

У асістэнтуру-стажыроўку прымаюцца грамадзяне СССР не старэй за 35 гадоў, якія маюць закончаную вышэйшую адукацыю па абранай спецыяльнасці і праявілі здольнасці да педагагічнай і мастацка-творчай дзейнасці.

Той, хто паступае ў асістэнтуру-стажыроўку павінен мець вопыт практычнай работы па профілі абранай спецыяльнасці не менш за два гады пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы.

Маладыя спецыялісты дапускаюцца да ўдзелу ў конкурсных экзаменах у асістэнтуру-стажыроўку непасрэдна пасля заканчэння ВНУ па рэкамендацыі саветаў вышэйшых навучальных устаноў.

Заява ў асістэнтуру-стажыроўку падаецца на імя рэктара кансерваторыі з указаннем абранай спецыяльнасці. Да заявы дадаюцца наступныя дакументы:

— асабістая картка па ўліку кадраў з трыма фотаздымкамі;
— аўтабіяграфія;
— характарыстыка з апошняга месца працы, выдадзеная для паступлення ў асістэнтуру-стажыроўку;
— выпіска з пратакола пасяджэння савета для асоб, рэкамендаваных у асістэнтуру-стажыроўку саветам ВНУ, непасрэдна пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы;
— натарыяльная завераная копія дыплома аб заканчэнні ВНУ;
— копія працоўнай кніжкі;
— медыцынская даведка аб стане здароўя з указаннем магчымасці навучання ў асістэнтуры-стажыроўцы (форма № 086-У (№ 286);
— рэферат па абранай спецыяльнасці.

Паступаючыя ў асістэнтуру-стажыроўку здаюць конкурсныя экзамены па спецыяльнасці, калёквіуму, філасофіі і адной з замежных моў у аб'ёме дзейнай праграмы для вышэйшых навучальных устаноў.

Асобам, дапушчаным да здачы ўступных экзаменаў, для падрыхтоўкі прадастаўляецца дадатковы водпуск на 30 каляндарных дзён з захаваннем заработнай платы па месцы працы.

Дакументам, які пацвярджае права на адпачынак, з'яўляецца паведамленне за подпісам рэктара аб допуску да здачы экзаменаў.

Прыём дакументаў з 1 па 15 верасня. Уступныя экзамены праводзяцца з 1 па 15 кастрычніка, пачатак заняткаў — 1 лістапада.

Па даведкі звяртацца на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Тэл.: 26-11-76.

АДРАДЖЭННЕ

ДЗЕЛЯ КАРЫСЦІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ...

Трагедыю многіх дзеячаў беларускай культуры XIX — пачатку XX стагоддзя, лёс якіх быў звязаны з пакутным і гераічным змаганнем за Бацькаўшчыну, складала тое, што яны ўсведамлялі свае карані, ды амаль не мелі магчымасці працаваць на карысць радзімы. Адзін з іх — мастак Казімір Альхімовіч, 150-годдзе якога адзначалася летась.

Амаль равеснік К. Каліноўскага, яго аднадумца, ён за ўдзел у паўстанні 1863 года быў сасланы ў Верхаторыю за Уралам. Які ж быў жыццёвы шлях К. Альхімовіча? Нарадзіўся 20 снежня 1840 года ў маёнтку Дзембрава на Шчучыншчыне ў сям'і небагатага шляхціца. Меў брата Гіяцынта, у будучым таксама мастака. Скончыў гімназію ў Вільні, пасля служыў кіраўніком маёнтка пад Кіевам. Прымаў актыўны ўдзел у паўстанні К. Каліноўскага. На жаль, больш падрабязных звестак пра гэты перыяд яго жыцця пакуль няма. У ссылцы ў Сібіры быў да 1869 года. Тут ён многа маляваў з натуры. Занатоўваў падзеі з жыцця сасланых, пісаў рэлігійныя кампазіцыі, з продажу якіх жыў. У Нацыянальным музеі ў Варшаве захоўваюцца яго малюнкі тых часоў.

Па амністыі вярнуўся на радзіму. Вельмі хацелася стаць сапраўдным мастаком, і К. Альхімовіч з 1871 па 1873 гады вучыцца ў класе малюнка ў прыватнай майстэрні В. Герсана ў Варшаве. У юбілейным артыкуле, прысвечаным 50-годдзю творчай дзейнасці К. Альхімовіча і апублікаваным у часопісе «Swiat» за 8 сакавіка 1913 года, падкрэсліваецца, што мастак быў адным з выдатных і найбольш перспектыўных вучняў В. Герсана. Пецярбургская Акадэмія мастацтваў, якая была патронам Варшаўскай школы, двойчы ўзнагародзіла К. Альхімовіча сярэбраным медалём за школьныя працы.

Набывае новыя веды і ўдасканальвае сваё майстэрства малады творца з 1873 па 1875 год у Мюнхенскай Акадэміі мастацтваў пад кіраўніцтвам прафесара Вагнера. Тут таксама заваёўвае медалі рознага рангу, шмат выстаўляецца. З 1876 па 1878 год жыве ў Францыі, спачатку ў брата ў Перпігнані, пасля ў Авоне, затым у Фантэнбло, дзе кіруе майстэрняй мастацкіх аздобаў. І зноў новыя творы, прадстаўнічыя выставы. З 1878 года застаецца жыць у Варшаве, дзе з 1890 года выкладае малюнак у школе жывапісу і разьбы Б. Пасвіковай. Памірае ў снежні 1917 года ў Варшаве.

К. Альхімовіч пражыў доўгае жыццё. Многае паспеў зрабіць гэты таленавіты мастак з шырокім дыяпазонам інтарэсаў і магчымасцей. Ён дасканала валодаў разнастайнымі мастацкімі тэхнікамі — гэта графіка: туш, аловак, гуаш, акварэль; манументальны жывапіс (разам з Т. Попелем і А. Пятроўскім) — касцёл св. Кацярыны ў Пецярбурзе, роспісы па фаянсе і працэляне (напрыклад, малюнак «Дзяўчынка» — 1877), мадэляванне з гліны, разьба па дрэве (аздоба касцёла ў Бярэзінах). Але найбольшых поспехаў мастак дасягнуў у станковым жывапісе.

Росквіт творчай дзейнасці К. Альхімовіча прыпадае на той час, калі ў беларускай мастацкай культуры развіваўся своеасаблівы тып рамантычных адносін да жыцця, які быў народжаны ідэямі нацыянальна-вызваленчай барацьбы і праяўляўся ў кульце роднага краю, паэтызацыі яго гісторыі, народных міфаў і легендаў. Беларуская інтэлігенцыя, якая тады толькі фарміравалася, старалася ў сваёй дзейнасці адкрываць высокія каштоўнасці жыцця народа. Да такой інтэлігенцыі належаў і Казімір Альхімовіч.

Творы мастака ў аснове сваёй пераважна рэалістычныя, але ўсе яны ў большай ці меншай ступені сведчаць пра рамантычнае светаўспрыманне аўтара. Рамантычныя захапленні К. Альхімовіча развіваліся не без уздзеяння паўстання 1863 года, якое адыграла вялікую ролю не толькі ў творчасці мастака, але і ў яго жыцці ўвогуле. Як асоба ён вырас з гэтага паўстання, увабраўшы ў сябе лепшыя рысы беларускай шляхты: нацыянальную свядомасць, чысціню парываў і імкненняў, стойкасць светапогляду.

Не здолеўшы ўвасобіць ў рэальнае жыццё свае грамадскія інтарэсы і справы, звязаныя з нацыянальным вызваленнем Беларусі, К. Альхімовіч стараецца ўсё ж духоўна абудзіць яго, уздзейнічаць на патрыятычныя пачуцці, адкрываючы ў сваіх жывапісных палотнах старонкі слаўнага мінулага.

Мастак усведамляе сябе як тутэйшы, як ліцвін, духоўная спадчына якога — гісторыя старажытнабеларускай дзяржавы, дзе так цесна перапляліся лёсы беларусаў і жмудзінаў (летувісаў). Нарадзіўшыся ў цэнтры летапіснай Літвы, на заходніх землях Беларусі, К. Альхімовіч ганарыўся сваім краем, роднай беларускай мовай. Па ўспамінах сучаснікаў, гаварыў Альхімовіч менавіта на беларускай мове.

Адзін з лепшых твораў, у якіх мастак звяртаецца да мінулага сваёй зямлі,— «Пахаванне Гедыміна». Напісаная ў 1883 годзе, карціна мела еўрапейскую вядомасць, атрымала высокія ўзнагароды на выставах, у Пецярбурзе, Парыжы, Варшаве.

Пошук значнай гістарычнай асобы быў для аўтара сцвярджэннем велічы мінулага, спосабам духоўнага ўзбагачэння сучаснасці. Увагу мастака прыцягнуў і трагічны лёс Кейстута. У творы К. Альхімовіча «Адпачынак Кейстута» выхаплены з жыцця князя толькі адзін момант, кароткі сон у часе цяжкага ваеннага пахода.

Працягам гэтай тэмы ўспрымаецца палатно «Вітаўт ля магілы Кейстута», дзе Вітаўт, сышоўшы з каня, стаіць нерухома, паглыблены ў свае думкі перад курганом, даючы клятву вернасці ці помсты.

Паказваючы гераічных асоб беларускай даўніны, аўтар паглыбляецца ў іх душэўны стан. Таму невыпадкова найчасцей выбірае ўласцівыя для рамантыкаў абвостраныя сітуацыі, у якіх больш поўна і натуральна выяўляюцца ўнутраныя рухі чалавека. Мастак раскрывае сілу пачуццяў таго, хто сутыкаецца з подыхам смерці («Апошнія хвіліны Міхала Глінскага ў турме», «Падрыхтоўка да смерці Самуіла Збароўскага», «Хрысціянскі пакутнік», «Над труной Сапліцы»). Яшчэ адна трагедыя адбываецца на мурах замка ў «Абароне Альштына». У 1587 г. ворагі захапілі дзіця кіраўніка абароны Каспара Карлінскага і пагражаюць выставіць пад гарматныя стрэлы, калі Альштын не будзе аддадзены без бою. Перад ім—жонка на каленях, якая моліць захаваць жыццё дзіцяці, вакол — гараджане. Карлінскі павінен прыняць рашэнне. Гэта вялізнае палатно (186×272 см) і сёння ўражвае гледача псіхалагічнай распрацаванасцю вобразаў, майстэрствам жывапісу, згарманізаванасцю тонаў і фарбаў (экспануецца сёння ў Варшаве ў музеі Войска Польскага).

У розныя часы К. Альхімовіч звяртаўся да падзей, звязаных са ссылкаю на Урал. Гэтаму перыяду прысвечаны карціны: «Сцэны з жыцця на Урале», «Катастрофа ў капальні», «Смерць у выгнанні», «Пахаванне на Урале». Некаторыя з іх вядомыя толькі па публікацыях у тагачасным друку. Але адзін з лепшых твораў — «На этапе» захаваўся і экспануецца зараз у Варшаве ў музеі літаратуры імя А. Міцкевіча. Позірк гледача спыняецца тут то на жанчыне, якая сядзіць пасярэдзіне сырога няўтульнага памяшкання з дзіцяткам на руках і чытае кнігу, то на мужчыне, што стаіць ля сцяны, панура схіліўшы галаву. Кароткі прыпынак ссыльных на доўгай і цяжкай дарозе ў Сібір. Сітуацыя, перажытая самім аўтарам. Таму такія блізкія і дарагія яму гэтыя людзі. Вобразы іх сагрэты цёплым сардэчным пачуццём.

Беларускі рамантызм 2-й паловы XIX ст. на хвалі нацыянальнага ўздыму вырастаў і з этнаграфічнага зместу жыцця. Невычэрпнай крыніцай былі народныя абрады, вераванні, святы. У звычайным шукалі выключнае, яркае, сцвярджаючы прыгажосць і паэтызуючы народнае жыццё. Асабліва шырокая плынь этнаграфічнага рамантызму існавала ў літаратуры, але не абышла і жывапісу.

Будучы хрысціянінам, пішучы абразы для касцёлаў, мастак усё ж цягнуўся душой да веры сваіх далёкіх продкаў, жыхароў летапіснай Літвы. Таму такія таямнічыя і чароўныя, поўныя духоўнай моцы вобразы на карцінах «Апошні жрэц Літвы з дачкой Плёнтай», «Ліздэйка на руінах храма Перуна», «Мілда». Да народнага побыту і звычаяў звяртаўся К. Альхімовіч у работах «Дажынкі», «Жніво», «Літоўская хата», «Наём работнікаў». Асабліва мілыя і прывабныя, эстэтычна ўзвышаныя ў яго творах вясковыя дзеці. Увогуле трэба адзначыць, што вобразы дзяцей сустракаюцца ў многіх карцінах мастака.

Пры ўсёй рамантызаванасці і экспрэсіўнасці пейзажу ў сюжэтна - тэматычных палотнах родныя краявіды ў самастойных пейзажных творах паэтычна стрыманыя, задуменныя, прасякнутыя светлым смуткам, любоўю да свайго Прынёманскага краю, дзе мастак бываў толькі наездамі.

У графічных работах К. Альхімовіч таксама застаецца верным рамантычным імкненням, звяртаючыся да гістарычных асоб і падзей. Захавалася многа яго малюнкаў алоўкам, тонкім пяром, тушшу, на тонкай паперы, дзе сустракаюцца і выявы выдатных дзеячаў мінулага (Павел Ян Сапега, Крыштаф Радзівіл і іншыя), і эцюды адзення, зброі, мэблі далёкіх часоў, і фрагменты арнаментаў. Мастак робіць ілюстрацыі да твораў свайго земляка, вялікага паэта А. Міцкевіча. Па-свойму прачытвае ён і «Віталяраўду» Ю. Крашэўскага, ствараючы цікавыя гераічна-казачныя вобразы. Па-майстэрску карыстаецца таксама акварэллю, гуашшу. Лепшыя з твораў — ужо названы «Адпачынак Кейстута», «Малітва арабаў», праект насценных фрэсак у касцёле.

Адна з работ апошняга перыяду творчасці — «Шляхціц і селянін» (1908). Гэтая сюжэтная карціна прасякнута ідэяй сацыяльнай роўнасці, ідэяй, якую Кастусь Каліноўскі зрабіў сцягам паўстання 1863 года на Беларусі і Летуве. Ідэалам паўстання мастак быў верны да канца жыцця. Вядома, сувязь жывапіснага вобраза са слаўнымі падзеямі тут апасродкаваная, у пэўнай ступені асацыятыўная. Ідэя нязломнасці паўстання — у вобразе старога шляхціца, які, цяжка абапёршыся на кій, размаўляе з селянінам. Шляхціц — былы ўдзельнік паўстання. Пра гэта гаворыць такая ёмкая дэталь, як шапка-канфедэратка старога чалавека, якую насілі з часоў паўстання Т. Касцюшкі і якая сведчыць пра прыналежнасць да змагароў за нацыянальнае вызваленне. І сам факт дружалюбнай гутаркі з маладым селянінам без панскай пагарды і пыхі — сведчанне дэмакратызму шляхціца, чалавечай чысціні, якая характарызавала лепшых паплечнікаў К. Каліноўскага.

«Шляхціц і селянін». 1908.

У час напісання карціны К. Альхімовічу было прыблізна столькі ж гадоў, колькі і яго герою, што дае падставу меркаваць пра аўтабіяграфічнасць вобраза, напэўна, дарагога аўтару. К 1908 году адгрымелі рэвалюцыйныя падзеі ў Расіі. На беларускіх землях ішоў уздым вызваленчага руху, нацыянальна-культурнага адраджэння. Невыпадкова мастак усім зместам карціны напамінае сваім сучаснікам, што жывы дух паўстання К. Каліноўскага, сцвярджае вельмі папулярную сярод інтэлігенцыі таго часу і канструктыўную для свайго твора ідэю класавага яднання (шляхты і сялянства) у імя высакародных ідэалаў нацыянальна-вызваленчай барацьбы.

Марына ПЯТКЕВІЧ-ЗАГІДУЛІНА.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ—33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ—33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12